

MUHASEBE VE VERGİ UYGULAMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF ACCOUNTING AND TAXATION STUDIES

ASMMMO Adına Sahibi / Owner

Ali ŞAHİN - ASMMMO Başkanı

Genel Yayın Yönetmeni / Senior Editor

Prof. Dr. Nalân AKDOĞAN - *Başkent Üniversitesi*

Sorumlu Editör / Editor in Chief

Doç.Dr. Fevzi Serkan ÖZDEMİR - *Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

Editörler / Editors

Prof. Dr. Ganite KURT- *Gazi Üniversitesi*

Editör Yardımcısı / Vice Editor

Yrd.Doç.Dr. Mehpere KARAHAN GÖKMEN - *Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

Yayın Kurulu Sektereri / Editorial Staff

Arş.Gör. İsmail Hakkı ÜNAL - *Ondokuz Mayıs Üniversitesi*

Yayın Türü / Publication Type

Muhasebe ve Vergi alanında Türkçe ve İngilizce yayın kabul eden, yılda 3 kez (Mart, Temmuz ve Kasım aylarında) yayınlanan, uluslararası, hakemli, süreli yayın.

International, peer-reviewed journal which accepts articles in Accounting and Taxation disciplines in English or in Turkish and publishes three times a year (in March, July and November).

All copyrights are reserved by
Chamber of Certified Public Accountants of Ankara (ASMMMO).

ISSN 1308-3740

E-ISSN 2564-6591

Views expressed in Journal of Accounting and Taxation Studies are those of authors. Those views do not reflect the opinions of ASMMMO.

Authors have to apply JATS (MUVU) system on dergipark.gov.tr/muvu to submit their papers due to blind peer review. Assigned referees should complete their evaluations in 4 weeks and authors are informed about the process immediately. Additionally it has indexed by EBSCOHOST Business Source Complete, Google Scholar and the Directory of Research Journal Indexing (DRJI) which are international disciplinary indexes and by Social Sciences Citation Index (SOBIAD), and ASOS Index which are Turkish national indexes.

JATS is published three times (in March, July and November) a year as an international academic and peer-reviewed journal.

Aim of this review is evaluation of the submitted articles (scientific research or studies) in the disciplines of Accounting and Taxation with regards to our ethic policy and publication guidelines and sharing these articles' aspects, thoughts (which directly belongs their authors) with scientific community and practitioners.

For Manuscript Submission

<http://dergipark.gov.tr/muvu>

For Additional Inquiries

jatsedit@gmail.com

Headquarter and Inquiry Address:

Ankara SMMM Odası

Kumrular Cad. No:26 06440 Kızılay/Ankara/TURKEY

Phone : (+90) 850 770 03 12

Fax : (+90) 312 231 71 17

E-mail : JatsEdit@gmail.com

Page and Cover Design: Uğur Mermer

Print: Büyük Anadolu Medya Grup Ltd. Şti.

İstanbul Cad. Elif Sk. No: 7/190-246 İskitler/Ankara

Tel: (0312) 384 30 70 (pbx)

Bu derginin tüm telif hakları

Ankara Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası (ASMMMO)'na aittir.

ISSN 1308-3740

E-ISSN 2564-6591

Bu dergide ileri sürülen fikirler makalelerin yazarlarına aittir.

Bu fikirler ASMMMO'nin görüşlerini yansıtmaz.

MUVU (JATS) Dergisi Ulakbim Dergipark sistemi (dergipark.gov.tr/muvu) üzerinden makale kabul etmektedir. Hakem değerlendirmeleri de kör hakemlik sistemi ile bu arayüz üzerinden gerçekleştirilmektedir. Tayin edilmiş olan hakemlere değerlendirme süresi olarak 4 hafta verilmektedir. Yazarlar da tüm süreç içinde ivedilikle bilgilendirilmektedir. Ayrıca uluslararası dizin indekslerinden EBSCOHOST Business Source Complete, Google Scholar ile Directory of Research Journal Indexing (DRJI)'de, ulusal indekslerden Sosyal Bilimler Atf Dizini ile ASOS İndeks'te taranmaktadır.

Yılda üç defa (Mart, Temmuz ve Kasım aylarında) yayınlanan, uluslararası akademik ve hakemli bir dergidir.

Dergimizin amacı; Muhasebe ve Vergi Alanındaki bilimsel çalışmaların etik değerlere ve yayın koşullarına bağlı olarak değerlendirilmesi ve içerdiği görüşler yazarlarına ait olmak kaydıyla bilim camiası ve uygulamacılarla paylaşılmasıdır.

Makale gönderme adresi

<http://dergipark.gov.tr/muvu>

Bilgi Talepleriniz İçin

JatsEdit@gmail.com

Yönetim Merkezi ve Yazışma Adresi:

Ankara SMMM Odası

Kumrular Cad. No: 26 06440 Kızılay/Ankara/TÜRKİYE

Telefon : (+90) 850 770 03 12

Belgeç : (+90) 312 231 71 17

E-posta : JatsEdit@gmail.com

Sayfa ve Kapak Tasarımı: Uğur MERMER

Baskı: Büyük Anadolu Medya Grup Ltd. Şti.

İstanbul Cad. Elif Sk. No: 7/190-246 İskitler/Ankara

Tel: (0312) 384 30 70 (pbx)

ULUSLARARASI İNDEKSLER / INTERNATIONAL INDEXES

Directory of Research Journals Indexing

ULUSAL İNDEKSLER / TURKISH LOCAL INDEXES

İZLEMEDE OLAN BAŞVURULAR / OTHER SUBMISSIONS IN MONITORING PROGRESS

Copyright: Tüm hakları saklıdır. Bu kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası'nın ilgili hükümleri uyarınca, yazarın izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, özetlenemez, yayımlanamaz, depolanamaz. Kaynak gösterilmek koşuluyla alıntı yapılabilir.

Copyright: All rights reserved. According to code of Intellectual and Artistic Works Act, all or the particular parts of this journal can not be summed, transmitted, stored without permission of the editorial board or/and the authors, mechanical, photocopying or reproduced in any recording system. Be quoted, provided the source displayed.

MUHASEBE VE VERGİ UYGULAMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF ACCOUNTING AND TAXATION STUDIES

Bilim Danışma Kurulu/Science Advisory Board

Prof. Dr.	Abdurahman AKDOĞAN	Başkent Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Doç. Dr.	Abdülmecid NUREDİN	Uluslararası Vizyon Üniversitesi	Gostivar	Makedonya
Prof. Dr.	Abitter ÖZULUCAN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	Niğde	Türkiye
Prof. Dr.	Agim MAMUTİ	University Of New York Tirana	Tiran	Arnavutluk
Prof. Dr.	Ahmet Vecdi CAN	Sakarya Üniversitesi	Sakarya	Türkiye
Prof. Dr.	Ali ALAGÖZ	Selçuk Üniversitesi	Konya	Türkiye
Prof. Dr.	Banu Esra ASLANERTİK	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Beyhan MARŞAP	Gazi Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Cemal İBİŞ	Işık Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Durmuş ACAR	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Burdur	Türkiye
Prof. Dr.	Dursun ARIKOĞA	Yeditepe Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Ercan BAYAZITLI	Ankara Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Erkan AYDIN	Marmara Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Ersan ÖZ	Pamukkale Üniversitesi	Denizli	Türkiye
Doç. Dr.	Fevzi Serkan ÖZDEMİR	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Samsun	Türkiye
Prof. Dr.	Ganite KURT	Gazi Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Haluk BENGÜ	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	Niğde	Türkiye
Prof. Dr.	Hilmi ÜNSAL	Gazi Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Hou Shou PENG	National Taipei University	Taipei	Tayvan
Doç. Dr.	İdris VARICI	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Samsun	Türkiye
Prof. Dr.	Joshua RONEN	New York Üniversitesi	Manhattan, NY	ABD
Prof. Dr.	Kadir GÜRDAL	Ankara Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Kıymet ÇALIYURT	Trakya Üniversitesi	Ankara	Türkiye

Doç. Dr.	Lúcia L. RODRIGUES	University of Minho	Porto	Portekiz
Prof. Dr.	Mehmet KOCAKULAH	University of Southern Indiana	Evansville, IN	ABD
Prof. Dr.	Mehmet ÖZBİRECLİ	Mustafa Kemal Üniversitesi	Hatay	Türkiye
Prof. Dr.	Mehmet TOSUNER	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Mehmet YÜCE	Uludağ Üniversitesi	Bursa	Türkiye
Prof. Dr.	Mevlüt KARAKAYA	Gazi Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Doç. Dr.	Michael ALLES	Rutgers University	New Brunswick, NJ	ABD
Prof. Dr.	Mustafa İPÇİ	Hacettepe Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Nalân AKDOĞAN	Başkent Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Nilüfer TETİK	Akdeniz Üniversitesi	Antalya	Türkiye
Prof. Dr.	Nuran CÖMERT	Marmara Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Orhan ÇELİK	Ankara Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Önder KAYMAZ	Clarion Üniversitesi	Clarion, PA	ABD
Prof. Dr.	Raif PARLAKKAYA	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Konya	Türkiye
Prof. Dr.	Recep PEKDEMİR	İstanbul Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Selahattin KARABINAR	İstanbul Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Semra KARACAER	Hacettepe Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Serdar ÖZKAN	İzmir Ekonomi Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Seval SELİMOĞLU	Anadolu Üniversitesi	Eskişehir	Türkiye
Doç. Dr.	Seyfi YILDIZ	Kırıkkale Üniversitesi	Kırıkkale	Türkiye
Doç. Dr.	Supriti MISHRA	International Management Institute	New Delhi, Delhi	Hindistan
Prof. Dr.	Süleyman YÜKÇÜ	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Swaminathan SRIDHARAN	Northwestern University	Evanston, IL	ABD
Prof. Dr.	Şaban UZAY	Erciyes Üniversitesi	Kayseri	Türkiye
Doç. Dr.	Tuba UÇMA UYSAL	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	Muğla	Türkiye
Prof. Dr.	Türker SUSMUŞ	Ege Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Ülkü ERGUN	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Doç. Dr.	Ümmühan ASLAN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	Bilecik	Türkiye
Doç. Dr.	Volkan DEMİR	Galatasaray Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Yıldız ÖZERHAN	Gazi Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Yunus CERAN	Selçuk Üniversitesi	Konya	Türkiye
Prof. Dr.	Zeynep ARIKAN	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Zeynep TÜRK	Korkut Ata Üniversitesi	Osmaniye	Türkiye

SUNUŐ

Muhasebe meslek mensuplarımız yine yeni bir gelişme ile karşı karşıya!

Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS), 29 Temmuz 2017 tarihli ve 30138 Sayılı Mükerrer Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

Bilindiği gibi, 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu’nun (TTK) 88’inci ve Geçici 1’inci maddelerinde “tâbi oldukları kanunlar gereği defter tutmakla yükümlü olan gerçek veya tüzel kişi tacirlerin, münferit veya konsolide finansal tablolarını Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayımlanan Türkiye Muhasebe Standartlarına (TMS) uygun olarak hazırlamaları” emredilmektedir. Ayrıca KGK’nın da değişik işletme büyüklükleri ve sektörler için özel standartlar koyma ve düzenlemeler yapma yetkisi bulunmaktadır.

İşte bu hükümler ve yetki dahilinde BOBİ FRS, bağımsız denetime tâbi olup Türkiye Finansal Raporlama Standartlarını (TFRS) uygulamayan işletmelerin uygulayacakları finansal raporlama çerçevesini oluşturmak üzere yayınlanmıştır. Bu gelişme, daha önce hayatımıza giren standart setine ikinci bir halka daha eklenmesi, standardın etki alanının genişlemesi anlamına gelmektedir.

BOBİ FRS’nin amacı da standart seti gibi gerçeğe uygun, finansal bilgi ihtiyacına uygun ve karşılaştırılabilir finansal tablolar düzenlenmesini sağlamaktır. Fakat atlanmaması gereken şudur: Bu amacı sağlayacak olan yayınlanan standardın metni değildir; o metni tatbik edecek meslektaşlarımızdır!

Ali ŞAHİN

Ankara SMMM Odası Başkanı

editörden

Değerli MUVU Okuyucuları,

2017 yılının üçüncü sayısında hem akademisyenlerin hem uygulamacıların ilgi göstereceğini düşündüğümüz dört makale ile yine karşınızdayız.

Dergimiz kaliteli, iyi seçilmiş yazılar ile sizlerle birlikte olmaya devam etmektedir.

Yeni sayıda görüşmek dileği ile.

Prof.Dr. Nalan AKDOĞAN

MUVU

Genel Yayın Yönetmeni

MUHASEBE VE VERGİ UYGULAMALARI DERGİSİ

JOURNAL OF ACCOUNTING AND TAXATION STUDIES

Bu Sayıda Değerlendirme Yapan Hakemler
(Referees at This Issue)*

Prof. Dr. Emrah FERHATOęLU
Prof. Dr. Hasan Hüseyin BAYRAKLI
Prof. Dr. Mustafa MİYNAT
Prof. Dr. Sami KARACAN
Prof. Dr. Seval SELİMOğLU
Prof. Dr. Şaban UZAY
Doç. Dr. Ayşe Banu BAŞAR
Doç. Dr. İdris VARICI
Doç. Dr. Nevran KARACA
Doç. Dr. Selçuk KENDİRLİ
Doç. Dr. Tuęba UÇMA UYSAL (2 Kez)

* Hakemler, unvan ve isim alfabetik sırasına göre listelenmiştir. Ayrıca Temmuz 2017 baskı döneminde alınan başvuru sayısı 6, reddedilen makale sayısı 2'dir.

İçindekiler

M.A. İbrahim SARIAY
Abitter ÖZULUCAN

ENTELLEKTÜEL SERMAYEYİ İŞLETME DÜZEYİNDE ÖLÇEN
YÖNTEMLERİN KARŞILAŞTIRILMASI: BİST'TE BİR UYGULAMA 291

Örnek Olay (Vak'a) Tahlili

Ali İhsan KAYAALP
İlker KIYMETLİ ŞEN

TÜREV ÜRÜNLERE RİSKTEN KORUNMA MUHASEBESİNE
GÖRE ETKİNLİK TESTLERİNDEN DOLLAR OFFSET
YÖNTEMİNİN UYGULANMASI 315

Örnek Olay (Vak'a) Tahlili

Ekrem YILDIZ
Selim CENGİZ
Erdem BULUT

BAĞIMSIZ DENETİMDE BEKLENTİ BOŞLUĞU: TÜRKİYE
ARAŞTIRMASI 331

Ampirik Araştırma

Seyfi YILDIZ

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İÇİN KARBON VERGİSİ 367

Derleme

Contents

M.A. İbrahim SARIAY
Abitter ÖZULUCAN

COMPARISON METHODS FOR MEASURING COMPANY LEVEL
INTELLECTUAL CAPITAL: AN APPLICATION IN BIST 291

Case Analysis

Ali İhsan KAYAALP
İlker KIYMETLİ ŞEN

IMPLEMENTATION OF THE DOLLAR OFFSET METHOD IN THE
EFFECTIVENESS TESTS ACCORDING TO HEDGE ACCOUNTING
OF DERIVATIVE PRODUCTS 315

Case Analysis

Ekrem YILDIZ
Selim CENGİZ
Erdem BULUT

INDEPENDENT AUDITING EXPECTATION GAP: A RESEARCH
ON TURKEY 331

Empirical Research

Seyfi YILDIZ

THE CARBON TAX FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT 367

Compilation

ENTELEKTÜEL SERMAYEYİ İŞLETME DÜZEYİNDE ÖLÇEN YÖNTEMLERİN KARŞILAŞTIRILMASI: BİST’TE BİR UYGULAMA*

Yrd.Doç.Dr. M.A. İbrahim SARIAY^a
Prof.Dr. Abitter ÖZULUCAN^b

Örnek Olay (Vak’a) Tahlili
(Case Analysis)

Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi
Kasım 2017; 10 (3): 291-314

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, entelektüel sermayeyi işletme düzeyinde finansal açıdan ölçen; Piyasa Değeri – Defter Değeri, Tobin Q Değeri, Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer ve Ekonomik Katma Değer Yöntemleri aracılığıyla karşılaştırmalı bir uygulama gerçekleştirmektir. Bu bağlamda çalışmada ele alınan ve Borsa İstanbul’da faaliyet gösteren Vakıf Yatırım Ortaklığının 2010, 2011, 2012, 2013 ve 2014 yıllarına ilişkin entelektüel sermaye değerleri, entelektüel sermayeyi işletme düzeyinde ölçen dört yöntemle ölçülmüştür. İşletmenin beş yıl için dört farklı yöntem ile ölçülen entelektüel sermaye değerleri, çalışmada ele alınan yöntemlere göre karşılaştırılarak incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Entelektüel Sermaye, Ölçüm Yöntemleri.

JEL Kodları: G32, O16, O30, O34

COMPARISON METHODS FOR MEASURING COMPANY LEVEL INTELLECTUAL CAPITAL: AN APPLICATION IN BIST

ABSTRACT

The aim of this study is to implement a comparative application by means of methods Market Value - Book Value, Tobin’s Q Value of Calculated Intangible Value and Economic Value Added for measuring intellectual

* Makalenin gönderim tarihi: 21.02.2017; Kabul tarihi: 07.05.2017 ve iThenticate benzerlik oranı % 13

^a Aksaray Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, E-posta: ibrahim-sariay@gmail.com, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4632-3289> (Sorumlu yazar; Correspondent author)

^b Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü Öğretim Üyesi, E-posta: abitter42@hotmail.com, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4157-8218>

capital financially at company level. In this context, intellectual capital values of the Vakıf Investment Partnership which has been discussed in the study and operating in Stock Exchange Istanbul gauged according to four methods measuring at company level intellectual capital for the years 2010, 2011, 2012, 2013 and 2014. As a result, the intellectual capital values measured by four different methods for five years of the company were examined by comparing according to the methods discussed in the study.

Keywords: Intellectual Capital, Measurement Methods.

JEL Codes: G32, O16, O30, O34

1. GİRİŞ¹

İnsan sermayesi, yapısal sermaye ve müşteri sermayesi unsurlarından meydana gelen ve değere dönüşebilen bilgi olarak ifade edilen entelektüel sermayenin; kavramsal olarak ifade edilmesi, unsurlarının tespit edilmesi ve bu kavramın literatürde yer bulmasından sonra, entelektüel sermayenin nasıl ölçüleceği konusunda çalışmalar başlamıştır. İşletmeler entelektüel sermayelerini ölçerek buna göre stratejiler geliştirmek, geliştirilen stratejiler çerçevesinde değerlendirme ve analizler yaparak müşterilerini etkilemek, dolayısıyla müşteri sermayesini ve insan sermayesini işletmenin uzun vadede sahiplenebileceği yapısal sermayeye dönüştürebilmek ve işletmenin yıllara göre entelektüel sermaye gelişim performansını karşılaştırabilme olanağı sağlamak istemektedirler. Bu bağlamda, işletmelerin entelektüel sermayeyi yönetebilmeleri ve yıllara göre gelişimini karşılayabilmeleri için, her şeyden önce entelektüel sermayenin varlığını kabul etmeleri, tanımlamaları ve ölçmeleri zorunlu hale gelmiştir.

Entelektüel sermayenin ölçülmesi konusunda, iki farklı yaklaşım genel kabul görmektedir. Bu yaklaşımlardan birincisinde entelektüel sermaye unsur bazında ölçülmekte, ikincisinde ise, işletme düzeyinde ölçülmektedir. Bu çalışmada entelektüel sermayeyi işletme düzeyinde ölçen yöntemler ele alınmıştır.

2. ENTELEKTÜEL SERMAYENİN İŞLETME DÜZEYİNDE ÖLÇÜLMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Entelektüel sermaye bilgi gibi soyut nitelikte varlıkları bünyesinde bulundurduğu için, ölçümde bir takım sorunlarla karşılaşmaktadır. Buna karşın, entelektüel sermayenin ölçülebileceğini savunan ve işletmelerin yıllık raporlarında yer alması gerektiğini ifade eden ilk kişi Leif Edvinson olmuştur (Şamiloğlu, 2002: 161). Konu ile ilgili yapılan tüm çalışmalar ve araştırma-

¹ Bu makale, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Finansman Bilim Dalı'nda kabul edilen doktora tezinden üretilmiştir.

lar sonucunda entelektüel sermayenin unsurlarına göre ve işletme düzeyinde olmak üzere iki farklı şekilde ölçülebileceği genel kabul görmüştür (Erkal, 2006: 75).

Tablo-1’de entelektüel sermayeyi işletme düzeyinde ölçen yöntemler ve bu yöntemleri geliştirenler sunulmuştur.

Tablo-1: Entelektüel Sermayeyi İşletme Düzeyinde Ölçen Yöntemler

Yöntemi Geliştirenler	Yöntem
Stewart ve Luthy	Piyasa Değeri – Defter Değeri Yöntemi
James Tobin	Tobin Q Değeri Yöntemi
Stewart ve Luthy	Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemi
Stewart	Ekonomik Katma Değer Yöntemi

(Kaynak: Ulusan, H. (2005). Maddi Olmayan Varlıklar ve İşletme İçinde Yararlanılan Maddi Olmayan Varlıklar ile İlgili Bir Araştırma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 78-79)

Tablo-1’de ifade edilen bu yöntemler, entelektüel sermayeyi finansal açıdan ölçerek işletmelerin sahip olduğu entelektüel sermaye değerlerinde yıldan yıla meydana gelen değişimleri; inceleyebilme, karşılaştırabilme ve analiz edebilme olanağı sağlayan yöntemlerdir.

2.1. Piyasa Değeri - Defter Değeri Yöntemi

Stewart ve Luthy tarafından geliştirilen ve Piyasa Değerinin Defter Değeri Oranı olarak da nitelendirilen bu yöntem, entelektüel sermayenin finansal açıdan değerinin hesaplanmasında kullanılan yöntemler içerisinde en basit ve en anlaşılır olanı olarak, ifade edilmektedir (Erkal, 2006: 101).

Bu yöntem aracılığıyla entelektüel sermaye değeri tutar olarak tespit edilmektedir. Borsa değeri (piyasa değeri) bir bütün olarak işletmenin değeridir. Stewart, bir şeyin değerini, başkalarının onun için, ödemeye hazır oldukları bedel karşılığı olarak ifade etmiştir. Dolayısıyla, bir işletmenin borsada hisse senetlerine biçilen değer, onun piyasa değerini meydana getirmektedir. Bu bağlamda piyasa değeri, bir işletmenin dolaşımda bulunan tüm hisse senetlerine belirli bir tarihte yatırımcılar tarafından ödenmeye razı olunan tutardır. Defter değeri ise, işletmenin finansal durum tablosundaki öz sermayesinin toplam değeridir. Stewart’ın varsayımına göre, işletmenin borsa değerinden sabit varlıkları çıkarıldıktan sonra geriye kalan tüm değerler maddi olmayan varlıklardır (Aşıkoğlu vd., 2008: 66). Bu yöntemle göre entelektüel sermaye değeri Model 1’de verildiği gibi hesaplanabilir (Chen, Cheng & Hwang, 2005: 164).

Model 1

Defter Değeri= Öz Sermaye

Piyasa Değeri= Hisse Senedi Fiyatı * Hisse Senedi Sayısı

Entelektüel Sermaye= Piyasa Değeri – Defter Değeri

Model 1’de ifade edilen hisse senedi fiyatı, işletmelerin hisse senetlerinin borsa endeksindeki yıllık ortalama değerleri tespit edilerek hesaplanmaktadır. Hisse senedi sayısı, işletmelerin finansal durum tablolarında (bilanço) yer alan ödenmiş sermayeleridir. Buna göre işletmelerin piyasa değerleri, hisse senetlerinin yıllık ortalama değerleri ile ödenmiş sermayenin çarpılmasıyla hesaplanmaktadır. İşletmelerin piyasa değerleri ile defter değerleri arasındaki fark ise, entelektüel sermayeyi vermektedir.

Piyasa Değeri - Defter Değeri Yöntemi; ihtiyaç duyulan verilerin elde edilmesinin kolaylığı, hesaplamaların sade olması, sonuçların işletmeler bazında yıllar itibarıyla ve sektörde yer alan diğer işletmelerle karşılaştırılabilir olması, entelektüel sermayeyi ölçen diğer yöntemlere göre en önemli üstünlükleri olarak sıralanabilmektedir.

Yukarıda ifade edilen avantajlarının yanı sıra yöntemin uygulanmasına yönelik eleştiriler de bulunmaktadır. Entelektüel sermayeyi işletme düzeyinde ölçen tüm yöntemlerde karşılaşılan en önemli sorun, piyasa değerinin tespit edilmesinde karşılaşılan güçlüklerdir. Hisse senedi borsada işlem görmeyen işletmelerin piyasa değerleri, ancak işletmenin el değiştirmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, faaliyetlerini sürdürmekte olan ve halka açılmayı gerçekleştirmemiş olan bir işletmenin piyasa değerinin tespit edilmesinde, farklı yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Borsada meydana gelen günlük değişimlerin spekülasyon nedeniyle oluşması, siyasi belirsizlikler, makro ekonomik dengelerin bozulması, küresel ekonomik faktörler nedeniyle, hisse senedi piyasasının düşmesi veya yükselmesi işletmelerin piyasa değerini etkilemektedir. Ancak, yukarıda ifade edilen ve işletmelerin piyasa değerlerini pozitif veya negatif yönde etkileyen durumlar, sektörde yer alan tüm işletmeleri etkileyeceği için, yöntem açısından bu olumsuzlar önemli ölçüde süzgeçten geçirilip giderilebilmektedir (Stewart, 1997: 300). Ayrıca, yöntemine göre işletmelerin piyasa değerleri tespit edilirken, işletmelerin borsada oluşan hisse fiyatlarının yıllık ortalama değerlerinin kullanılması, piyasada meydana gelen geçici dalgalanmaların işletmelerin piyasa değerlerine olan olumsuz etkisini en aza indirmektedir.

Yöntem, işletmenin piyasa değerinin, finansal durum tablosundaki defter değerinin ne kadar altında veya üstünde olduğuna ilişkin bilgi vermektedir.

Dolayısıyla bu yöntem, yatırımcıların ve işletmeyi analiz etmek isteyenlerin en çok kullandıkları yöntemlerden birisi olarak kabul edilmektedir (Mac-carter, 1992: 152).

2.2. Tobin Q Değeri Yöntemi

Tobin Q Değeri Yöntemi esasında Piyasa Değeri - Defter Değeri Yönteminin geliştirilmiş bir şeklidir. Yöntem, Nobel ödüllü ekonomist James Tobin tarafından genel ekonomik faktörlere bağlı olmaksızın, işletmelerin yatırıma yönelik yaklaşımlarını tespit edebilmek amacıyla ortaya çıkarılmıştır (Stewart, 1997: 300). Yöntem geliştirildiğinde oran olarak ortaya konulmuştur. Bu çalışmada yöntemlerden elde edilen bulguları karşılaştırabilmek için, Tobin Q Oranını para cinsinden ifade eden Yaklaşık Tobin Q Değeri Yöntemi kullanılmıştır.

Tobin Q Oranı, bir işletmenin hisse senetlerinin borsada oluşan değeri ile aynı işletmenin varlıklarının yerine koyma maliyeti arasındaki ilişkiyi ölçmektedir (Bontis, 1998: 65). Tobin Q Oranı Yönteminde entelektüel sermaye değeri, Model 2 aracılığı ile hesaplanmaktadır.

Model 2

Tobin Q Oranı= Piyasa Değeri / Varlıkların Yerine Koyma Maliyeti

Tobin Q Oranının 1'den büyük sonuç vermesi, işletmenin mevcut aktiflerinin piyasa değerinin yerine koyma maliyetinden yüksek olduğu, bir başka ifadeyle yatırımların getiri oranının sermaye maliyetinden büyük olduğu ve entelektüel sermayeye sahip olduğu anlamına gelmektedir. Yönteme göre Tobin Q Oranı 1'den küçük ise, getiri oranı sermaye maliyetinden küçük olduğu için, işletme entelektüel sermayeye sahip olamamaktadır. Tobin Q Oranının 1'e eşit olması durumunda, yatırımların sermaye maliyetinin, yatırımlardan elde edilen getiriye eşit olduğu sonucuna varılmaktadır (Ercan vd., 2003: 131).

Yöntem, Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı Yöntemi ile benzerlik göstermesine karşın, Tobin Q Oranı hesaplanırken, öz sermayenin defter değeri yerine tüm varlıkların cari yerine koyma maliyeti esas alınmaktadır. Ancak, yerine koyma maliyetinin saptanmasının güçlüğü, zaman zaman subjektif sonuçlar vermesi ve verilerin elde edilmesinin oldukça zor olması gibi nedenlerle, hesaplamada farklı modeller kullanılabilir. Bu modellerin tamamında yerine koyma maliyetinin defter değerine eşit olacağı varsayılmaktadır.

Bu çalışmanın uygulama bölümünde de kullanılan Yaklaşık Tobin Q Oranı, Chung ve Pruitt tarafından 1994 yılında geliştirilmiştir. Araştırmacılar, 1978 - 1987 yılları arasında tesadüfi olarak seçtikleri 40 işletmenin Yakla-

şık Tobin Q Oranlarını Lindenberg ve Ross tarafından hesaplanan Tobin Q Oranları ile kıyaslamışlar ve sonuçta Lindenberg ve Ross'un hesapladığı Q oranları ile yaklaşık Tobin Q arasında yüksek oranda uyum olduğunu tespit etmişlerdir (Canbaş vd., 2005: 27). Yaklaşık Tobin Q Oranı hesaplama yaklaşımı Model 3 aracılığı ile ifade edilmiştir.

Model 3

Yaklaşık Tobin Q Oranı= $[PD + (KVB - DV) + UVB] / AT$

PD: Piyasa Değeri

UVB: Uzun Vadeli Borçlar

KVB: Kısa Vadeli Borçlar

DV: Dönen Varlıklar

AT: Aktif Toplam

Model 3'de ifade edilen varlıkların yerine koyma değeri, yaklaşık olarak bu varlıkların defter değeri olduğu varsayımına dayanmaktadır.

Yönteme göre 1'in üzerinde gerçekleşen Yaklaşık Tobin Q Oranı, işletmenin entelektüel sermayeye sahip olduğunu, bir başka ifadeyle işletmenin finansal durum tablolarında yer almayan maddi olmayan değerlerinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

Yaklaşık Tobin Q Oranını ifade eden 3 No.lu Modelin pay bölümünde hesaplanan değer, Piyasa Değeri – Defter Değeri Yönteminde olduğu gibi, payda bölümünde ifade edilen aktif toplamdan çıkarıldığında, Yaklaşık Tobin Q Oranı para cinsinden ifade edilebilmektedir.

Piyasa Değeri – Defter Değeri Yöntemi, Yaklaşık Tobin Q Oranına benzer şekilde Piyasa Değeri / Defter Değeri Oranı olarak performans ölçümü için kullanılmaktadır. Bontis 1996 yılında, James Tobin'in entelektüel sermaye değerini; bir işletmenin piyasa değeri ile varlıklarının tekrar yenileme değeri arasındaki fark olduğunu ifade etmiştir. Çalışmada, Chung ve Pruitt tarafından geliştirilen Model kullanıldığı için, varlıkların yenileme değeri yerine, aktif toplam kullanılmıştır. Dolayısıyla, 3 No.lu Yaklaşık Tobin Q Oranı Modeli, 4 No.lu Modeldeki gibi düzenlenerek, para cinsinden ifade edilmiş ve çalışmada 4 No.lu Model kullanılmıştır.

Model 4

Yaklaşık Tobin Q Değeri= $[PD + (TB - DV)] - AT$

PD= Ödenmiş Sermaye * Ortalama Hisse Fiyatı

PD: Piyasa Değeri

TB: Toplam Borçlar

DV: Dönen Varlıklar

TB – DV: Net Borçlar

AT: Aktif Toplam

2.3. Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemi

Bu yöntem, NCI Research isimli kuruluş tarafından işletmelerin sahip olduğu maddi olmayan varlıklarının gerçeğe uygun değerlerinin tespit edilmesi amacıyla ortaya konulmuştur (Stewart, 1997: 254). Özellikle bilginin yoğun olarak kullanıldığı ve faaliyetlerini sürdürürken maddi varlıklardan çok daha fazla maddi olmayan varlıklara sahip olan işletmelerin, bankalarla olan ilişkilerinde sabit yatırımlarının azlığı nedeniyle, kredi taleplerinin olumsuz sonuçlanmasını ortadan kaldırmak için geliştirilmiş bir yöntemdir (Çıkrıkçı ve Daştan, 2002: 25).

Yöntem entelektüel sermaye kavramının ortaya çıkma nedeninde olduğu gibi, işletmelerin piyasa değerlerinin sadece maddi varlıklardan ibaret olmadığı, bunun yanında maddi olmayan varlıkların da piyasa değerine etkisi olduğu tezinden hareket ederek geliştirilmiştir. Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemine göre bir işletmenin maddi olmayan varlıklarının değeri, işletmenin ortalama performansından, benzer varlıkları elinde bulunduran diğer işletmelerin ortaya koyduğu ortalama performansın arındırılmasıyla hesaplanabilmektedir (Ercan vd., 2003: 132). Yönteme göre maddi olmayan varlıkların tutarı, maddi varlıkların getirisi ortaya konularak, bu getiriden maddi varlıklardan meydana gelen kısmının düşülmesi sonucunda elde edilmektedir (Çelik ve Perçin, 2000: 116). Bir başka ifadeyle, bir işletmenin aynı sektörde faaliyet gösteren diğer işletmelerden çok daha iyi performans ortaya koyabilmek amacıyla maddi olmayan varlıklardan faydalanabilme gücü, bu yöntem aracılığı tespit edilebilmektedir (Yıldız, 2010: 112). Burada işletme bir bütün olarak ele alınıp, entelektüel sermayenin finansal değeri saptanmaktadır.

Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemine göre entelektüel sermaye hesaplama süreci, Tablo-2 aracılığıyla sunulmuştur.

Tablo-2: Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemine Göre Entelektüel Sermayeyi Hesaplama Aşamaları

İşlem No	Yapılması Gereken Hesaplama
1	İşletmeye Ait Son Üç Yıla İlişkin Ortalama Vergi Öncesi Kar
2	İşletmeye Ait Son Üç Yıla İlişkin Ortalama Maddi Duran Varlık
3	İşletmenin Ortalama Maddi Duran Varlık Karlılık Oranı (1 / 2)
4	Sektörün Ortalama Maddi Duran Varlık Karlılık Oranı
5	Normal Getiri (4 * 2)
6	Getiri Fazlası (1 – 5)
7	Son Üç Yıla İlişkin Ortalama Kurumlar Vergisi Oranı
8	Maddi Olmayan Varlıklara İlişkin Net Getiri Fazlası [6 - (7 * 6)]
9	Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti
10	Entelektüel Sermaye (8 / 9)

(Kaynak: Karacan, S. (2007). *Entelektüel Sermayenin Muhasebeleştirilmesi ve Finansal Durum Tablosunda Sunulması*. (1. Baskı). Ankara: Orient Yayınları, 134-139)

Tablo-2 incelendiğinde, hesaplanmış maddi olmayan değer yöntemine göre entelektüel sermaye tutarı, birkaç adımda hesaplanabilmektedir. Hesaplamanın yapılabilmesi için, son üç yıla ilişkin vergi öncesi karların ve maddi duran varlıkların tutarının bilinmesi gerekmektedir. Üçüncü aşamada ifade edilen işletmenin ortalama maddi duran varlık karlılık oranı, son üç yıldaki vergi öncesi kar ortalamasının maddi duran varlık ortalamasına bölünmesi ile elde edilmektedir. Aynı işlem sektörün ortalama maddi duran varlık karlılık oranı hesaplanırken de yapılmaktadır. Buradaki farklılık, işletmenin değil, işletmenin faaliyet gösterdiği sektörde yer alan bütün işletmelerin son üç yıla ilişkin vergi öncesi karların ve maddi duran varlıkların ortalamasının hesaplanarak, sektörün ortalama maddi duran varlık karlılık oranının bulunmasıdır. Uygulamada, sektör ortalama maddi duran varlık karlılık oranı hesaplanırken, sektörün son üç yıla ilişkin vergi öncesi kar ortalaması, aynı sektörün maddi duran varlık ortalamasına bölünmektedir. Hesaplanan sektör ortalama maddi duran varlık karlılık oranı ile işletmeye ait son üç yıla ilişkin ortalama maddi duran varlıklar çarpılarak, işletmenin maddi varlıklardan kazanabileceği tutar, bir başka ifadeyle normal getiri hesaplanmaktadır. İşletmeye ait son üç yıla ilişkin ortalama vergi öncesi kardan, normal getiri düşüldüğünde, işletmenin aynı sektörde faaliyet gösteren ortalama bir işletmeden ne kadar fazla kar elde ettiği, bir başka ifadeyle işletmenin getiri fazlası bulunmaktadır. Getiri fazlası, işletmenin maddi duran varlıklarından sektör ortalamasının üzerinde elde ettiği kazancı ifade etmek üzere kullanılmaktadır (Kutlu, 2009: 249-251). Bir sonraki aşamada, işletmenin maddi olmayan varlıklarına ilişkin net ge-

tiri fazlası, bir başka ifadeyle işletmenin maddi duran varlıklarından sektör ortalamasının üzerinde elde ettiği kazanç hesaplanmaktadır. Bunun için, getiri fazlası ile son üç yıl için geçerli olan ortalama kurumlar vergisi oranı ile çarpılarak, getiri fazlasının vergisi hesaplanmaktadır. Hesaplanan vergi tutarı, getiri fazlasından düşüldüğünde, işletmenin maddi olmayan varlıklarına ilişkin net getiri fazlası, tespit edilmektedir. Son aşamada maddi olmayan varlıklara ilişkin net getiri fazlasının, net bugünkü değerinin hesaplanabilmesi için, ağırlıklı ortalama sermaye maliyetinin hesaplanması gerekmektedir. Maddi olmayan varlıklara ilişkin net getiri fazlasının işletmenin ağırlıklı ortalama sermaye maliyetine bölünmesiyle, entelektüel sermaye değeri hesaplanmış olmaktadır.

Ağırlıklı ortalama sermaye maliyetinin hesaplanmasında 5 No.lu Modelden faydalanılmaktadır.

Model 5

$$AOSM = (\text{ÖS} / \text{ÖS} + \text{TB})\text{ÖSM} + [(\text{TB} / \text{ÖS} + \text{TB})\text{TBM} * (1 - V)]$$

AOSM: Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti

ÖS: Öz Sermaye

TB: Toplam Borçlar

ÖSM: Öz Sermaye Maliyeti

TBM: Toplam Borçların Maliyeti

V: Vergi Oranı

Ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti, sermayeyi verenler açısından bir yatırımın yatırımcı tarafından kabul edilebilir minimum getirisidir (Göğüş, 2011: 15). Bu getiri, işletme ortaklarının eşit düzeyde riske sahip hisse senedi ve tahvilden oluşan bir portföy yatırımından kazanmayı bekledikleri toplam getiriyi ifade eden bir fırsat maliyetidir. Ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti, işletmenin borç ve öz sermaye maliyetinin ağırlıklı ortalaması alınmak suretiyle hesaplanmaktadır. Borçlanma maliyeti ise; işletmenin borç alabilmek için, ödemek zorunda olduğu faiz oranıdır (Çakıcı, 2008: 160-165).

5 No.lu Modelde ifade edilen öz sermaye maliyeti genel olarak, hisse senetleri borsada işlem gören işletmeler için, hissedarların beklediği getiri oranı olarak tanımlanmaktadır. Ercan vd. (2003: 42-43)'ne göre; öz sermaye maliyetinin hesaplanmasında Temettü Modeli, Arbitraj Fiyatlama Modeli ve Sermaye Varlıkları Fiyatlama Modeli gibi farklı yöntemler bulunmakla birlikte, literatürde en çok tercih edilen ve bu çalışmanın uygulama bölümünde de kullanılan Sermaye Varlıkları Fiyatlama Modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Sermaye Varlıkları Fiyatlama Modeline göre yapılan öz

sermaye maliyeti hesaplaması, Sharpe tarafından 1964 yılında geliştirilen ve 1990 yılında iktisat alanında Nobel ödülü alan bir teoriye dayanmaktadır.

Bank ve Dağlı (2013); Ege, Coşkun ve Topaloğlu (20108)'na göre; işletmenin hisse senetlerinin işlem gördüğü borsada işletmenin beklenen getirisi, işletmenin sistematik riskinin risk primi ile çarpılması ile hesaplanan tutara, risksiz faiz oranının eklenmesi ile tespit edilmektedir. Risksiz faiz oranı, kamu aracılığıyla ihraç edilen uzun vadeli borçlanma enstrümanlarının yıllık faiz oranı olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de risksiz faiz oranı, gösterge tahvilin faiz oranı olarak dikkate alınmaktadır. Risk primi ise, risksiz faiz oranı ile pazarın getirisi arasında kalan kısımdır. Sermaye Varlıkları Fiyatlama Modeline göre öz sermaye maliyetinin hesaplanması 6 No.lu Modeldeki gibidir.

Model 6

$$\text{ÖSM} = \text{RFO} + (\text{POG} - \text{RFO})\beta$$

ÖSM: Öz Sermaye Maliyeti

RFO: Risksiz Faiz Oranı

POG: Pazarın Ortalama Getirisi

β : Beta Katsayısı (Yatırımların Sistematik Riski)

6 No.lu Modelde ifade edilen risksiz faiz oranı, risksiz bir varlığın getirisi olarak ifade edilmektedir. Yatırımcıların herhangi bir riske katlanmaksızın getiri elde etmesinden dolayı, devlet tahvilinden sağlanan getiri oranı, risksiz faiz oranı olarak dikkate alınmaktadır (Çakıcı, 2008: 171).

6 No.lu Modelde ifade edilen pazarın ortalama getirisi (BİST 100 Endeksinin ortalama getirisi), 7 No.lu Model aracılığıyla hesaplanmaktadır.

Model 7

$$\text{POG} = (\text{BİST 100'ün Son İşlem Günündeki Değeri} - \text{BİST 100'ün İlk İşlem Günündeki Değeri}) / \text{BİST 100'ün İlk İşlem Günündeki Değeri}$$

7 No.lu Modele göre pazarın ortalama getirisi hesaplanırken, işletmelerin hisse senetlerinin işlem gördüğü BİST 100 Endeksinin yılın son işlem günündeki değerinden, aynı yılın ilk işlem günü değeri çıkarılmaktadır. Ortaya çıkan sonuç, aynı yılın ilk işlem günündeki değere oranlandığında, pazarın ortalama getirisi tespit edilmektedir.

6 No.lu Modelde ifade edilen Beta Katsayısı, yatırımların sistematik riskinin göstergesidir. Buna göre Beta Katsayısı; bir hisse senedi getirisinin, hisse senedi piyasasının getirisine paralel bir değişme gösterip gösterme-

diğini ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle Beta Katsayısı; bir finansal varlığın getirisinin, piyasadaki değişmelere karşı ne kadar duyarlı olduğunu göstermektedir. Beta Katsayısı, işletmenin hisse senetlerinin ve BİST 100 Endeksinin günlük getirileri tespit edildikten sonra, Kovaryans / Varyans formülü ile hesaplanmaktadır (İskenderoğlu, 2012: 67-70).

Bu çalışmanın uygulama bölümünde ele alınan işletmenin Varyansları hesaplanırken; BİST 100'ün günlük getirileri, Kovaryansları hesaplanırken; işletmenin hisse senetlerinin ve BİST 100'ün günlük getirileri veri olarak kullanılmıştır.

2.4. Ekonomik Katma Değer Yöntemi

Ekonomik Katma Değer Yönteminin 1896 yılında Alfred Marshal tarafından ortaya konulan "Artık Kar" yönteminin geliştirilmesi ile 1990'lı yılların başından itibaren kullanılmaya başlandığı ifade edilmektedir (Ercan vd., 2003: 69). Literatürde bazı yazarlara göre Ekonomik Katma Değer Yönteminin Stern Stewart Danışmanlık İşletmesi tarafından tescil edildiği ve 1980'li yılların başında geliştirildiği belirtilmektedir (Akyüz, 2013: 342).

Muhasebe verileri kullanılarak hesaplanan ekonomik katma değer, işletmelerin faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan performanslarını yıllar itibariyle ölçen bir yöntemdir. Esas olarak, finansal performansı ölçmesine karşın, entelektüel sermayenin ölçülmesinde de kullanılmaktadır (Erkal, 2006: 107). Ekonomik katma değer, işletme değerini saptamak ve yönetebilmek amacıyla geliştirilen ve ekonomik kar ile yatırımcıların benzer risk düzeyindeki yatırımlarının alternatif maliyeti arasındaki fark olarak tanımlanmaktadır (Gürbüz ve Ergincan, 2004: 248).

Ekonomik katma değer, işletme faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan gelirden, bu geliri elde etmek için, kullanılan sermayenin maliyetinin arındırılması ile bulunmaktadır. Bu bağlamda, sermaye maliyetinden daha fazla kar elde edilmesi durumunda fazladan elde edilen bu artık değer, ekonomik katma değer olarak ifade edilmektedir (Göğüş, 2011: 11).

Ekonomik katma değer muhasebe tabanlı bir ölçüm aracı olduğu için, muhasebe kurallarına göre hazırlanmış olan finansal tablo verilerinin bu yöntemle göre düzenlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda düzeltme biçimine göre; basit ekonomik katma değer, düzeltilmiş ekonomik katma değer, biçimlendirilmiş ekonomik katma değer ve gerçek ekonomik katma değer olmak üzere dört farklı şekilde ekonomik katma değer hesaplanabilmektedir (Ehrbar, 1999: 176).

Ekonomik katma değerın tespit edilebilmesi için; vergi sonrası faaliyet karı, faaliyet yatırımı ve toplam sermaye maliyetinin ağırlıklı ortalaması hesaplanmaktadır. Buna göre ekonomik katma değerın hesaplanması 8 No.lu

Modelde verildiği gibidir.

Model 8

$$EVA = (NFK - DV) - (AOSM * YS)$$

EVA: Ekonomik Katma Değer

NFK: Net Faaliyet Karı

DV: Düzeltilmiş Vergiler

AOSM: Ağırlıklı Ortalama Sermaye Maliyeti

YS: Yatırılan Sermaye (Kaynak Toplamı – Kısa Vadeli Borçlar)_{t-1}

8 No.lu Modelde ifade edilen verilerden net faaliyet karı ve düzeltilmiş vergiler gelir tablosundan, yatırılan sermaye tutarı ise bir önceki yılın finansal durum tablosundan elde edilmektedir. İşletmenin ödediği vergilerin dönem karı yerine faaliyet karından düşülmesi düzeltilmiş vergiler anlamına gelmektedir. Yatırılan sermaye, bir önceki yılın kaynak toplamı ile bir önceki yılın kısa vadeli borçları arasındaki farkı, ya da bir önceki yılın net işletme sermayesi ile bir önceki yılın duran varlıkları toplamını ifade etmektedir.

8 No.lu Modelde yer alan ağırlıklı ortalama sermaye maliyetinin hesaplanmasında, Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yönteminde verilen 5 No.lu Model kullanılmaktadır. Ağırlıklı ortalama sermaye maliyetinin hesaplanma şekli Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yönteminde ifade edildiği için burada tekrar değinilmemiştir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Entelektüel sermayeyi işletme düzeyinde ölçen ve entelektüel sermayeyi para birimi cinsinden ifade edebilen tüm yöntemler bu çalışmaya konu edilmiştir. Çalışmanın uygulama bölümünde, işletmeyi bir bütün olarak kabul eden ve entelektüel sermayeyi işletme düzeyinde ölçen; Piyasa Değeri – Defter Değeri Yöntemi, Yaklaşık Tobin Q Değeri Yöntemi, Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemi ve Ekonomik Katma Değer Yöntemi ele alınmıştır.

Çalışmada kullanılan veriler; BİST, KAP ve BİST'e kote olan Vakıf Yatırım Ortaklığının kendi internet sitesinden elde edilmiştir. Vakıf Yatırım Ortaklığı ile ilgili elde edilen bu veriler incelenerek, uygulama bölümünde kullanılmak üzere uygun bir şekilde tasarlanmıştır. Çalışmada uygulamanın yapıldığı işletmenin 2010 - 2014 yılları arasındaki entelektüel sermaye değerleri dört farklı yöntemle ölçülmüş ve elde edilen bu bulgular analiz edilmiştir.

3.1. Araştırmanın Kısıtları ve Varsayımları

2008 yılında dünya genelinde yaşanan ekonomik krizin sermaye piyasala-

rında, işletmenin hisse değerlerinde ve dolayısıyla, piyasa değerinde ortaya çıkardığı geçici dalgalanmaların, 2009 yılında da etkisinin devam etmesi nedeniyle, çalışmadan elde edilecek bulguların olumsuz yönde etkilenmesi için, uygulamada 2010 yılı başlangıç yılı olarak seçilmiştir.

Çalışmanın bir diğer kısıtı, işletmenin ağırlıklı ortalama sermaye maliyetlerinin hesaplanmasında kullanılan borçlanma maliyetlerine ilişkin verilerin elde edilmesinin mümkün olamamasıdır. Akyüz (2013: 344)'e göre borçlanma maliyetleri tespit edilirken, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının kredilere uyguladığı faiz oranları, borçlanma ölçütü olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada, işletmenin borçlanma maliyetlerine ilişkin literatürde uygulandığı şekliyle, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankasının bankalarca açılan kredilere uyguladığı ağırlıklı ortalama faiz oranları esas alınmıştır. Çalışmada işletmenin ağırlıklı ortalama sermaye maliyetleri yıllık olarak hesaplandığı için, ilgili faiz oranlarının da yıllık ortalama değerleri dikkate alınarak hesaplamalar gerçekleştirilmiştir.

Borçlanma maliyetlerinin yanı sıra ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti hesaplanırken, işletmenin öz sermaye maliyetleri de tespit edilmesi gereken bir diğer husustur. Çalışmada işletmenin her bir yıla ilişkin öz sermaye maliyetleri hesaplanmıştır. Gerçekleştirilen hesaplamalar sonucunda sermaye piyasalarında meydana gelen dalgalanmaların etkisiyle, çalışmada ele alınan işletmenin 2011 ve 2013 yıllarında öz sermaye maliyetleri negatif çıkmıştır. Öz sermaye maliyetinin negatif olması söz konusu olamayacağından bu çalışmada 2011 ve 2013 yılları için, fırsat maliyeti olarak bankalarca açılan mevduatlara uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranlarının yıllık ortalamaları kullanılmıştır. Ekonomi teorisinde fırsat maliyeti, bir şeyi elde etmek için vazgeçilmek zorunda olunan diğer alternatifler olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla, öz sermayenin bankalara açılan mevduatlara yatırılması durumunda elde edilecek faiz getirisi alternatif öz sermaye maliyeti olarak varsayılmıştır.

Literatürde yatırımcıların her hangi bir riske katlanmaksızın getiri elde etmesinden dolayı risksiz faiz oranı Merkez Bankası tarafında ihale yöntemi ile satılan bono tahvil oranları olarak dikkate alınmaktadır (Çakıcı, 2008: 171). Çalışmada öz sermaye maliyetinin hesaplandığı her yıl için, risksiz faiz oranı olarak, Merkez Bankası tarafından ihale yöntemi ile satılan bono tahvil basit faiz oranlarının ortalaması kullanılmıştır. Çalışmada öz sermaye maliyetinin yıllık olarak hesaplanması nedeniyle, kullanılan bu oranlar tespit edilirken, 365 gün vadeli bono tahvil bulunmadığı için, vadeleri 180 – 540 gün arası olan tahvil ve bonoların faiz oranlarının ortalaması kullanılmıştır.

3.2. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE BULGULARIN ANALİZİ

Çalışmada ele alınan BİST’te işlem gören Vakıf Yatırım Ortaklığının 2010, 2011, 2012, 2013 ve 2014 yıllarına ilişkin entelektüel sermaye değerleri; Piyasa Değeri – Defter Değeri, Yaklaşık Tobin Q Değeri, Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer ve Ekonomik Katma Değer Yöntemlerine göre aşağıdaki gibi hesaplanarak analiz edilmiştir.

3.2.1. Piyasa Değeri - Defter Değeri Yöntemiyle İşletmenin Entelektüel Sermaye Değerlerinin Hesaplanması ve Bulguların Analizi

Çalışmada yatırım ortaklığı sektöründe faaliyet gösteren Vakıf Yatırım Ortaklığının finansal durum tablolarından elde edilen veriler ve işletmenin BİST’te işlem gören hisse senetlerinin yıllık ortalama piyasa değerleriyle, Piyasa Değeri – Defter Değeri Yöntemine göre ilgili hesaplamalar yapılmıştır. Ortalama değerlerin alınmasının nedeni, hisse senedi fiyatlarının günlük bazda değerlendirildiğinde ortaya çıkabilecek spekülâtif dalgalanmalardan etkilenmesi nedeniyle, bu tür olumsuz etkilerin en aza indirilmek istenmesidir.

Bu yöntemde piyasa değeri, bir bütün olarak işletmenin piyasadaki değerini ifade etmektedir. Dolayısıyla, bir işletmenin borsada hisse senetlerine biçilen değer, işletmenin piyasa değerini meydana getirmektedir. Defter değeri ise, işletmenin finansal durum tablosundaki öz sermayesinin toplam değeridir.

Vakıf Yatırım Ortaklığının 2010, 2011, 2012, 2013 ve 2014 yıllarına ilişkin hesaplanmış piyasa değerleri - defter değerleri Tablo-3’de sunulmuştur.

Tablo-3: Vakıf Yatırım Ortaklığının Yıllara Göre Piyasa Değeri – Defter Değerleri

	2010	2011	2012	2013	2014
Ortalama Hisse Fiyatları	2.19608	1.9491	1.158	1.037	0.9594
Ödenmiş Sermaye	7.500.000	15.000.000	15.000.000	15.000.000	20.000.000
Piyasa Değeri	16.470.600	29.236.500	17.370.000	15.555.000	19.188.000
Öz Sermaye (Defter Değeri)	15.506.811	13.746.930	14.423.316	12.987.010	17.998.994
Piyasa Değeri / Defter Değeri	1.06	2.13	1.20	1.20	1.07
Piyasa Değeri – Defter Değeri	*963.789	*15.489.570	*2.946.684	*2.567.990	*1.189.006

Tablo-3 incelendiğinde, Vakıf Yatırım Ortaklığının bu yöntemle göre çalışmada ele alınan tüm yıllarda piyasa değerinin defter değerinin üzerinde gerçekleştiği ve işletmenin tüm yıllarda entelektüel sermaye üretebildiği görülmektedir. Ortalama hisse fiyatları incelendiğinde, işletmenin yıllar itibarıyla bu oranlarının sürekli düşüş eğiliminde olduğu, buna karşın işletmenin sermaye artırımına gitmesi nedeniyle, piyasa değerlerinin defter değerlerinin üzerinde gerçekleştiğini ifade etmek mümkündür. İşletmenin defter değerleri (öz sermaye) incelendiğinde; 2011, 2012, 2013 ve 2014

yıllarında bu değerlerin ödenmiş sermayenin altında gerçekleştiği görülmektedir. İşletmenin KAP'a bildirdiği finansal durum tablolarına göre bu yıllarda işletmenin faaliyetleri zararlı sonuçlanmış, dolayısıyla ödenmiş sermayeleri öz sermayelerin üzerinde gerçekleşmiştir. 2010 yılında işletmenin ortalama hisse fiyatı, 2011 yılına göre daha yüksek olmasına karşın, 2011 yılında sermaye artırımının etkisi ile işletmenin piyasa değeri oldukça yükselmiş (29.236.500 TL) ve işletme entelektüel sermaye açısından en olumlu performansı 2011 yılında ortaya koymuştur (15.489.570 TL).

Sonuç olarak, işletme bu yöntemle göre tüm yıllarda entelektüel sermaye üretebilmiş görünse de, sermaye artırımı gibi işletme politikalarının yöntemden elde edilen bulguları etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda çalışmadan elde edilen bulgulara göre, Vakıf Yatırım Ortaklığının yıllar itibarıyla entelektüel sermaye performans eğilimi değerlendirildiğinde; işletmenin finansal durum tablosunda görünmeyen varlıkları iyi yönetemediği, entelektüel sermayesini her geçen yıl tükettiği ve sonuç olarak piyasanın işletmeye biçtiği değerın düşüş eğiliminde olduğu ifade edilebilir.

3.2.2. Yaklaşık Tobin Q Değeri Yöntemiyle İşletmenin Entelektüel Sermaye Değerlerinin Hesaplanması ve Bulguların Analizi

Çalışmada yatırım ortaklığı sektöründe faaliyet gösteren Vakıf Yatırım Ortaklığının finansal durum tablolarından elde edilen veriler ve işletmenin BİST'te işlem gören hisse senetlerinin yıllık ortalama piyasa değerleriyle, Yaklaşık Tobin Q Değeri Yöntemine göre işletmenin 2010 – 2014 yıllarına ilişkin entelektüel sermaye değerleri hesaplanmıştır. İşletmenin Yaklaşık Tobin Q Değerleri hesaplanırken, çalışmanın birinci bölümünde ifade edilen 4 No.lu Model kullanılmıştır.

Yönteme göre Yaklaşık Tobin Q Oranının 1'den büyük sonuç vermesi, işletmenin mevcut aktiflerinin piyasa değerinin, yerine koyma maliyetinden yüksek olduğu, bir başka ifadeyle yatırımların getiri oranının sermaye maliyetinden büyük olduğu ve entelektüel sermayeye sahip olduğu anlamına gelmektedir. Yaklaşık Tobin Q Oranı 1'den küçük ise, getiri oranı sermaye maliyetinden düşük olduğu için, işletme entelektüel sermayeye sahip olmamaktadır. Yaklaşık Tobin Q Oranının 1'e eşit olması durumunda, yatırımların sermaye maliyetinin, yatırımlardan elde edilen getiriye eşit olduğu sonucuna varılmaktadır.

Yöntemde kullanılan 4 No.lu Modelde, işletmenin piyasadaki borçlanma kapasitesinin; kredibilitesinin ve itibarının yüksekliğine bağlı olması nedeniyle, işletmenin yaptığı yatırımların getirisi hesaplanırken piyasa değerine toplam borçları eklenmektedir. Dönen varlıklar ise kısa vadeli ve geçici yatırımlar olduğu için, yatırımların getirisinden düşülmektedir. Modelde yatırımların sermaye maliyeti, aktif toplam olarak ele alınmaktadır.

Vakıf Yatırım Ortaklığının 2010, 2011, 2012, 2013 ve 2014 yıllarına ilişkin Yaklaşık Tobin Q Değerleri Tablo-4'de sunulmuştur.

Tablo-4: Vakıf Yatırım Ortaklığının Yıllara Göre Yaklaşık Tobin Q Değerleri

	2010	2011	2012	2013	2014
Dönen Varlıklar	16.353.377	13.793.403	14.590.652	13.113.747	19.516.673
Kısa Vadeli Borçlar	814.679	69.658	141.624	79.727	1.439.003
Uzun Vadeli Borçlar	59.635	64.562	91.215	98.894	128.023
Ödenmiş Sermaye	7.500.000	15.000.000	15.000.000	15.000.000	20.000.000
Ortalama Hisse Fiyatları	2,19608	1,9491	1.158	1,037	0,9594
Piyasa Değeri	16.470.600	29.236.500	17.370.000	15.555.000	19.188.000
Borçlar – Dönen Varlıklar	-15.479.063	-13.659.183	-14.357.813	-12.935.126	-17.949.647
Aktif Toplam	16.381.125	13.881.150	14.656.155	13.165.631	19.566.020
Yaklaşık Tobin Q Oranları	0,06052924	1,12219211	0,205523686	0,19899342	0,063291
Yaklaşık Tobin Q Değerleri	-15.389.588	*1.696.167	-11.643.968	-10.545.757	-18.327.667

Tablo-4 incelendiğinde, Vakıf Yatırım Ortaklığının sadece 2011 yılında Yaklaşık Tobin Q Değeri açısından entelektüel sermaye üretebildiği görülmektedir. Bir başka ifadeyle, işletmenin 2011 yılında varlıklarının getirisi, sermaye maliyetinin üzerinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, yönteme göre işletme 2011 yılında entelektüel varlıklarından verimli bir şekilde faydalanarak, bu varlıklar ile getirilerini yükseltmiştir. Tablo-4'e göre 2011 yılında Yaklaşık Tobin Q Değerinin yanı sıra Yaklaşık Tobin Q Oranı da 1'in üzerinde sonuçlanmıştır. Yaklaşık Tobin Q Oranının 1'den büyük olması, yatırımcıların işletmenin büyüme fırsatları hususunda pozitif beklentisi içerisinde olduğunun bir göstergesi olarak ifade edilmektedir. 2011 yılı incelendiğinde, işletmenin ortalama hisse fiyatının (1,9491) değerine sahip olduğu ve piyasa değerinin (29.236.500 TL) olarak oldukça yüksek bir seviyede gerçekleştiği görülmektedir. İşletmenin 2011 yılında piyasa değeri (29.236.500 TL), varlık yatırımlarının maliyeti, bir başka ifadeyle aktif toplamı (13.881.150 TL) ve net borçları (-13.659.183 TL) olduğu için, işletme yönteme göre 2011 yılını entelektüel sermaye üreterek sonuçlandırabilmiştir. 2010 yılı incelendiğinde, işletmenin ortalama hisse fiyatının 2011 yılından daha yüksek gerçekleştiği görülmektedir (2,19608). Ancak, 2011 yılında işletmenin sermaye artırımına giderek, (7.500.000 TL) olan ödenmiş sermayesini (15.000.000 TL)'ye çıkarması nedeniyle, 2011 yılı piyasa değeri (29.236.500 TL), 2010 yılı piyasa değerinden (16.470.600 TL) daha yüksek gerçekleşmiştir. Ayrıca, işletmenin 2010 yılı aktif toplamı, 2011 yılı aktif toplamının üzerindedir. Dolayısıyla, işletmenin 2010 yılı ortalama hisse fiyatı diğer yıllardan daha yüksek olmasına karşın, işletme 2010 yılında, Yaklaşık Tobin Q Değeri açısından entelektüel sermaye üretememiştir. 2012, 2013 ve 2014 yıllarında işletmenin ortalama hisse fiyatlarının sürekli

düşüş göstermesi nedeniyle, işletme yöneme göre bu yıllarda entelektüel sermayeye sahip olamamıştır. 2014 yılında işletmede tekrar sermaye artırımını gerçekleştirmiş, ancak sermaye artırımına rağmen piyasa değerinde beklenen artış olmamıştır.

3.2.3. Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemiyle İşletmenin Entelektüel Sermaye Değerlerinin Hesaplanması ve Bulguların Analizi

Çalışmada ilk olarak, Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yönteminde entelektüel sermayenin hesaplanabilmesi için, ihtiyaç duyulan sektöre ilişkin hesaplamalar gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, Vakıf Yatırım Ortaklığının finansal durum tablolarından elde edilen veriler ile sektörün; maddi duran varlıklar ortalaması, vergi öncesi karların ortalaması ve maddi duran varlık karlılık oranlarının ortalamasına ilişkin hesaplamalar yapılmıştır. Bir sonraki aşamada işletmenin finansal durum tablolarından elde edilen veriler aracılığıyla; Vakıf Yatırım Ortaklığının maddi duran varlıklar ortalaması, vergi öncesi karların ortalaması ve maddi duran varlık karlılık oranlarının ortalamasına ilişkin hesaplamalar yapılmıştır. Elde edilen veriler aracılığı ile işletmenin yıllara ilişkin normal getirileri ve net getiri fazlaları hesaplanmıştır. Son olarak işletmenin her bir yıl için, ayrı ayrı olmak üzere, ağırlıklı ortalama sermaye maliyetleri hesaplanarak, yöneme göre işletmenin entelektüel sermaye değerleri tespit edilmiştir.

Yöntemde kullanılan hesaplama modeli, çalışmanın ikinci bölümünde ifade edildiği için, burada tekrar değinilmemiştir.

Vakıf Yatırım Ortaklığının 2010, 2011, 2012, 2013 ve 2014 yıllarına ilişkin hesaplanmış maddi olmayan değerleri Tablo-5’de sunulmuştur.

Tablo-5: Vakıf Yatırım Ortaklığının Yıllara Göre Hesaplanmış Maddi Olmayan Değerleri

	2010	2011	2012	2013	2014
Vkfyo Maddi Duran Varlıklar	19.314	80.888	62.421	42.438	27.180
Vkfyo Vergi Öncesi Kar/Zarar	1.190.484	-1.755.750	676.386	-1.444.765	18.828
Vkfyo Ortalama V. Ö. K/Z	-183.754	735.851	37.040	-841.376	-249.850
Vkfyo Ortalama MDV	33.871	45.064	54.208	61.916	44.013
Vkfyo Ort. MDV Karlılık Or.	-5,425	16,328	0,683	-13,589	-5,676
Sektör Ortalama MDV	16.993	46.287	47.854	35.465	23.549
Sektör Ort. Ver. Öncesi K/Z	5.460.722	-1.990.473	7.789.499	-172.515	4.878.922
Sektör Ort. MDV Kar. Or.	321,351	-43,002	162,776	-4,864	207,181
Normal Getiri	10.884.488	-1.937.894	8.823.725	-301.180	9.118.688
Net Getiri Fazlası	-11.068.243	2.673.746	-8.786.686	-540.195	-9.368.539
Ağır. Ort. Sermaye Maliyeti	0,234	0,095	0,202	0,082	0,221
Hes. Mad. Olmayan Değerler	-47.141.862	*28.103.217	-43.292.142	-6.563.964	-42.342.648

Tablo-5 incelendiğinde, Vakıf Yatırım Ortaklığının sadece 2011 yılında Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemine göre entelektüel sermayeye sahip olduğu görülmektedir. Bir başka ifadeyle, işletme 2011 yılında, diğer yıllara göre maddi olmayan varlıklarından faydalanabilme gücü açısından daha iyi performans göstermiştir. Tablo-5'e göre işletmenin sadece 2011 yılında net getiri fazlasına sahip olduğu görülmektedir. Net getiri fazlası, ağırlıklı ortalama sermaye maliyetine bölünerek, 2011 yılına ilişkin Vakıf Yatırım Ortaklığının maddi olmayan varlıklarının net bugünkü değeri, "entelektüel sermaye" (28.103.217 TL) olarak tespit edilmiştir. 2011 yılı incelendiğinde, işletmenin 2011 yılı ortalama vergi öncesi karının diğer yıllardan daha yüksek olduğu, yatırım ortaklığı sektörünün en düşük ortalama maddi duran varlık karlılık oranına sahip olduğu ve bu yılda normal getirinin diğer yıllara oranla en düşük seviyede gerçekleştiği görülmektedir. İşletme bu yöntemle göre en düşük entelektüel sermaye performansını 2010 yılında gerçekleştirmiştir. 2010 yılında, sektörün ortalama vergi öncesi karının diğer yıllara göre yüksek seviyede olması dolayısıyla, net getiri fazlasının negatif sonuçlanması ve ağırlıklı ortalama sermaye maliyetinin diğer yıllara göre (0,234) gibi yüksek düzeyde olması, işletmenin entelektüel sermaye değerinin en düşük seviyede gerçekleşmesine neden olmuştur.

3.2.4. Ekonomik Katma Değer Yöntemiyle İşletmenin Entelektüel Sermaye Değerlerinin Hesaplanması ve Bulguların Analizi

Ekonomik katma değer, işletmelerin belirli bir dönemde elde ettikleri kurumlar vergisi düşülmüş net faaliyet karının, bu karı elde etmek için kullanılan sermaye maliyetinden daha yüksek olduğu dönemlerde, işletmelerin katma değer yarattığı varsayımına dayanmaktadır. Bir başka ifadeyle, bir işletmenin ekonomik katma değer üretebilmesi için, sermaye maliyetinden daha yüksek bir net faaliyet karı elde etmesi gerekmektedir.

Ekonomik Katma Değer Yöntemi entelektüel sermaye açısından değerlendirildiğinde, işletmenin kar elde etmek amacıyla, yatırım yaptığı varlıkların maliyetinden daha yüksek vergi sonrası net faaliyet karı elde etmesi durumunda, işletme entelektüel sermaye üretmiş olmaktadır.

Çalışmada öz sermaye maliyetinin hesaplanması için, ihtiyaç duyulan beta katsayıları hesaplanırken, işletmenin ve BİST 100 Endeksinin her yıla ilişkin günlük kapanış değerleri ile işletme getirileri ve BİST 100 getirileri hesaplanmış, bu veriler kullanılarak varyans ve kovaryanslar tespit edilmiş ve son olarak varyanslar kovaryanslara oranlanarak, işletmenin her bir yıl için, beta katsayıları saptanmıştır. Pazarın ortalama getirileri hesaplanırken, BİST 100'ün ilgili yıldaki son işlem günündeki değerinden ilk işlem günündeki değeri çıkarılarak, ortaya çıkan bu tutar ilk işlem günündeki değere oranlanmıştır. İşletmenin öz sermaye maliyetleri hesaplanırken, pazarın

ortalama getirisinden risksiz faiz oranı çıkarılmış, hesaplanan değer beta katsayısı ile çarpılmış ve risksiz faiz oranı eklenerek öz sermaye maliyetleri tespit edilmiştir.

Türkiye’de faaliyet gösteren yatırım ortaklıkları teşvik kapsamında oldukları için, kurumlar vergisinden muaf tutulmuştur. Dolayısıyla, işletmenin ekonomik katma değerleri hesaplanırken, vergi ödemeleri söz konusu olmadığı için, net faaliyet karından ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti ile yatırılan sermayenin çarpımı çıkarılarak, ekonomik katma değerler hesaplanmıştır.

Vakıf Yatırım Ortaklığının 2010, 2011, 2012, 2013 ve 2014 yıllarına ilişkin ekonomik katma değerleri Tablo-6’da sunulmuştur.

Tablo-6: Vakıf Yatırım Ortaklığının Yıllara Göre Ekonomik Katma Değerleri

	2010	2011	2012	2013	2014
Vkfyo	2,5	0,98	1,09	0,82	0,97
BİST 100 Kapanış	66.004	51.267	78.208	67.802	85.721
Risksiz Faiz Oranı	0,0778	0,0778	0,0859	0,0714	0,0957
Beta Katsayısı (β)	1,0448	0,8837	0,2708	0,6928	0,7280
Pazarın Ortalama Getirisi	0,2367	-0,2417	0,5233	-0,1486	0,2796
Öz Sermaye Maliyeti	0,243	-0,204	0,204	-0,081	0,229
Mevduat Faiz Oranı	0,092	0,095	0,096	0,082	0,098
Öz Sermaye	15.506.811	13.746.930	14.423.316	12.987.010	17.998.994
Kısa Vadeli Borçlar	814.679	69.658	141.624	79.727	1.439.003
Uzun Vadeli Borçlar	59.635	64.562	91.215	98.894	128.023
Toplam Borç	874.314	134.220	232.839	178.621	1.567.026
Pasif Toplam	16.381.125	13.881.150	14.656.155	13.165.631	19.566.020
Öz Sermaye Ağırlığı	0,947	0,99	0,984	0,987	0,92
Borçların Ağırlığı	0,053	0,01	0,016	0,013	0,08
Borçlanma Maliyeti	0,089	0,109	0,138	0,103	0,132
Dikkate Alınan Öz Ser. Maliyeti	0,243	0,095	0,204	0,082	0,229
Öz Sermaye Ağırlığı * Ö.S.M.	0,23	0,094	0,20	0,080	0,210
Borçların Ağırlığı * B.M.	0,004	0,001	0,002	0,001	0,010
Ağır. Ort. Sermaye Maliyeti	0,234	0,0951	0,202	0,082	0,221
Net Faaliyet Karı / Zararı	1.121.080	-1.722.271	676.522	-1.444.011	14.446
Kaynak Toplamı _(t-1)	15.043.214	16.381.125	13.881.150	14.656.155	13.165.631
Kısa Vadeli Borç _(t-1)	680.355	814.679	69.658	141.624	79.727
Yatırılan Sermaye	14.362.859	15.566.446	13.811.492	14.514.531	13.085.904
AOSM * Yatırılan Sermaye	3.372.196	1.480.994	2.803.216	1.194.504	2.895.326
Ekonomik Katma Değer	-2.247.552	-3.199.135	-2.126.694	-2.638.515	-2.880.881

Tablo-6 incelendiğinde, Vakıf Yatırım Ortaklığının tüm yıllarda ekonomik katma değerlerinin negatif olduğu görülmektedir. İşletme; 2010, 2012 ve

2014 yıllarında net faaliyet karı elde etmiştir. Ancak, bu yıllara ilişkin ağırlıklı ortalama sermaye maliyeti yüksek gerçekleşmiş ve dolayısıyla net faaliyet karı, yatırılan sermayenin üzerinde olmadığı için, işletme ilgili yılları negatif ekonomik katma değer ile tamamlamıştır. 2011 ve 2013 yıllarında ise, ağırlıklı ortalama sermaye maliyetinin oranı (0,0951) ve (0,082) olarak düşük gerçekleşmesine karşın, bu yılları işletme net faaliyet zararı ile tamamladığı için, ekonomik katma değer negatif çıkmıştır.

3.2.5. Araştırma Bulgularına Göre Yöntemlerin Karşılaştırılması

Yöntemler karşılaştırılırken entelektüel sermayeyi finansal açıdan ölçen yöntemlerin benzerlikleri ve farklılıklarına ilişkin bilgiler verilmiş ve çalışmanın uygulamasının gerçekleştirildiği işletmenin yöntemlere göre ölçülmüş entelektüel sermaye değerleri karşılaştırılarak, analiz edilmeye çalışılmıştır.

Tablo-7’de işletmenin yöntemlere göre ölçülmüş entelektüel sermaye değerleri sunulmuştur.

Tablo-7: Vakıf Yatırım Ortaklığının Entelektüel Sermaye Değerlerinin Yöntemlere Göre Karşılaştırılması

İŞLETME	YÖNTEM	2010	2011	2012	2013	2014
VKFYO	EVA	-2.247.552	-3.199.135	-2.126.694	-2.638.515	-2.880.881
	HMOD	-47.141.862	*28.103.217	-43.292.142	-6.563.964	-42.342.648
	TOBİN Q	-15.389.588	*1.696.167	-11.643.968	-10.545.757	-18.327.667
	PD - DD	*963.789	*15.489.570	*2.946.684	*2.567.990	*1.189.006

Yöntemlere göre ölçülen entelektüel sermaye değerlerinin pozitif olması, işletmenin finansal durum tablolarında bildirilmeyen gizli değerlerinin olduğu anlamına gelmektedir. Tablo-7 bu bağlamda incelendiğinde, Ekonomik Katma Değer Yönteminde Vakıf Yatırım Ortaklığının çalışmada ele alınan hiçbir yılda entelektüel sermaye üretmediği saptanmıştır. Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yönteminde, işletmenin sadece 2011 yılında entelektüel sermaye üretildiği görülmektedir. Yaklaşık Tobin Q Değeri Yönteminde, Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yönteminde, olduğu gibi işletmenin sadece 2011 yılında entelektüel sermaye üretildiği tespit edilmiştir. Piyasa Değeri – Defter Değeri Yönteminde ise, Vakıf Yatırım Ortaklığının çalışmada ele alınan tüm yıllarda entelektüel sermayeye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda çalışmadan elde edilen bulgulara göre, bu çalışmada ele alınan işletmenin entelektüel sermaye performansının; Yaklaşık Tobin Q Değeri ve Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemlerinde aynı sonucu verdiği görülmektedir. Ekonomik Katma Değer ve Piyasa Değeri – Defter Değeri Yöntemlerinde ise; işletmenin ekonomik katma değerinin tüm yıllarda negatif, piyasa değeri – defter değerinin tüm yıllarda

pozitif sonuç vermesi, bu yöntemlerin çalışmadan elde edilen bulgular açısından zıt sonuçlar verdiği anlaşılmaktadır.

Tablo-7'ye göre yöntemler karşılaştırıldığında, en fazla pozitif değer Piyasa Değeri – Defter Değeri Yönteminde gerçekleştiği görülmektedir. Bir başka ifadeyle, Vakıf Yatırım Ortaklığı örnekleminde Piyasa Değeri – Defter Değeri Yöntemi entelektüel sermayeyi ölçme konusunda bir değerlendirme aracı olarak tercih edildiğinde, diğer yöntemlere göre işletmenin entelektüel sermaye performansının daha fazla pozitif sonuçlar verdiği tespit edilmiştir.

Tablo-7'ye göre yöntemler karşılaştırıldığında, en fazla negatif değer Ekonomik Katma Değer Yönteminde gerçekleştiği görülmektedir. Bir başka ifadeyle, Vakıf Yatırım Ortaklığı örnekleminde Ekonomik Katma Değer Yöntemi entelektüel sermayeyi ölçme konusunda bir değerlendirme aracı olarak tercih edildiğinde, diğer yöntemlere göre işletmenin entelektüel sermaye performansının daha fazla negatif sonuçlar verdiği tespit edilmiştir.

Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yönteminde sektöre ilişkin verilerin kullanılması, bu yöntemi diğer yöntemlerden ayıran en önemli özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yöntem ile Ekonomik Katma Değer Yönteminin benzerliği ise, her iki yöntemde de ağırlıklı ortalama sermaye maliyetinin işletmelerin finansal durum tablolarına yansıtılmayan gizli değerlerinin tespit edilmesinde, bir enstrüman olarak kullanılmasıdır.

Yaklaşık Tobin Q Değeri ve Piyasa Değeri – Defter Değeri Yöntemleri incelendiğinde, Yaklaşık Tobin Q Değeri Yönteminin Piyasa Değeri – Defter Değeri Yönteminin geliştirilmiş bir hali olduğunu ifade etmek mümkündür. Piyasa Değeri – Defter Değeri Yönteminde, defter değeri olarak öz sermaye dikkate alınırken, Yaklaşık Tobin Q Değeri Yönteminde ise, aktif toplamı ölçüt olarak kullanılmaktadır. İki yöntem arasındaki bir diğer benzerlik, işletmelerin piyasa değerlerinin tespit edilmesinde aynı modelden faydalanmalarıdır.

Entelektüel sermayeyi işletme düzeyinde ölçen yöntemlerde kullanılan modeller incelendiğinde, bu modellerde işletmelerin piyasa değerlerinin tespit edilmesi için, borsa verilerinin dikkate alındığı görülmektedir. Modellerde piyasa verilerinin yanı sıra işletmelerin finansal durum tablolarından elde edilen verilerin kullanılması, en önemli benzerlikler olarak ifade edilebilir.

Ekonomik Katma Değer ve Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer Yöntemlerinde işletmelerin ağırlıklı ortalama sermaye maliyetleri hesaplanırken, Yaklaşık Tobin Q Değeri ve Piyasa Değeri – Defter Değeri Yöntemlerinde ise, işletmelerin piyasa değerleri tespit edilirken, borsa endeksinden ve hisse senetlerinin kapanış fiyatlarından faydalanılmaktadır.

Yöntemler, entelektüel sermayeyi ölçmede bir değerlendirme aracı olarak incelendiğinde, Piyasa Değeri – Defter Değeri Yönteminin çok sayıda hesaplama gerektirmemesi, varsayımlara dayanmaması ve uygulanmasının basit olması bu yöntemin diğer yöntemlere göre daha kullanışlı olduğunu göstermektedir. Bu yöntemin Piyasa Değeri / Defter Değeri Oranı olarak mevcut finansal tablolar analizinde kullanılan finansal oranlar içerisinde gösterilmesi ve işletmelerin finansal performanslarının ölçümünde analistler tarafından sıkça kullanılıyor olması, yöntemin entelektüel sermayeyi ölçme konusunda tercih edilmesini kolaylaştırmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmada, yöntemlere göre entelektüel sermayenin ölçülmesinde gerçekleştirilen hesaplamalar sonucunda, birbirinden farklı bulgulara ulaşılmıştır. Yöntemlerde kullanılan modellerin ve ölçütlerin birbirlerinden farklı olması, bu durumun en önemli nedeni olarak ifade edilebilir. Çalışmada kullanılan varsayımların da farklı bulgulara ulaşılmasında etkili olduğunu ifade etmek mümkündür.

4. SONUÇ

Türkiye’de sermaye piyasalarının gelişme sürecinde olması ve entelektüel sermayenin işletmelerin piyasa değeri ile çok yakın ilişkide olması nedeniyle, entelektüel sermayenin ölçülmesi konusunda daha önce yapılan çalışmalarda ihtiyaç duyulan verilerin elde edilemediği ve dolayısıyla, uygulamalarda bazı verilerin kurgusal değerle ifade edilmek zorunda kalındığı görülmektedir. Ancak, günümüzde özellikle BİST’in aktif bir şekilde faaliyet sürdürmesi, ihtiyaç duyulan verilerin elde edilmesini kolaylaştırmıştır.

Bu çalışmanın amacı, entelektüel sermayeyi işletme düzeyinde finansal açıdan ölçen, Piyasa Değeri – Defter Değeri, Yaklaşık Tobin Q Değeri, Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer ve Ekonomik Katma Değer Yöntemi aracılığıyla, çalışmada ele alınan Vakıf Yatırım Ortaklığının 2010 – 2014 yılları arası entelektüel sermaye değerlerinin ölçülmesi ve çalışmadan elde edilen bulgular aracılığıyla yöntemlerin karşılaştırılmasıdır. Bu bağlamda çalışmada ele alınan BİST’te işlem gören Vakıf Yatırım Ortaklığının; 2010, 2011, 2012, 2013 ve 2014 yıllarına ilişkin entelektüel sermaye değerleri, entelektüel sermayeyi işletme düzeyinde ölçen yöntemler aracılığıyla ölçülmüş ve elde edilen bulgular analiz edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre Vakıf Yatırım Ortaklığının entelektüel sermaye performansı yıl bazında incelendiğinde; 2010, 2012, 2013 ve 2014 yıllarında sadece Piyasa Değeri – Defter Değeri Yönteminde, 2011 yılında ise, Yaklaşık Tobin Q Değeri, Hesaplanmış Maddi Olmayan Değer ve Piyasa Değeri – Defter Değeri Yöntemlerinde entelektüel sermayeye sa-

hip olduğu tespit edilmiştir. Vakıf Yatırım Ortaklığı Ekonomik Katma Değer Yönteminde, çalışmada ele alınan hiçbir yılda entelektüel sermaye üretmemiştir.

İşletmenin yöntemlere göre entelektüel sermaye performansı genel olarak değerlendirildiğinde; en yüksek performansı Piyasa Değeri – Defter Değeri Yönteminde, en düşük performansı ise, Ekonomik Katma Değer Yönteminde gerçekleştirildiği bu çalışmada tespit edilmiştir.

Yöntemlere göre entelektüel sermayenin ölçülmesinde gerçekleştirilen hesaplamalar sonucunda, birbirinden farklı bulgulara ulaşılmıştır. Sonuç olarak, yöntemlerde kullanılan modellerin ve ölçütlerin birbirlerinden farklı olması, bu durumun en önemli nedeni olarak ifade edilebilir. Çalışmada kullanılan varsayımların da farklı bulgulara ulaşılmasında etkili olduğunu ifade etmek mümkündür.

KAYNAKÇA

Akyüz, Y. (2013). Ekonomik katma değer ve pazar katma değer analizi: İMKB’de işlem gören seramik işletmelerinde bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 18(2), 339-356.

Aşkoğlu, R., Kurt, M. ve Özcan, K. (Ed.). (2008). *Entelektüel sermaye: Teori, uygulama ve yeni perspektifler*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Bank, S. ve Dağlı, H. (2013). Finansal varlık fiyatlandırma modeli ve sonrasındaki gelişmeler. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 8, 180-205.

Bontis, N. (1998). Intellectual capital: An exploratory study that develops measures and models. *Management Decision*, 36(2), 63-76.

Canbaş, S., Doğukanlı H., Düzakın, H. ve İskenderoğlu, Ö. (2005). Performans ölçümünde Tobin Q kullanılması, hisse senetleri İMKB’de işlem gören sanayi işletmeleri üzerine bir deneme. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 28(4), 24-36.

Chen, M., Cheng C. S. J. ve Hwang, Y. (2005). An empirical investigation of the relationship between intellectual capital and firms’ market value and financial performance. *Journal of Intellectual Capital*, 6(2), 159–176.

Çakıcı, C. (2008). *Ekonomik Katma Değer (EVA) Yaklaşımı*. İstanbul: Beta Basım.

Çelik, A. E. ve Perçin, S. (2000). Entelektüel sermayenin işletme bazında ölçülmesi ve değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 1(2), 111-118.

Çıkrıkçı, M. ve Daştan, A. (2002). Entelektüel sermayenin temel finansal durum tabloları aracılığıyla sunulması. *Bankacılar Dergisi*, 43(2), 18-33.

Edvinsson, L. ve Malone, M. (1997). *Intellectual capital: Realizing your company's true value by finding its hidden brainpower*. New York: Harper Collins Publishers.

Ege, İ., Coşkun, D. ve Topaloğlu, E. E. (2010). Finansal varlık fiyatlama modelinin Türk bankacılık sektöründe test edilmesi. *Mali Ufuklar Dergisi*, 46, 57-63.

Ehrbar, A. (1999). Using eva to measure performance and assess efficiency in the workplace. *Strategy & Leadership*, 27(3), 20-24.

Ercan, M. K., Öztürk, M. B. ve Demirgüneş, K. (2003). *Değere dayalı yönetim ve entelektüel sermaye*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Erkal, E. Z. (2006). *Entelektüel sermaye: Ölçülmesi ve raporlanması*. İstanbul: Derin Yayınevi.

Göğüş, S. H. E. (2011). Ekonomik katma değer ve hesaplanması. *İşletme İktisadi Enstitü Dergisi*. (69), 9-23.

Gürbüz, A. O. ve Erginçan Y. (2004). Ekonomik katma değer (Economic value added) (EVA) ve net kar: İMKB'deki hisse senedi fiyatlarının analizi (1995-2000). *Öneri*, 6(21), 33-42.

İskenderoğlu, Ö. (2012). Beta katsayılarının tahmini: İstanbul menkul kıymetler borsası üzerine bir uygulama. *Ege Akademik Bakış*, 12(1), 67-76.

Karacan, S. (2007). *Entelektüel sermayenin muhasebeleştirilmesi ve finansal durum tablosunda sunulması*. (1. Baskı). Ankara: Orient Yayınları.

Kutlu, H. A. (2009). Entellektüel sermaye: Türkiye muhasebe sisteminde raporlanabilir mi?. *Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 27(1), 235-257.

Stewart, T. A. (1997). *Intellectual capital*. New York: Doubleday Currency.

Şamiloğlu, F. (2002). *Entelektüel sermaye*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Uluslan, H. (2005). Maddi olmayan varlıklar ve işletme içinde yaratılan maddi olmayan varlıklar ile ilgili bir araştırma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(2), 69-103.

Yıldız, S. (2010). *Entelektüel sermaye: Teori ve araştırma*. İstanbul: Türkmén Kitabevi.

TÜREV ÜRÜNLERE RİSKTEN KORUNMA MUHASEBESİNE GÖRE ETKİNLİK TESTLERİNDEN DOLLAR OFFSET YÖNTEMİNİN UYGULANMASI*

Ali İhsan KAYAALP^a
Doç.Dr. İlker KIYMETLİ ŞEN^b

Örnek Olay (Vak'a) Tahlili
(Case Analysis)

Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi
Kasım 2017; 10 (3): 315-330

Öz

Bu çalışmanın amacı, finansal riskten korunma muhasebesinde 39 numaralı Türkiye Muhasebe Standardı (TMS)'na göre yapılması gereken etkinlik testi yöntemlerinin incelenmesidir. Standart, riskten korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için riskten korunmanın etkin olmasını gerekli kılmaktadır. Riskten korunmanın etkinliğinin, korunma döneminin başında ve daha sonra her üç ayda bir (ara dönemlerde) veya en azından yıllık olarak raporlama dönemlerinde ölçülmesi zorunludur. TMS 39'da, riskten korunmada etkinliğin test edilmesinde geriye dönük ve ileriye dönük olmak üzere iki yöntem önerilmekle birlikte etkinliğin nasıl ölçüleceğini belirtmemektedir. Uygulamada, riskten korunmada etkinliğin ölçülmesi işleminde "Kritik Koşullar", "Dolar-Offset", "Regresyon Analizi" veya "Varyans Azaltma" yöntemleri kullanılmaktadır. Çalışmanın uygulama bölümünde bir bankanın finansal riskten korunma muhasebesi kapsamında verdiği krediler ve yaptığı forward işlemlerinin etkin olup olmadığı "Dolar Offset" yöntemi uygulanarak test edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: TMS 39, Riskten Korunma Muhasebesi, Etkinlik Testi, TFRS 9

JEL Kodları: M40, M41

* Makalenin gönderim tarihi: 11.05.2017; Kabul tarihi: 04.06.2017 ve iThenticate benzerlik oranı % 31

a İstanbul Ticaret Üniversitesi, Finans Enstitüsü, Sermaye Piyasası Programı Yüksek Lisans Öğrencisi, E-posta: aihсан.kayaalp@istanbulticaret.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3798-6294>

b İstanbul Ticaret Üniversitesi, Ticari Bilimler Fakültesi, Muhasebe ve Denetim Bölümü Öğretim Üyesi, E-posta: ilksen@ticaret.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6175-3397> (Sorumlu yazar; Correspondent author)

IMPLEMENTATION OF THE DOLLAR OFFSET METHOD IN THE EFFECTIVENESS TESTS ACCORDING TO HEDGE ACCOUNTING OF DERIVATIVE PRODUCTS

ABSTRACT

The purpose of this study is to examine the effectiveness tests and methods to be performed according to the Turkish Accounting Standard (TAS) 39 in the hedge accounting. The standard requires hedge to be effective in order to be able to apply the hedge accounting. Hedge effectiveness must be evaluated at the inception of hedge and then monitored at every three months (interim) or at least each balance-sheet date. TAS 39 requires two separate tests; a prospective test and a retrospective test but doesn't provide specific guidance about how effectiveness tests are performed. In practice, "Critical Terms", "Dollar-Offset", "Regression Analysis" or "Volatility Risk Reduction" methods are used assessing hedge effectiveness. In the application part of the study, a bank's credits provided and forward transactions are tested for effectiveness under hedge accounting employing "Dollar Offset" method.

Keywords: TAS 39, Hedge Accounting, Effectiveness Test, TFRS 9

JEL Codes: M40, M41

1. GİRİŞ¹

Türev finansal araçlar, özellikle son 20 yılda tüm dünyada çokça kullanılmaya başlanan finansal araçlar haline gelmiş ve finansal piyasalarda önemli bir yer edinmişlerdir. Türev finansal araçlar başka bir varlığa dayalı olan yani getirisi hisse senetleri, döviz kurları, faiz oranları, tahviller ve ticari ürünler gibi başka varlıklara bağlı olan finansal araçlardır (Adıgüzel ve Yılmaz, 2015: 16).

Türev finansal araçlar, temelde, asıl finansal araçlara ait fiyat, kur, faiz oranı gibi değişimlerden kaynaklanan risklerden korunmak, özelde spekülatif kar elde etmek amacıyla yapılan alım-satım işlemlerini kapsayan vadeli sözleşmelerdir. Türev finansal araçlar, forward, future, opsiyon, swap ve diğer türev finansal araçlar olup amaçlarına göre spekülatif ve korunma amaçlı olarak ayrılabilir (Sağlam, Şengel ve Öztürk, 2007: 1089):

- a. Spekülatif amaçlı türev finansal araçlar; fiyat, kur, faiz oranı, endeks gibi öğelerdeki değişimlerden yararlanarak spekülatif gelir elde etmek amacıyla taraf olunan veya riskten korunma amaçlı türev ürünlerde

¹ Bu makale, 20-22 Nisan 20017 tarihinde Uludağ Üniversitesi tarafından düzenlenen 2. Lisansüstü İşletme Öğrencileri Sempozyumu'nda sunulan bildirinin düzenlenmiş halidir.

aranan kriterlere uymayan mali olaylar için söz konusudur.

- b. Korunma amaçlı türev ürünler ise TMS 39'a göre fiyat riski, nakit akış riski ve kur riski taşımaktadır.

Muhasebe açısından riskten korunma kavramı; belirli bir finansal varlığın/ borcun değerinde oluşacak değişikliğin, taraf olunacak başka bir finansal aracın gerçeğe uygun değerindeki/nakit akışlarındaki değişikliklerle karşılanması amacını taşıyan bir işlemdir (Okudan, 2010: 1). TMS 39'un 78. paragrafına göre, finansal riskten korunma konusu kalem, muhasebeleştirilmiş olan bir varlık veya borç, muhasebeleştirilmemiş bir kesin taahhüt, gerçekleşme olasılığı yüksek tahmini işlem veya yurtdışı bir işletmedeki net yatırım olabilmektedir.

Türev ürünlerin giderek yaygınlaşması ile birlikte türev ürünlerin muhasebeleştirilmesi önem kazanmıştır. Bu gelişmeleri türev ürünlerle ilgili yeni standartların (TMS 32 ve 39, TFRS 7 ve 9) yayınlanması takip etmiştir.

Riskten korunma muhasebesi, türev işlemlerde korunulan kalem ile korunulan kalem değerlemesi arasındaki farkın bilanço ve gelir tablosunda ve yapılan işleme göre (nakit akış riskinden korunma ise özkaynaklarda) düzeltme kalemi olarak yansımaktadır. Riskten korunma muhasebesi, gelir tablosunda düzeltme kalemini gelir kaydedecek şekilde bilanço ve gelir tablosundaki dalgalanmayı önleme amaçlıdır. Bu sayede türev işlemleri gerçekleştiren banka, kur ve faiz riskinden korunmayı amaçlamakta ve türev ürünlerden kaynaklanan zararların önüne geçmeye çalışmaktadır.

Bu çerçevede bankalar, TMS ve TFRS'ye göre türev ürünleri gerçeğe uygun değerleri üzerinden mali tablolara yansıtmak ve ortaya çıkan kazanç ve kayıpların etkilerini yumuşatmaya, riskten korunma aracının (türev ürün) gerçeğe uygun değerinde meydana gelen değişikliği tamamen veya kısmen korunulan kalemin gerçeğe uygun değeri veya nakit akışında meydana gelecek değişikliği dengelemeye çalışmaktadır. Bunları mümkün olduğunca aynı dönemlere yaymak için riskten korunma muhasebesi uygulamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, finansal riskten korunma muhasebesi uygulayan bir bankanın, riskten korunma döneminin başında ve riskten korunma dönemi boyunca her üç ayda bir veya en az yılda bir defa gerçekleştirmek zorunda olduğu etkinlik testleri kapsamında riskten korunmanın etkinliğinin ölçülmesi için kullanacağı yöntemleri incelemek ve uygulamada yaygın olarak kullanılan "Dolar Offset Yöntemi" nin nasıl uygulandığını göstermektir.

2. FİNANSAL RİSKTEN KORUNMA MUHASEBESİNDE ETKİNLİĞİN ÖLÇÜLMESİ VE KULLANILAN YÖNTEMLER

Riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerinde veya nakit akışlarında meydana gelen ve korunulan kalemin finansal riskle ilişkilendirilebilen değişikliklerin finansal riskten korunma aracı tarafından dengeleme derecesine, riskten korunma işleminin etkinliği denmektedir (TMS 39, p. 9). Riskten korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için riskten korunma işleminin etkinliğinin güvenilir bir şekilde ölçülebilir olması gerekmektedir (Sabuncu, 2016: 76).

Finansal riskten koruma muhasebesi, koruma aracının ve korunan kalemin gerçeğe uygun değerindeki değişikliklerden kaynaklanan net kar veya zararın etkisini simetrik olarak dengelemek olarak tanımlanmaktadır (Bozkurt, 2006, s. 127). Finansal riskten korunma muhasebesinde, finansal riskten korunma aracı ile finansal riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerlerinde meydana gelen değişikliklerin kâr veya zarardaki etkileri muhasebeleştirilmektedir.

TMS 39’da riskten korunma muhasebesinin uygulanmasında “Gerçeğe Uygun Değer Riskinden Korunma”, “Nakit Akış Riskinden Korunma” ve “Net Yatırım Riskinden Korunma” olmak üzere üç tür riskten korunmadan bahsedilmekte olup şu şekilde açıklanmaktadır (TMS 39, p. 86):

- a. Gerçeğe uygun değer riskinden korunma: Muhasebeleştirilmiş bir varlık veya borcun ya da muhasebeleştirilmemiş bir kesin taahhüdün veya bu tür bir varlık, borç ya da taahhüdün belirlenebilir bir bölümünün gerçeğe uygun değerinde meydana gelen, belirli bir risk unsuru ile ilişkilendirilebilen ve kâr veya zararı etkileyebilecek nitelikteki değişikliklere karşı gerçekleştirilen bir finansal riskten korunma işlemidir.
- b. Nakit akış riskinden korunma: Muhasebeleştirilmiş bir varlık veya borca (örneğin, değişken oranlı borçların gelecekteki faiz ödemelerinin tamamı veya bir kısmı) ya da gerçekleşme ihtimali yüksek tahmini bir işleme ilişkin belirli bir riskle ilişkilendirilebilen ve net kâr veya zararı etkileyebilen nitelikteki nakit akışı değişikliklerinden korunmak için gerçekleştirilen bir finansal riskten korunma işlemidir.
- c. Yurtdışındaki işletmede bulunan net yatırım riskinden korunma: Yurtdışındaki işletmeye; bağlı ortaklık, iştirak, şube ya da iş ortaklığı olarak sahip olan işletme, yurtdışındaki işletmeden alacak ya da borç niteliğinde parasal bir kaleme sahip olabilmektedir. Öngörülebilir bir gelecekte gerçekleşmesi planlanmayan ya da beklenmeyen bir kalem, özünde, işletmenin yurtdışındaki işletmedeki net yatırımının bir parçasıdır. Yurtdışı işletmede bulunan yatırımların riskten korunması işlemi-

dir (Öztürk, 2013: 230). Net yatırım riskinden korunma, yabancı paralı net yatırımların riskten korunmasıdır ve döviz kuru riskine karşı riskten korunma söz konusudur (Çakır ve Sabuncu, 2016: 133).

TMS 39'un 88. maddesine göre finansal riskten korunma muhasebesi sadece aşağıdaki koşulların tamamının karşılanması durumunda uygulanabilmektedir:

- a. Finansal riskten korunma işleminin başlangıcında, finansal riskten korunma ilişkisi ile işletmenin finansal riskten korunma işleminde bulunmasına neden olan risk yönetimi hedef ve stratejisinin resmi bir tanımın bulunması ve bunların resmi bir belgeye dayanması. Belge; finansal riskten korunma aracının belirlenmesini, finansal riskten korunma konusu varlık ya da işlemi, korunma konusu riskin yapısını ve işletmenin ilgili finansal riskten korunma aracının varlığın gerçeğe uygun değerinde veya nakit akışlarında meydana gelen ve korunulan riskle ilişkilendirilebilen değişiklikleri dengelemedeki etkinliğini nasıl ölçeceğini içermektedir.
- b. Finansal riskten korunma işleminin, korunulan riskle ilişkilendirilebilen gerçeğe uygun değerindeki veya nakit akışlarındaki değişiklikleri dengelemede oldukça etkin olması (%80-%125) ve ilgili finansal riskten korunma ilişkisine ilişkin belgelendirilmiş risk yönetim stratejisi ile tutarlı olması beklenmektedir.
- c. Nakit akışı riskinden korunma işlemleri için, finansal riskten korunma işleminin konusunu teşkil eden tahmini işlemin gerçekleşme ihtimalinin yüksek olması ve nakit akışlarındaki değişikliklerin kar veya zararı etkileyebilecek nitelikte olması gerekmektedir.
- d. Finansal riskten korunma işleminin etkinliği güvenilir bir şekilde ölçülebilmektedir yani finansal riskten korunma konusu kalemin korunulan finansal risk ile ilişkilendirilebilen gerçeğe uygun değeri ve nakit akışları ile finansal riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerinin güvenilir bir şekilde ölçülebilmektedir.
- e. Finansal riskten korunma işlemi raporlama dönemlerinde değerlendirilmeli ve tanımlandığı tüm finansal raporlama dönemleri boyunca oldukça etkin olması beklenmektedir.

Finansal riskten korunma muhasebesi uygulayacak olan şirketin yetkili organlarının hazırlaması gereken belgeler aşağıdaki gibidir (Lopes, 2007: 38):

- Riskten korunma amacının ve stratejisinin tanımı,
- Hangi tür riskten korunma amaçlı olarak yapıldığının açıklanması,
- Firmanın karşı karşıya kaldığı risk türü (faiz riski, fiyat riski, vb),

- Riskten korunan varlığın detaylı tanımı ve korunulan varlık tahmini bir işlem sonucu doğacaksa;
 - Beklenen korunma tutarı,
 - Gerçekleşmesi beklenen işlem türü,
 - Gerçekleşmesi beklenen işlemin zamanı,
 - Gerçekleşmesi beklenen işlemin fiyatı,
 - Gerçekleşmesi beklenen işlemin ihtimalinin niçin yüksek olduğu,
 - Özkaynaklar içerisinde ertelenen kazanç veya kaybın tekrar sınıflandırma yöntemi.
- Riskten korunma enstrümanının tanımlanması.

2.1. Etkinlik Testleri

TMS 39, finansal riskten korunma muhasebesinin uygulanabilmesi için etkinlik açısından test edilecek finansal riskten korunma stratejileri gerektirmektedir. Etkinlik, finansal riskten korunma konusu kalemin, finansal riskten korunma konusu bir aracın gerçeğe uygun değerinde veya nakit akışlarında meydana gelen ve finansal riskten korunma riskine atfedilebilen değişikliklerin, finansal riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerindeki veya nakit akışlarındaki değişikliklerle dengelenmesidir. TMS 39, finansal riskten korunma işleminin etkinliğinin finansal riskten korunma işleminin başlangıcında değerlendirilmesini ve sonrasında ara dönem finansal tablolar da dahil olmak üzere her bilanço tarihinde izlenmesini istemektedir.

Etkinlik açısından TMS 39, iki ayrı testin uygulanmasını gerektirmektedir (Ramirez, 2007: 18):

- İleriye dönük (prospective) bir test, riskten korunma işleminin ileriye dönük olarak son derece etkili olmasının beklendiğini göstermektedir. Bu test, başlangıçta ve en azından her bilanço tarihinde yapılmalıdır.
- Geriye dönük (retrospective) bir test ise, gerçekçi finansal riskten korunma sonuçlarının muhasebe döneminde etkili olduğunu gösteren bir testtir. Bu test en azından her bilanço döneminde yapılmalıdır.

2.1.1. İleriye Dönük (Prospective) Etkinliğin Ölçülmesi

İleriye dönük testin amacı, riskten korunmanın riskten korunma işleminin ömrü boyunca çok etkili olacağını kanıtlamaktır. İleriye dönük test, finansal riskten korunma işleminin başlangıcında ve en azından her bilanço tarihinde yapılmalıdır. TMS 39, ileriye dönük etkinlik testini geçmek için, finansal riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerindeki veya nakit akışlarındaki değişikliklerin, finansal riskten korunma konusu aracın ger-

çerçe uygun değerindeki veya nakit akışlarındaki değişiklikleri etkin bir şekilde dengelemesi gerektiğini belirtmektedir. Aynı zamanda standartta bir testin sonuçlarının etkili bir şekilde değerlendirilmesi için %80-%125 aralığında olması gerektiği ifade edilmektedir.

2.1.2. Geriye Dönük (Retrospective) Etkinliğin Ölçülmesi

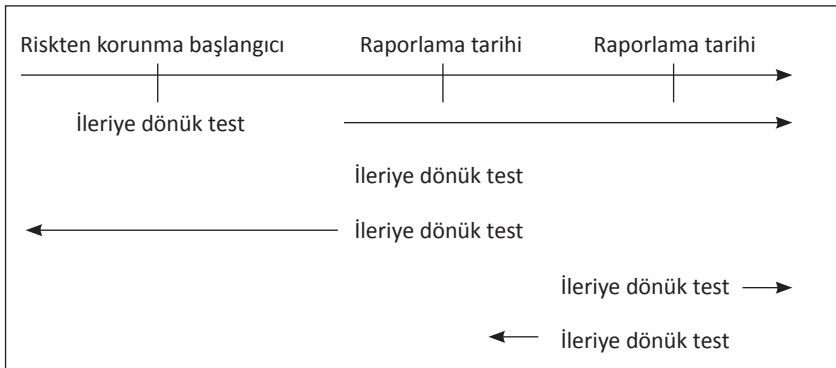
TMS 39'da periyodik olarak geriye dönük testin yapılması istenmektedir. Böylece işletme, gerçeğe uygun değer riskinden korunma ilişkisinin son dönemde yani son test gerçekleştirildikten sonra etkili olup olmadığını ispatlayabilmektedir.

Geriye dönük test, en azından her raporlama tarihinde (yıllık veya ara dönem finansal tablolar hazırlanırken) tamamlanmalıdır. Testi geçebilmek için, finansal riskten korunma aracının değerindeki değişiklikleri etkili bir şekilde dengelemek açısından finansal riskten korunma aracı, %80-%125 aralığında olmalıdır. Başka bir deyişle, finansal riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerindeki veya nakit akışlarındaki değişim 100 ise, finansal riskten korunma aracı 80 ile 125 arasında değişmelidir.

Geriye dönük finansal riskten korunma işleminin etkinliğini değerlendirmek için hangi yöntemin kullanılması gerektiği TMS 39'da belirtilmemektedir. Uygulamada genel olarak "dollar offset (oran analizi)" yöntemi kullanılmaktadır.

Geriye dönük testin hesaplanmasında anahtar tercih, gerçeğe uygun değerdeki değişikliklerin mevcut test periyodu üzerinden mi yoksa finansal riskten korunma işleminin başlangıcından bu yana kümülatif olarak hesaplanıp hesaplanmadığıdır.

Aşağıdaki şekilde riskten korunmanın başlangıcında ve raporlama tarihlerinde yapılması gereken etkinlik testleri yer almaktadır (Ramirez, 2007: 19).

Şekil-1: Etkinlik Testleri

2.2. Etkinlik Testi Yöntemleri

Gerçeğe uygun değerinin daha uzun bir periyottaki değeriminin daha kısa bir periyottan daha istikrarlı olması ve böylece %80-%125 aralığının dışına çıkması olasılığı düşük olduğundan, kümülatif temel önerilmektedir. Bununla birlikte TMS 39, bir işletmenin finansal riskten korunmanın başlangıcında, finansal riskten korunma belgelerinde, finansal riskten korunma işleminin etkinliğini değerlendirmek ve bu yöntemi riskten korunma ilişkisinin ömrü boyunca tutarlı bir şekilde uygulamak için uygulayacağı yöntemi belirtmeyi öngörmektedir.

TMS 39, riskten korunma muhasebesi uygulamasında etkinliğin ölçülmesinde belirli bir yöntemin uygulanması yönünde bir şart getirmemiştir (TMS 39, p. 142).

Şirketler riskten korunmanın etkinliğinin ölçülmesinde risk yönetim stratejisine göre farklı yöntemler uygulayabileceklerdir (TMS 39, p. 147). Uygulanan etkinlik testi yöntemi mantıklı olmalı ve tüm riskten korunma dönemleri boyunca aynı yöntem uygulanmaya devam edilmelidir (TMS 39, UR, p. 146-1).

2.2.1. Kritik Koşullar Metodu

TMS 39 kapsamında; türev ürünün (finansal riskten korunma aracı olarak) gerçeğe uygun değerinde beklenen değişikliklerin, korunulan riske ilişkin (finansal riskten korunma konusu kalem) nakit akışlarında beklenen değişiklikleri tamamen dengeleyeceği düşünülüyorsa, finansal riskten korunma işleminin yüksek düzeyde etkin olacağına dair geçerli bir beklenti olduğu kabul edilmektedir. Kritik koşullar yönteminde, yüksek düzeyde etkinlik sonucunun elde edilebilmesi için, aşağıdaki özelliklerin var olması gerekmektedir (FAS 133, p. 65):

- Türevin temsili tutarı, finansal riskten korunma konusu kalemin temsili tutarına eşit olmalıdır.
- Türevin vadesi, korunulan risk pozisyonunun vadesine eşit olmalıdır.
- Türevin temeli, korunulan riskin temeli ile örtüşmelidir.
- Türevin gerçeğe uygun değeri başlangıçta sıfır olmalıdır.

Kritik koşullar karşılanırsa, finansal riskten korunma işlemi geleceğe yönelik olarak yüksek düzeyde etkin olarak kabul edilebilmektedir. Ancak kritik koşullar yöntemi kullanılarak geleceğe yönelik testte başarılı olduğu belirlense bile, işletmenin geçmişe yönelik testi yürütmesi gerekmektedir (Demir, 2015: 182).

2.2.2. Dollar-Offset Metodu

Geriye dönük testlerde kullanılan en yaygın yöntem, “oran analizi” yöntemi olarak da adlandırılan “dollar-offset” yöntemidir. Bu yöntem en basit olanıdır ve belirli bir dönem boyunca finansal riskten korunma aracının ve finansal riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerlerindeki değişimleri karşılaştırmaktadır. Oran %80-%125 aralığında ise geriye dönük testin etkin olduğu düşünülmektedir (Ramirez, 2007: 21). Oran şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$\text{Rasyo} = \frac{- \text{Finansal riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerindeki değişim}}{\text{Riskten korunan kalemlerin gerçeğe uygun değerindeki değişim}} \quad (1)$$

2.2.3. Regresyon Analizi Metodu

İleriye dönük testlerde kritik koşullar metodu kullanılmadığında, regresyon analizi yöntemi uygulanabilecek yöntemlerden biridir. Bu metot ile tarihsel piyasa faiz oranları kullanılarak finansal riskten korunma ilişkisinin davranışı analiz edilmektedir. Regresyon analizi, bir değişken (bağımlı değişken) ile bir veya daha fazla diğer değişken (bağımsız değişken) arasındaki korelasyon düzeyini değerlendiren istatistiksel bir tekniktir. Finansal riskten korunma etkinliği testi bağlamında birincil hedef, finansal riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerindeki ve belirli bir riskin atfedilebilecek finansal riskten korunma aracındaki değişimlerin geçmişte yüksek oranda ilişkili olup olmadığını belirlemektir. Bu nedenle, finansal riskten korunan kalem ile gelecekte finansal riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerinde meydana gelecek değişikliklerin yüksek oranda olacağını öne sürmektedir (Ramirez, 2007: 22).

2.2.4. Varyans Azaltma Metodu

Varyans azaltma metodu (VAM), birleşik pozisyon riskini (riskten korunma kalemi ve riskten korunma aracı), riskten korunma konusu kalemin riski ile karşılaştırmaktadır. Başka bir deyişle yöntem, birleşik pozisyon riskinin, finansal riskten korunma konusu kalem riskine oranla ne kadar küçük olduğunu değerlendirmektedir. Bu yöntemde, birleşik pozisyonun standart sapmasını yalnızca finansal riskten korunma konusu kalemin standart sapmasına kıyasla aşağıdaki şekilde hesaplanmaktadır (Ramirez, 2007: 25):

$$\text{VAM} = \frac{1 - \text{Standart Sapma (RDiskten Korunma Aracı + Riskten Korunan Kalem)}}{\text{Standart Sapma (Riskten Korunan Kalem)}} \quad (2)$$

$$\text{VAM} = \frac{1 - \text{Standart Sapma (X}_i + \text{Y}_i)}{\text{Standart Sapma (Y}_i)} \quad (3)$$

X_i = Finansal riskten korunma aracının gerçeğe uygun değerinde (veya nakit akımında), riskten korunma riskine atfedilebilir değişiklik,

Y_i = Finansal riskten korunma konusu kalemin gerçeğe uygun değerinde (veya nakit akışında), riskten korunma riskine atfedilebilir değişiklik.

3. DOLLAR OFFSET YÖNTEMİNİN UYGULANMASI

Çalışmanın bu bölümünde, TMS 39'a göre riskten korunma muhasebesi kapsamında geriye dönük ve ileriye dönük riskten korunmanın etkinliğinin ölçülmesinde kullanılabilecek yöntemlerden "Dollar Offset Yöntemi"nin uygulaması yer almaktadır.

Sosyal bilimlerde bilimsel araştırma amacıyla değişik yöntemler kullanılmaktadır. Bunlardan en çok kullanılanları; deney yöntemi, anket yöntemi ve olay (vaka) çalışması yöntemidir. Bu çalışmada seçilen yöntem, olay (vaka) çalışması yöntemidir. Ayrıca gözlem ve mülakat yoluyla da bilgi edinilmiştir. İşletmeler tarafından benimsenmiş maliyet ve yönetim muhasebesi uygulamalarını belirlemeye çalışan araştırmacılara önemli fırsatlar sunması, bu alanda çalışanların amaçlarına ulaşabilmede en uygun yöntemlerden biri olması, araştırmayı yapanın belirli konuları görmesini sağlaması bu yöntemin güçlü yönleri arasında yer almaktadır. Örnek olay çalışmasının yalnızca bir örneği temsil etmesi sebebiyle, ulaşılan sonuçların diğer bir olayla benzer olmadığı müddetçe genelleştirilmesinin zor olması, bu yöntemin zaman alıcı bir yöntem olması araştırmacının çalışma alanını sınırlandırmaktadır. Çünkü araştırmacı, işletme yönetimine karşı gizlilik garantisi vermek durumunda kalabilmektedir (Coşkun Aslan, 2006: 130-131).

Örnek olarak seçilen bir bankanın finansal riskten korunma kapsamında verdiği krediler ve yaptığı forward işlemlerin detayları Tablo 1 ve Tablo 2'de yer almaktadır. Forward işlemler gerçeğe uygun değer ile değerlendirilmekte ve krediler iç verim oranı yöntemi ile değerlendirilmektedir.

Tablo-1: Banka Kredi Detayları

İşlem Ref. No	Valör Tarihi	Vade Tarihi	KREDİ				
			Tutar (USD)	Tutar (TL)	Faiz (TL)	Forward Spot Kur	Kredi Faizi (%)
1	04.12.2015	29.07.2016	706.638	2.000.000	152.031	2,89	11,45
2	04.12.2015	28.07.2016	1.413.278	4.000.000	302.789	2,89	11,45
3	11.12.2015	05.08.2016	3.475.722	10.000.000	760.153	2,96	11,45
4	14.12.2015	04.08.2016	1.390.288	4.000.000	302.889	2,99	11,60
5	16.12.2015	11.08.2016	10.381.700	30.000.000	2.320.000	2,97	11,60
6	21.12.2015	16.08.2016	543.184	1.600.000	121.600	2,91	11,40

Tablo-2: Banka Forward İşlem Detayları

FORWARD						
İşlem Referans No	Valör Tarihi	Vade Tarihi	Tutar (USD)	Tutar (TL)	Forward Kur	Forward Spot Kur
1	04.12.2015	29.07.2016	710.000	2.193.021	3,09	2,89
2	04.12.2015	28.07.2016	1.420.000	4.384.951	3,09	2,89
3	11.12.2015	05.08.2016	3.480.000	10.993.181	3,16	2,96
4	14.12.2015	04.08.2016	1.390.000	4.438.725	3,19	2,99
5	16.12.2015	11.08.2016	10.380.000	32.866.194	3,17	2,97
6	21.12.2015	16.08.2016	540.000	1.676.405	3,10	2,91

Risikten korunma muhasebesi kapsamında yapılan ileriye dönük etkinlik testinde krediler de forward işlemler gibi gerçeğe uygun değer ile değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, piyasa faiz oranlarından kaynaklanan oynamaların bankanın gelir tablosu üzerindeki etkisi dengelenecektir. Tablo 3 ve Tablo 4'te krediler ve forward işlemlerin faiz oranları +200 bps ve -200 bps ile yeniden değerlendirilmiştir. Tablo 3 ve Tablo 4'te bulunan fark +200 bps ve -200 bps sütunundaki değerler, her bir işlem referans numarasıyla eşleşecek şekilde dolar-offset yöntemi ile birbirine oranlanmaktadır.

Örneğin Tablo 3'te yer alan işlem referans numarası 1'deki kredilerdeki +fark 200 bps değeri ile Tablo 4'te yer alan işlem referans numarası 1'deki forward işlemin +fark 200 bps değeri oranlanmaktadır.

Dollar-Offset Yöntemine göre:

Rasyo = $(3.169 / -3.477) = -\% 91$ olarak hesaplanmaktadır.

Bu oranlama sonucunda çıkan etkinlik yüzdeleri Tablo 5'te yer almaktadır. Tablo 5'te elde edilen yüzdelerin, TMS 39 risikten korunma muhasebesi standartları kapsamında etkinlik testlerinde uyulması gereken %80-%125 aralığında olduğu görülmüştür.

Tablo-3: Banka Kredilerinin Bugünkü Değerleri

KREDİ BUGÜNKÜ DEĞER (BD)							
İşlem Ref. No	Valör Tarihi	Vade Tarihi	BD-Kredi	BD-Kredi +200bps	BD-Kredi -200bps	Fark +200bps	Fark -200bps
1	04.12.2015	29.07.2016	1.985.002	1.981.833	1.988.181	3.169	-3.179
2	04.12.2015	28.07.2016	3.970.992	3.964.869	3.977.134	6.123	-6.142
3	11.12.2015	05.08.2016	9.907.861	9.888.267	9.927.533	19.594	-19.672
4	14.12.2015	04.08.2016	3.964.116	3.956.492	3.971.770	7.624	-7.654
5	16.12.2015	11.08.2016	29.680.316	29.611.958	29.748.991	68.358	-68.675
6	21.12.2015	16.08.2016	1.581.059	1.576.990	1.585.149	4.069	-4.090

Tablo-4: Banka Forward İşlemlerinin Bugünkü Değerleri

FORWARD BUGÜNKÜ DEĞER (BD)							
İşlem Ref. No	Valör Tarihi	Vade Tarihi	BD - Forward	BD- Forward +200bps	BD- Forward -200bps	Fark +200bps	Fark -200bps
1	4.12.2015	29.07.2016	2.177.383	2.173.906	2.180.872	-3.477	3.489
2	4.12.2015	29.07.2016	2.177.383	2.173.906	2.180.872	-3.477	3.489
3	11.12.2015	05.08.2016	10.897.093	10.875.532	10.918.739	-21.561	21.647
4	14.12.2015	04.08.2016	4.400.936	4.392.468	4.409.437	-8.468	8.501
5	16.12.2015	11.08.2016	32.534.693	32.459.717	32.610.015	-74.975	75.323
6	21.12.2015	16.08.2016	1.657.656	1.653.387	1.661.947	-4.269	4.291

Tablo-5: Banka İleriye Dönük Etkinlik Testi Sonuçları

ETKİNLİK		
İşlem Referans No	Etkinlik +200bps	Etkinlik -200bps
1	-91%	-91%
2	-91%	-91%
3	-91%	-91%
4	-90%	-90%
5	-91%	-91%
6	-95%	-95%

Riskten korunma muhasebesi kapsamında yapılan geriye dönük etkinlik testinde, krediler ve forward işlemler gerçeğe uygun değerleri üzerinden hesaplanmıştır. Tablo 6 ve Tablo 7'de net faiz hesaplaması sonucunda çıkan değerler işlem referans numaraları birbiriyle eşleşecek şekilde dollar-off-set yöntemi ile oranlanarak Tablo 8'deki etkinlik yüzdeleri hesaplanmıştır.

Örneğin Tablo 6'da yer alan işlem referans numarası 1'deki kredilerdeki net faiz etkisi değeri ile Tablo 7'de yer alan işlem referans numarası 1'deki forward işlemin net faiz etkisi değeri oranlanmaktadır.

Dollar-Offset Yöntemine göre:

Rasyo = $(1.114 / 1.352) = \% 82$ olarak hesaplanmaktadır.

Tablo 8'de elde edilen yüzdelerin, TMS 39 riskten korunma muhasebesi standartları kapsamında etkinlik testlerinde uyulması gereken %80-%125 aralığında olduğu görülmüştür.

Tablo-6: Banka Kredilerinin Gerçeğe Uygun Değer ile Değerlenmesi

KREDİ								
İşlem Ref. No	Valör Tarihi	Vade Tarihi	Kredi Tutarı	Faiz Tutarı	Toplam Tutar	Gerçeğe Uygun Değer	Birikmiş Faiz	Net Faiz Etkisi
1	04.12.2015	29.07.2016	1.847.969	152.031	2.000.000	134.620	133.506	1.114
2	04.12.2015	28.07.2016	3.697.211	302.789	4.000.000	269.125	267.016	2.109
3	11.12.2015	05.08.2016	9.239.847	760.153	10.000.000	653.665	645.172	8.494
4	14.12.2015	04.08.2016	3.697.111	302.889	4.000.000	261.194	257.585	3.609
5	16.12.2015	11.08.2016	27.680.000	2.320.000	30.000.000	1.942.046	1.912.301	29.745
6	21.12.2015	16.08.2016	1.478.400	121.600	1.600.000	99.624	97.687	1.937

Tablo-7: Banka Forward İşlemlerinin Gerçeğe Uygun Değer ile Değerlenmesi

FORWARD								
İşlem Ref. No	Valör Tarihi	Vade Tarihi	Forward Tutarı	Faiz Tutarı	Toplam Tutar	Gerçeğe Uygun Değer	Birikmiş Faiz	Net Faiz Etkisi
1	04.12.2015	29.07.2016	2.053.583	139.438	2.193.021	123.800	122.448	1.352
2	04.12.2015	28.07.2016	4.107.293	277.658	4.384.951	247.415	244.855	2.560
3	11.12.2015	05.08.2016	10.293.214	699.967	10.993.181	603.879	594.090	9.789
4	14.12.2015	04.08.2016	4.157.740	280.984	4.438.725	243.196	238.957	4.239
5	16.12.2015	11.08.2016	30.776.700	2.089.494	32.866.194	1.757.993	1.722.303	35.690
6	21.12.2015	16.08.2016	1.570.768	105.637	1.676.405	86.888	84.863	2.025

Tablo-8: Banka Geriye Dönük Etkinlik Testi Sonuçları

İşlem Referans No	Etkinlik
1	82%
2	82%
3	87%
4	85%
5	83%
6	96%

4. SONUÇ

Çalışmada ilk olarak dünyada yaygın olarak kullanılan türev ürünlerin, Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları çerçevesinde finansal riskten korunma muhasebesine konu edilebilmesi için sağlaması gereken şartlar çerçevesinde uygulanan ileriye dönük test ve geriye dönük test yöntemlerinin ölçülmesinde kullanılan metotlar anlatılmıştır.

Literatürdeki diğer etkinlik testi metotları araştırıldığında, bankalar gibi uygulamada hızlı ve etkili sonuçlar almak isteyen kurumların dollar-offset metodunun basit ve anlaşılır olmasından faydalandığı görülmektedir. Yapılan işlemleri birebir ürün bazında karşılaştırma ve etkinliğini ölçmesi de uygulanan metodun verimliliğini artırmaktadır.

Çalışmanın uygulama kısmında, bankanın verdiği kredilere karşılık yapmış olduğu forward işlemlerinden seçilen örneklem kümesine TMS 39 kapsamında riskten korunma muhasebesini uygulayabilmesi için yapılması gereken etkinlik testlerinden ileriye dönük ve geriye dönük etkinlik testleri uygulandığında, standartlardaki oranları yani %80-%125 aralığında etkinliğin sağlandığı hesaplanmıştır.

TMS 39'da belirtilen oranları sağlarken riskten korunan kalem ile korunacak ürünün vade ve valör tarihlerinin aynı olması ve gerçekleştirilen işlemlerin tutarlarının birbirini tamamlayacak şekilde seçilmiş olması, etkinlik testi sonuçlarının istenilen bant aralığında olmasında etkili olduğu tespit edilmiştir.

Etkinliğin test edilmesinde kullanılan metotlar matematiksel ve istatistikî temellere dayandığı için tutarlılık göstermektedir. Türev ürünlerin çeşitliliği ve değerlendirme farklılıkları göz önüne alındığında etkinlik testi ölçümlerinde yeni yöntemlerin ortaya çıkacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, H., Yılmaz A. A. (2015). Türev ürünlerin finansal riskten korunma amacı olarak uluslararası muhasebe standartları kapsamında muhasebeleştirilmesi. *Mali Çözüm Dergisi*, 131, 15-31.

Bozkurt, T. (2006). *Finansal araçların muhasebeleştirilmesinin 32 ve 39 no'lu uluslararası finansal raporlama standartları açısından incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.

Coşkun Aslan, M. (2006). *Merkezkaç yönetim açısından sorumluluk muhasebesi ve transfer fiyatlamanın üretim işletmelerinin performansına etkisi ve bir uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çakır, H. M., Sabuncu B. (2016). Riskten korunma amaçlı türev araçların Türkiye muhasebe standartları kapsamında muhasebeleştirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25, 121-137.

Demir, V. (2015). *TFRS/IFRS kapsamında finansal araçlar*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Lopes, T. P. (2007). IAS 39 Financial management. *Accounting Tax Periodicals*, October, 38-41.

Okudan, F. (2010). Finansal riskten korunma muhasebesinde etkinliğin ölçülmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 47, 244-256.

Öztürk, V. (2013). Yurtdışındaki işletmede bulunan net yatırım riskinden korunma işleminin Türkiye muhasebe standartları kapsamında incelenmesi ve muhasebeleştirilmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 226-242.

Ramirez, J. (2007). *Accounting for derivatives advanced hedging under IFRS*. Chichester, England: Wiley.

Sabuncu, B. (2016). *TFRS/IFRS Kapsamında türev araçlar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Sağlam, N., Şengel S., Öztürk B. (2007). *Türkiye muhasebe standartları uygulaması*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.

TFRS 9 Finansal araçlar standardı

TMS 39 Finansal araçlar: Muhasebeleştirme ve ölçme standardı

BAĞIMSIZ DENETİMDE BEKLENTİ BOŞLUĞU: TÜRKİYE ARAŞTIRMASI*

Prof.Dr. Ekrem YILDIZ^a
Yrd.Doç.Dr. Selim CENGİZ^b
Dr. Erdem BULUT^c

Ampirik İnceleme
(Empirical Research)

Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi
Kasım 2017; 10 (3): 331-350

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de bağımsız denetim firmalarının denetçileri ile denetim hizmetinden yararlanan şirket yöneticileri açısından karşılaştırılmalı olarak bağımsız denetimde beklenti boşluğunu incelemektir. Araştırmanın ana kütlelerini, bağımsız denetim firmalarının denetçileri ve bağımsız denetime tabi şirketlerin yöneticileri oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı kapsamında bağımsız denetim boşluğu, bağımsız denetimin kapsamı, bağımsız denetçilerin sorumlulukları, denetlenen finansal tablolar, bağımsız denetim raporları ve denetçilerin bağımsızlığı incelenmiştir. Araştırmada Kruskal-Wallis H testi, Mann-Whitney U testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, bağımsız denetim firmalarının denetçileri ile denetim hizmetinden yararlanan şirket yöneticileri arasında önemli boşlukların olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Bağımsız Denetim Boşluğu, Denetim Firmaları, Şirket Yöneticileri.

JEL Kodları: M42, M48

INDEPENDENT AUDITING EXPECTATION GAP: A RESEARCH ON TURKEY

ABSTRACT

The purpose of this study is to comparatively to examine expectation gap in independent auditing in terms of the auditors of independent audit

* Makalenin gönderim tarihi: 01.03.2017; Kabul tarihi: 07.05.2017 ve iThenticate benzerlik oranı % 9

a Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü Öğretim Üyesi, E-posta: ekrem-yildiz@kku.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2233-6974>

b Çankırı Karatekin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Bankacılık-Finans Bölümü Öğretim Üyesi, E-posta: scengiz@karatekin.edu.tr, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2013-9590> (Sorumlu yazar; Correspondent author)

c Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Gümrük ve Ticaret Müfettişi, buluterdem@yahoo.com, ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-6383-2849>

firms in Turkey and the managers of the companies benefiting from the audit services. The population of the research is the supervisors of the independent audit firms and the managers of the companies subject to independent audit. Within the extent of the purpose of the study, expectation gap in independent auditing, the scope of the independent audit, the responsibilities of the independent auditors, audited financial statements, the independent audit reports and the independence of the auditors were examined. 'Kruskal-Wallis H Test', 'Mann-Whitney U Test' and 'One Way Variance Analysis' were used in the study. As a result of the research, it is determined that there are significant gaps between the auditors of the independent audit firms and the managers of the companies benefiting from the audit services.

Keywords: Expectation Gap in Independent Auditing, Audit Firms, Company Managers.

JEL Codes: M42, M48

1. GİRİŞ¹

Bağımsız denetim raporlarında öncelikle, denetlenen işletmelere ait özellikle finansal hesap ve işlemlerin mevzuata, standartlara ve en önemlisi de işletmenin gerçek durumuna uygunluk durumu ele alınmaktadır. Bu durum ise işletme yöneticilerinin alacağı kararlara ışık tutmaktadır. Diğer taraftan, bağımsız denetimin işletme yöneticileri ve çalışanları açısından caydırıcılık faktörü de bulunmaktadır. Buna göre, bağımsız denetim raporlarında yer alan bilgiler, işletme yöneticileri ile çalışanların hata ve hile kaynaklı işlemler yapmasına engel olmaktadır. Böyle bir durumda, birçok açıdan önemli bir yere sahip olan bağımsız denetimin, işletme yöneticilerinin beklentilerini ne derecede karşıladığı sorusu ön plana çıkmaktadır. Şirket yöneticilerinin beklentileri ise denetçilerin bağımsız denetime yönelik algısından bağımsız olmayıp birbiriyle ilişkilidir. Literatürde beklenti boşluğu olarak ifade edilen bu durum, özeldir şirket yöneticilerinin bağımsız denetimden ne beklediği ile bu beklentilerinin ne kadarının karşılandığı şeklinde ifade edilmektedir. Bağımsız denetimin şirket yöneticileri açısından önemi de göz önünde bulundurulduğunda, şirket yöneticilerinin bağımsız denetimden ne beklediği ve bu beklentilerin bağımsız denetçiler tarafından karşılanıp karşılanmadığı sorusu ön plana çıkmaktadır. Ön plana çıkan bir diğer soru ise denetçilerin bağımsız denetim konusundaki beklentileridir. Zira beklenti boşluğu tamamen şirket yöneticilerinin beklentilerine bağlı olmamakta, bağımsız denetçilerin beklentilerine de bağlı bulunmaktadır.

¹ Bu makale, Erdem Bulut'un, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalında, Prof. Dr. Ekrem YILDIZ danışmanlığında, hazırlamış olduğu "Bağımsız Denetimde Beklenti Boşluğu: Türkiye Araştırması" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Örneğin, bağımsız denetçilerin eğitim seviyesinden kaynaklı eksik performans, işletme yöneticilerine ait makul beklentilerin karşılanamamasına yol açmakta ve beklenti boşluğu doğmasına neden olmaktadır.

Beklenti boşluğunun var olup olmadığının tespiti birçok açıdan önemlidir. İlk olarak finansal tablo kullanıcılarına ait makul beklentilerin bağımsız denetim raporlarında tam olarak karşılanamaması, karar verme süreçlerinde eksik bilginin hakim olması anlamına gelmektedir. Bilgi asimetrisinin oluştuğu bu gibi durumlarda, piyasa dengesizliklerinin oluşması ise kaçınılmazdır. Beklenti boşluğunun diğer sonucu, şirket yöneticilerine ait beklentilerin karşılanamamasının neden olduğu yanlış yönetim stratejileridir.

Bu çalışmada, bağımsız denetçileri ile şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğunun bulunup bulunmadığı araştırılmıştır. Beklenti boşluğu araştırmasına konu edilen alanlar ise bağımsız denetimin kapsamı, bağımsız denetçilerin sorumlulukları, denetlenen finansal tablolar, bağımsız denetim raporları, denetçilerin bağımsızlığı ve son olarak üst yönetimden sorumlu olanlar ile işletme yöneticilerinin sorumluluğu olarak belirlenmiştir. Bir diğer ifadeyle, bahsi geçen alanlar için şirket yöneticileri ile bağımsız denetçiler arasında beklenti boşluğu bulunup bulunmadığı araştırılacaktır.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde sırasıyla konu ile ilişkili literatürde yer bulan çalışmalara, çalışmanın veri ve metodolojisine ilişkin bilgilere, çalışma bulgularına ve son olarak çalışmada ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Bağımsız denetimde beklenti boşluğunun varlığı çeşitli ülkelerde birçok çalışmaya konu olmuştur. Yapılan bu çalışmalar sonucunda, bağımsız denetimin tarafları olan grupların farklı algı düzeylerine sahip oldukları gösterilmiştir. Algı düzeyleri arasındaki farklılığın ise temelde eğitim açığı ve taraflar arasındaki bilgi farklılığından kaynaklandığı anlaşılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir;

Baron vd. (1977) tarafından yapılan çalışmada, bağımsız denetçilerin beklentileri ile bağımsız denetim raporlarını kullananların beklentileri araştırma konusu edilmiştir. Yapılan bu çalışma sonucunda, finansal tablolara yönelik usulsüzlükler ve kanuni olmayan eylemler konusunda, bağımsız denetim raporlarından yararlananlar ile bağımsız denetçilerin farklı beklentilere sahip olduğu gösterilmiştir. Buna göre; bağımsız denetim raporlarından yararlananlar, bağımsız denetçilerin gerçekte sorumlu olduklarından çok daha fazla derecede bağımsız denetçileri sorumlu tutmaktadırlar.

Lowe (1994) tarafından yapılan çalışmada, adli davalara konu olan bağımsız denetim raporları inceleme konusu yapılmıştır. Bu çalışma içerisinde,

yargıçların bağımsız denetçilerden ve bağımsız denetim raporlarından ne beklediği ile bu beklentilerin bağımsız denetçiler tarafından ne kadar karşılandığı araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, bağımsız denetçilerin sorumlulukları konusunda yargıçların beklentisinin, bağımsız denetçilerden sistematik olarak fazla olduğu gösterilmiştir.

Manson ve Zaman (2001) tarafından yapılan çalışmada, bağımsız denetim raporlarının, finansal tabloları hazırlayanların (denetlenenlerin) ve kullananların ihtiyaçlarını ne derece karşıladığı ve bağımsız denetçilerde oluşan algı düzeyi araştırılmıştır. Üç grup üzerinde yapılan araştırma sonucunda, her bir grubun farklı bir bakış açısına sahip olduğu gösterilmiştir. Farklı bakış açılarının ise finansal tablolardaki hata ve hilelerin bağımsız denetim raporlarında yer alması ile finansal tablolara ilişkin denetim görüşlerinden kaynaklandığı anlaşılmıştır. Buna göre, özellikle bağımsız denetim raporlarından yararlananların beklentisi, finansal tablolarda yer alan hata ve hilelerin makul güvence sınırları içerisinde ortaya konması iken denetlenenlerin beklentisi, işletmenin geleceğine ve sürekliliğine yönelik perspektif sunulmasından oluşmaktadır.

Bui ve Porter (2010) çalışmalarında, Yeni Zelanda üniversitelerinde muhasebe ve denetim programlarında verilen eğitimlerin beklenti boşluğu üzerine etkisini araştırmıştır. Akademisyenler, öğrenciler, stajyerler ve işverenlerin çalışma konusu edildiği bu çalışmada, muhasebe denetim üzerine verilen eğitimin iyileştirilmesi ve pratiğe ağırlık verilmesinin özellikle performans boşluğunu azaltabileceği gösterilmiştir.

Adeyemi ve Uadiale (2011) çalışmalarında denetçiler ile denetimden yararlananlar arasında beklenti boşluğu olduğu gösterilmiştir. Beklenti boşluğunun kaynağının ise denetçinin rolündeki belirsizlik ve bunun sonucunda oluşan algı farkı olduğu anlaşılmıştır. Çalışma sonunda, beklenti boşluğunu daraltmak için taraflara yönelik eğitim politikalarına ağırlık verilmesi ve denetçilerin sorumluluk alanlarının kesin olarak belirlenmesi teklif edilmiştir.

Porter vd. (2012) tarafından yapılan çalışmada iki farklı ülke ele alınmış ve karşılaştırılmıştır. Bunlardan ilkinde, İngiltere’de 1999-2008 tarihleri arasında bağımsız denetim boşluğundaki değişim ele alınmıştır. İkincisinde ise Yeni Zelanda’da 1989-2008 tarihleri arasında bağımsız denetim boşluğundaki değişim incelenmiştir. Çalışma sonucunda, her iki ülke içinde makul beklenti boşluğunun azalmasında standartların etkili olduğu gösterilmiştir. Çalışmada her ne kadar makul beklenti boşluğunun azaldığı gösterilse de bizatihi bağımsız denetçilerden kaynaklanan performans boşluğunun makul beklenti boşluğu kadar azalma göstermediği tespit edilmiştir.

Senal (2013) tarafından yapılan çalışmada, bağımsız denetçiler ile finansal tablo kullanıcıları arasında, bağımsız denetim süreci ile ilgili farklı algıların

oluşmasına sebep olan faktörlerin tespiti amaçlanmıştır. Yapılan çalışma sonucunda, özellikle bağımsız denetçilerin sorumluluklarıyla ilgili olarak taraflar arasında farklı algı düzeylerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bir diğer ifadeyle, finansal tablo kullanıcıları, denetimden geçerek olumlu görüş almasına rağmen iflas eden veya mali problemler yaşayan işletmeler için bağımsız denetçileri sorumlu tutmuşlardır. Diğer yandan taraflar, işletmelerin iç kontrol yapısının sağlamlığından veya işletme yönetiminden kaynaklı sorunlar karşısında denetçileri sorumlu tutmadıklarını belirtmişlerdir.

Erdoğan (2013) çalışmasında, Türkiye’de beklenti boşluğunun varlığı araştırılmış ve araştırma sonucunda, bağımsız denetçiler ile bağımsız denetimden yararlananlar arasında beklenti boşluğunun var olduğu gösterilmiştir. Ayrıca, bağımsız denetçilerin finansal tablolardaki tüm hile ve usulsüzlükleri bulmaya, önlemeye ve raporlamaya dair sorumluluklarıyla ilgili olarak taraflar arasında beklenti boşluğu bulunmaktadır. Yine bağımsız denetçilerin işletmelerin varlıklarını koruması ve şirket yolsuzluklarını önlemesi konusunda da beklenti boşluğunun olduğu gösterilmiştir. Çalışma sonucunda, bağımsız denetimden yararlananlara yönelik verilecek eğitimlerin makul olmayan beklentileri düşüreceği ve beklenti boşluğunu azaltmaya katkıda bulunacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Dinç ve Gerekan (2014) tarafından yapılan çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmada, bağımsız denetçiler ile bağımsız denetim raporlarından yararlananlar arasında önemli düzeyde beklenti farklılığının bulunduğu ve denetim eğitiminin beklenti farklılıklarını gidermede etkili bir yöntem olduğu tespit edilmiştir. Köse ve Erdoğan’da (2015) benzer bir çalışma yapmış ve bu çalışma sonucunda, bağımsız denetçiler ile denetim hizmetlerinden yararlananlar arasında hem makul boşluk hem de performans boşluğunun olduğu gösterilmiştir. Analiz sonuçları ayrıca, denetim eğitiminin ve denetçi tecrübesinin, makul boşluğu düşürmede etkili olabileceğini ortaya koymuştur.

Yapılan çalışmalardan görüleceği üzere, Türkiye’de bağımsız denetimde beklenti boşluğuna ilişkin çalışmalar 2013 yılında başlamış ve sonrasında devam etmiştir. Konu bu açıdan değerlendirildiğinde ise 2012 yılında yürürlüğe giren 6102 sayılı YTTK’nın bağımsız denetimi ilk defa geniş kapsamlı olarak değerlendirmesi ve akabinde bağımsız denetim, bağımsız denetçi ve bağımsız denetim standartlarından sorumlu Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumunun kurulması ile beklenti boşluğuyla ilgili çalışmalara ağırlık verilmesi arasındaki ilişkiyi tesadüf olarak değerlendirmeye olanağı bulunmamaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLİJİSİ

3.1. Araştırmanın Amacı

Bağımsız denetimden beklenen amaçların tam anlamıyla gerçekleştirilememesinin yarattığı sorunlar sadece finansal tablo kullanıcılarını etkilememekte aynı zamanda iktisadi yapının tamamına etki etmektedir. Bu nedenle, bağımsız denetim kalitesinin artırılması ve bu amaçla bağımsız denetçiler ile finansal tablo kullanıcılarının beklentilerinin analizi ve aralarında beklenti boşluğunun oluşup oluşmadığının tespiti büyük önem arz etmektedir.

Bu araştırmada esas itibarıyla bağımsız denetçiler ile finansal tablo kullanıcıları arasında beklenti boşluğu bulunup bulunmadığı araştırılmıştır. Finansal tablo kullanıcısı olarak bağımsız denetime tabi şirket yöneticileri alınmış fakat bu şirket yöneticileri iki farklı gruba ayrılmıştır. Bu gruplardan ilkinin yTTK'nın (6102 sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu) yürürlüğe girmesinden önce de bağımsız denetime tabi olan şirket yöneticileri oluşturmakta iken ikinci grubu, yTTK'nın yürürlüğe girmesinden sonraki süreçte çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca bağımsız denetime tabi olan şirket yöneticileri oluşturmaktadır. Bu kapsamda çalışmanın amacını iki açıdan sınıflandırmak mümkündür;

i) Birinci amaç, bağımsız denetçiler ile yTTK'nın yürürlüğe girmesinden önceki dönemde bağımsız denetime tabi şirket yöneticilerinin, bağımsız denetimin kapsamı, denetlenmiş olan finansal tablolar, bağımsız denetim raporları ve denetçilerin bağımsızlığı konusundaki beklentileri ve bu beklentiler sonucunda herhangi bir boşluk olup olmadığını araştırmaktır.

ii) İkinci amaç, bağımsız denetçiler ile yTTK'nın yürürlüğe girmesinden sonraki dönemde bağımsız denetime tabi tutulan şirket yöneticilerinin, bağımsız denetimin kapsamı, denetlenmiş olan finansal tablolar, bağımsız denetim raporları, denetçilerin bağımsızlığı konusundaki beklentileri ve bu beklentiler sonucunda herhangi bir boşluk olup olmadığını araştırmaktır.

3.2. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Araştırmanın konusunu, Türkiye'de bağımsız denetime tabi olan şirketlerin yöneticileri ve bağımsız denetçiler arasındaki beklenti boşluğu oluşturmaktadır. Türkiye'de beklenti boşluğunun araştırma konusu edildiği bu çalışma birçok açıdan önem arz etmektedir. Bağımsız denetim sistemi Türkiye'de ilk olarak yTTK ile geniş kapsamlı olarak değerlendirilme imkânı bulmuş ve uygulamaya konulmuştur. Yasal açıdan daha sağlam bir yapıya kavuşturulan bağımsız denetimin tarafları arasındaki beklenti boşluğunun belirlenmesi, yeni politikaların geliştirilmesine imkân tanıyacaktır. Yine bağımsız denetçilerden kaynaklanan beklenti boşluğu bileşenleri ile finansal tablo kullanıcılarından kaynaklanan beklenti boşluğu bileşenlerinin bu gruplar

tarafından görülmesine ve gerekli önlemleri almalarına yardım edecektir. Beklenti boşluğunun yapısı ve kaynakları ile beklenti boşluğunu gidermeye yönelik çözüm önerileri, bağımsız denetim standartlarının geliştirilmesine ve ilgili mevzuatta iyileştirilmeler yapılmasına olanak sağlayacaktır. Bağımsız denetimin Türkiye'deki gelişim seyriyle birlikte bağımsız denetim üzerine yapılan akademik çalışmalarda da gelişim olmuştur. Her ne kadar bağımsız denetim üzerine yapılan çalışmalar yoğunluk kazansa da bağımsız denetimde beklenti boşluğu üzerine yapılan çalışmalar sınırlı kalmıştır. Araştırma, özellikle ülkemizde bağımsız denetim ve bağımsız denetimde beklenti boşluğu üzerine yapılan akademik çalışmalara katkı sağlayacaktır.

3.3. Araştırmanın Yöntemi ve Verileri

Çalışmanın konusunu oluşturan denetimde beklenti boşluğunu araştırmak için anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan anket soruları, ekonometrik paket programı kullanılmak suretiyle analize tabi tutulmuştur. Ayrıca araştırmada kullanılan grupların bağımsız denetim konusundaki beklentilerinin karşılaştırılması amacıyla Kruskal-Wallis testi ve Mann-Whitney U testi kullanılmıştır. Öte yandan anket soruları, ilgili literatür kapsamında oluşturulmuştur (Madsen, 2013; Daud, 2007; Manatunga, 2003; Porter, 1990). Anket sorularıyla internet sitesi üzerinden katılımcıların bilgisine sunulmuştur.

Anket sorularını içeren internet sitesi bağlantısı; yüz yüze görüşme, telefon görüşmesi ve e-posta yoluyla katılımcılara bildirilmiştir. Hazırlanan anket sorularının cevaplanması amacıyla ise ayrıca internet sitesi oluşturulmuştur. Belirlenen gruplar için üç ayrı anket formu düzenlenmiştir. Hazırlanan anket formları altı bölüm ve otuz üç sorudan oluşmaktadır. Beklenti boşluğunu belirlemeye yönelik oluşturulan sorular beşli likert ölçeğine göre hazırlanmıştır. Birinci bölümde katılımcılara ait kişisel bilgilere, diğer bölümlerdeyse sırasıyla bağımsız denetimin kapsamı, bağımsız denetçilerin sorumlulukları, denetlenen finansal tablolar, bağımsız denetim raporları, denetçinin bağımsızlığı hakkında katılımcıların beklentilerini belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir.

3.4. Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın ana kütlesi, Kamu Gözetim Kurumu (KGK) tarafından yetkilendirilen bağımsız denetim firmaları, yTTK'nın yürürlüğe girmesinden önce ve sonra bağımsız denetime tabi tutulan şirket yöneticileri ile yTTK'nın yürürlüğe girmesinden sonra çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca bağımsız denetime tabi tutulan şirket yöneticilerinden oluşmaktadır. 2015 yılı Kasım ayı itibarıyla, KGK tarafından yetkilendirilen 164 bağımsız denetim kuruluşu bulunmaktadır. Anket sorularına geri dönüş yapan toplam 124 anketten 117 tanesinin araştırma kapsamına alınması uygun görülmüştür.

yTTK'nın yürürlüğe girmesinden önce bağımsız denetime tabi olan şirket sayısı 2.437 iken, 6.102 sayılı yTTK'nın yürürlüğe girmesinden sonra alınan Bakanlar Kurulu Kararı ile birlikte bağımsız denetime tabi olan şirket sayısı 2014 yılı için yaklaşık olarak 3.500 olarak gerçekleşmiştir.² Diğer bir ifadeyle, yTTK'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte yaklaşık olarak 1.063 şirket ilk defa bağımsız denetime tabi olmuştur. Söz konusu şirketlere ait bilgilere, KAP ile şirketlere ait internet sitesinden elde edilmiştir. yTTK öncesinde ve sonrasında bağımsız denetime tabi olan şirket yöneticilerden geri dönüşü yapılan toplam 132 anketin 126 tanesinin araştırma kapsamına alınması uygun görülmüştür. Aynı şekilde, yTTK'nın yürürlüğe girmesinden sonra çıkan Bakanlar Kurulu Kararı ile bağımsız denetime tabi olacak şirket yöneticilerinin geri dönüş yapan toplam 103 anketten 96 tanesinin araştırma kapsamına alınması uygun görülmüştür.

3.5. Araştırma Hipotezleri

Araştırmanın konusu ve amacı kapsamında, bağımsız denetçiler ile gerek birinci grupta yer alan şirket yöneticilerinin beklentileri gerekse ikinci grupta yer alan şirket yöneticilerinin beklentileri arasında boşluk olup olmadığıyla ilgili olarak belirlenen hipotezler aşağıdaki gibidir.

H₁: Bağımsız denetimin kapsamı konusunda, bağımsız denetçilerin beklentileri ile yTTK öncesinde ve sonrasında bağımsız denetime tabi olan şirket yöneticilerinin beklentileri ve yTTK sonrasında bağımsız denetime tabi olan şirket yöneticilerinin beklentileri arasında beklenti boşluğu yoktur.

H₂: Bağımsız denetçilerin sorumlulukları konusunda, bağımsız denetçilerin beklentileri ile yTTK öncesinde ve sonrasında bağımsız denetime tabi olan şirket yöneticilerinin beklentileri ve yTTK sonrasında bağımsız denetime tabi olan şirket yöneticilerinin beklentileri arasında beklenti boşluğu yoktur.

H₃: Denetlenen finansal tablolar konusunda, bağımsız denetçilerin beklentileri ile yTTK öncesinde ve sonrasında bağımsız denetime tabi olan şirket yöneticilerinin beklentileri ve yTTK sonrasında bağımsız denetime tabi olan şirket yöneticilerinin beklentileri arasında beklenti boşluğu yoktur.

H₄: Bağımsız denetim raporları konusunda, bağımsız denetçilerin beklentileri ile yTTK öncesinde ve sonrasında bağımsız denetime tabi olan şirket yöneticilerinin beklentileri ve yTTK sonrasında bağımsız denetime tabi olan şirket yöneticilerinin beklentileri arasında beklenti boşluğu yoktur.

H₅: Denetçilerin bağımsızlığı konusunda, bağımsız denetçilerin beklentileri ile yTTK öncesinde ve sonrasında bağımsız denetime tabi olan şirket yöneticilerinin beklentileri ve yTTK sonrasında bağımsız denetime tabi olan şirket yöneticilerinin beklentileri arasında beklenti boşluğu yoktur.

² <http://www.kgk.gov.tr/> (Erişim Tarihi.: 12.11.2016)

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE ANALİZİ

Bu bölümde verilerin analiz edilmesi için sırasıyla ankete katılanlara ait demografik özelliklerin tanımlayıcı istatistiklerinin analizi, kullanılan ölçeğin güvenilirlik analizi, hipotezlerin testi için Kruskal-Wallis H Testi ve Mann-Whitney U testi sonuçlarına yer verilmiştir.

4.1. Demografik Özelliklere İlişkin Bulgular

4.1.1. Araştırmaya Katılan Bağımsız Denetçilerin Genel Özellikleri

Tablo-1: Araştırmaya Katılan Bağımsız Denetçilerin Demografik Özellikleri

		Frekans	Yüzde (%)	Birikimli Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	17	14,5	-
	Erkek	100	85,5	-
Yaş	20-30	17	14,5	14,5
	31-40	49	41,9	56,4
	41-50	42	35,9	92,3
	51 ve üzeri	9	7,7	100,0
Unvan	Denetçi Yardımcısı	19	16,2	16,2
	Denetçi	48	41,0	57,3
	Baş Denetçi	14	12,0	69,2
	Sorumlu Ortak Denetçi	36	30,8	100,0
Mesleki Tecrübe Süresi	3 yıl ve altı	18	15,4	15,4
	4-8 yıl	41	35,0	50,4
	9-15 yıl	44	37,6	88,0
	16 yıl ve üzeri	14	12,0	100,0
Eğitim Durumu	Lisans	84	71,8	71,8
	Yüksek Lisans	32	27,4	99,1
	Doktora	1	0,9	100,0
Bölüm	İşletme	44	37,6	37,6
	İktisat	30	25,6	63,2
	Kamu Yönetimi	13	11,1	74,4
	Maliye	21	17,9	92,3
	Uluslararası İlişkiler	7	6,0	98,3
	Uluslararası Ticaret	2	1,7	100,0
	Toplam	117	100,0	-

Araştırma kapsamına alınan 117 bağımsız denetçinin demografik özelliklerine Tablo 1'de yer verilmiştir. Buna göre, anket çalışmasına katılan bağımsız denetçilerin %85,5'i erkek, %41,9'u 31-40 yaş aralığında bulun-

maktadır. Bunun yanında araştırma kapsamına alınan bağımsız denetçilerin %41'i denetçi unvanına sahipken %37,6'sı 9-15 yıl aralığında mesleki tecrübeye sahiptir

4.1.2. Araştırmaya Katılan Şirket Yöneticilerinin Genel Özellikleri

Araştırmaya katılan şirket yöneticilerinin demografik özelliklerine Tablo 2'de yer verilmiştir. Şirket yöneticilerinin genel özellikleri ele alınırken yTTK'nın yürürlüğe girmesinden öncesinde ve sonrasında bağımsız denetime tabi olan şirketler "Birinci Grup Şirketler", yTTK'nın yürürlüğe girmesinden sonra çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararı ile bağımsız denetime tabi tutulan şirketler ise "İkinci Grup Şirketler" başlığı altında ele alınmıştır. Anket çalışmasına, birinci grup şirketlerden 126 yönetici, ikinci grup şirketlerden 96 yönetici katılmıştır.

Tablo-2: Araştırmaya Katılan Şirket Yöneticilerinin Demografik Özellikleri

		Birinci Grup Şirketler			İkinci Grup Şirketler		
		Frekans	Yüzde (%)	Birikimli Yüzde (%)	Frekans	Yüzde (%)	Birikimli Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	29	23,0	-	27	28,1	-
	Erkek	97	77,0	-	69	71,9	-
Yaş	20-30	5	4,0	4,0	5	5,2	5,2
	31-40	54	42,9	46,8	18	18,8	24,0
	41-50	49	38,9	85,7	42	43,8	67,7
	51 ve üzeri	18	14,3	100,0	31	32,3	100,0
Görev	Yön. Kurulu Üyesi	23	18,3	18,3	26	27,1	27,1
	Genel Müd. veya Yrd.	11	8,7	27,0	15	15,6	42,7
	Birim Müd. veya Yrd.	54	42,9	69,8	33	34,4	77,1
	İç denetçi	38	30,2	100,0	22	22,9	100,0
Mesleki Tecrübe Süresi	3 yıl ve altı	5	4,0	4,0	5	5,2	5,2
	4-8 yıl	26	20,6	24,6	23	24,0	29,2
	9-15 yıl	63	50,0	74,6	35	36,5	65,6
	16 yıl ve üzeri	32	25,4	100,0	33	34,4	100,0
Eğitim Durumu	Önlisans ve Altı	10	7,9	7,9	25	26,0	26,0
	Lisans	48	38,1	46,0	58	60,4	86,5
	Yüksek Lisans	65	51,6	97,6	13	13,5	100,0
	Doktora	3	2,4	100,0	0	0,0	-

Sektör	İmalat Sanayi	21	16,7	16,7	11	11,5	11,5
	Hizmetler	59	46,8	63,5	28	29,2	40,6
	Tarım	4	3,2	66,7	11	11,5	52,1
	Top. Veya Per. Ticaret	42	33,3	100,0	46	47,9	100,0
Toplam	126	100,0	-	96	100,0	-	

4.2. Araştırmada Kullanılan Ölçeğin Güvenilirlik Analizi

Araştırmada kullanılan ölçeğin güvenilirliği, araştırma sonuçlarının geçerliliği açısından büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle, analiz sonuçlarına geçilmeden önce ölçek, güvenilirlik ve geçerlilik açısından test edilmiştir. Bu çalışmada, güvenilirlik düzeyinin sınanması için Cronbach's Alfa değeri kullanılmıştır. Cronbach's Alfa değeri 0 ile 1 arasında yer almaktadır. Cronbach's Alfa değerinin 0,70 ve üzerinde olması durumunda ölçeğin oldukça güvenilir olduğu kabul edilmektedir. Cronbach's Alfa katsayısına ilişkin güven aralığı ayrıca Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo-3: Cronbach's Alfa Değerinin Sonuçları

Cronbach's Alfa Değeri	Cronbach's Alfa Değerinin Yorumu
0,40'tan düşük	Güvenilir değil
0,40-0,60 arası	Düşük güvenilirlik
0,60-0,80 arası	Oldukça güvenilir
0,80-1,00 arası	Yüksek güvenilirlik

Ölçeğin güvenilirliğiyle ilgili olarak yapılan Cronbach's Alfa testine göre alfa değeri 0,753 bulunmuştur. Bu değer, Tablo 3'ye göre 0,60 ile 0,80 arasında yer aldığından dolayı ölçeğin oldukça güvenilir olduğu sonucuna varılmıştır.

4.3. Hipotezlerin Test Edilmesi

4.3.1. Bağımsız Denetimin Kapsamına Yönelik Bulgular

Araştırmaya katılan bağımsız denetçiler ile şirket yöneticilerinin beklentilerini karşılaştırmak ve beklenti boşluğu arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için Kruskal-Wallis H testi, Mann-Whitney U testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır.

Bağımsız denetimin kapsamı, bağımsız denetçilerin sorumlulukları, denetlenen finansal tablolar, bağımsız denetim raporları, denetçilerin bağımsızlığı ve işletme yöneticilerin sorumluluklarına yönelik bağımsız denetçiler 1. grupta yer alan şirket yöneticileri ve bağımsız denetçiler 2. grupta yer alan şirket yöneticileri arasındaki beklenti farkı için kullanılan Kruskal-Wallis H Testi ve Mann-Whitney U Testi sonuçları aşağıda yer alan başlıklar içerisinde ele alınmıştır. Öte yandan, Kruskal-Wallis H Testi ve Mann-Whitney U

testi sonuçlarına göre, %95 güvenilirlik düzeyinde anlamlılık değeri %5'e eşit olan veya %5'ten küçük olan hipotezler kabul edilecektir. Yine Kruskal-Wallis H Testi ve Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre, %95 güvenilirlik düzeyinde anlamlılık değeri %5'ten büyük olan hipotezler reddedilecektir. Bağımsız denetimin kapsamıyla ilgili beklenti boşluğunu analiz etmek için oluşturulan H_1 hipotezinin testi sonuçları Tablo 4'de gösterilmiştir.

Tablo 4'den de görüleceği üzere %5 anlamlılık düzeyinde, bağımsız denetimin kapsamı, bağımsız denetimin amacı ve bağımsız denetimin finansal tablolar üzerindeki güven etkisi bakımından bağımsız denetçiler ile 1. grupta yer alan şirket yöneticileri ve 2. grupta yer alan şirket yöneticileri arasındaki beklenti boşluğu anlamlıdır. Bağımsız denetimin yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporunda yer alan bütün bilgileri kapsadığına yönelik yapılan analiz sonuçları ise anlamlı çıkmamıştır.

Tablo-4: Bağımsız Denetimin Kapsamına Yönelik Beklentiler ve Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Değişkenler	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi
İşletmenin muhasebesi, envanteri ve finansal tabloları, bağımsız denetimin kapsamını oluşturmaktadır.	155,078	2	,000
Bağımsız denetimin amacı, işletmenin verimsizliğine, düzensizliğine ve karmaşık organizasyon yapısına engel olmaktadır.	191,014	2	,008
Bağımsız denetim, finansal tablo kullanıcılarının işletmenin finansal tablolarına olan güvenini artırmaktadır.	159,360	2	,000
Bağımsız denetim, yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporunda yer alan bütün bilgileri kapsamaktadır.	4,768	2	,092

Öte yandan, gerek bağımsız denetçilerin gerekse de her iki grupta yer alan şirket yöneticilerinin, bağımsız denetimin kapsamına yönelik verdikleri cevaplar aracılığıyla dört sorudan oluşan bu boyut tek boyuta indirgenmiştir ve tek boyut aracılığıyla dört soruya ilişkin bilginin yüzdesi açıklanmıştır (%65,04). Daha sonraki aşamada ise tek boyut değişkene indirgenen H_1 hipotezi Kruskal-Wallis testi ile analiz edilmiştir. Nitekim bu sonuçlara ilişkin veriler Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo-5: H_1 Hipotezinin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Ki-Kare	193,224
Serbestlik Derecesi	2
Anlamlılık Düzeyi	,000

Tablo 5'den de görüleceği gibi %5 anlamlılık düzeyinde, bağımsız denetimin kapsamına yönelik bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticilerinin beklentileri arasında istatistik olarak anlamlı fark bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, H_1 hipotezi reddedilmiştir.

Bağımsız denetçiler ile her iki grup şirket yöneticileri arasındaki beklenti boşluğunu ortaya koymak için ayrıca Mann-Whitney U testi yapılmış ve bu test sonuçlarına Tablo 6'da yer verilmiştir.

Tablo 6'dan görüldüğü üzere, Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre %5 anlamlılık düzeyinde, gerek bağımsız denetçiler 1. grup şirket yöneticileri arasındaki, gerekse bağımsız denetçiler 2. grup şirket yöneticileri arasındaki beklenti boşluğu anlamlıdır.

Tablo-6: Bağımsız Denetçiler ile Her İki Grup Şirket Yöneticilerinin Bağımsız Denetimin Kapsamına Yönelik Beklentileri ve Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Değişkenler	Bağımsız Denetçiler- Birinci Grup Şirket Yöneticileri		Bağımsız Denetçiler- İkinci Grup Şirket Yöneticileri	
	Mann- Whitney U	Anlamlılık	Mann- Whitney U	Anlamlılık
İşletmenin muhasebesi, envanteri ve finansal tabloları, bağımsız denetimin kapsamını oluşturmaktadır.	2142,000	,000	888,000	,000
Bağımsız denetimin amacı, işletmenin verimsizliğine, düzensizliğine ve karmaşık organizasyon yapısına engel olmaktır.	1121,000	,000	508,500	,000
Bağımsız denetim, finansal tablo kullanıcılarının işletmenin finansal tablolarına olan güvenini artırmaktadır.	1899,500	,000	751,000	,000
Bağımsız denetim, yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporunda yer alan bütün bilgileri kapsamaktadır.	6283,000	,040	4894,000	,095

4.3.2. Bağımsız Denetçilerin Sorumluluklarına Yönelik Sonuçlar

Bağımsız denetçilerin sorumluluklarıyla ilgili beklenti boşluğunu analiz etmek için oluşturulan H_2 hipotezinin testi sonuçları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo-7: Bağımsız Denetçilerin Sorumluluklarına Yönelik Beklentiler ve Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Değişkenler	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi
İşletmenin finansal tablolarıyla ilgili olmayan işlemlerini tespit ederek raporlamak bağımsız denetçinin sorumluluğundadır.	154,477	2	,000
Bağımsız denetçiler, finansal tablolardaki bütün hata ve hileleri tespit ederek raporlamak zorundadır.	201,266	2	,000
Bağımsız denetçi, yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporu içerisinde yer alan bütün bilgileri incelemekle yükümlüdür.	12,190	2	,002
Bağımsız denetçi, iç denetim raporlarının işletme faaliyetlerinin gerçek durumu yansıttığını göstermekle sorumludur.	151,015	2	,000
İşletmenin sürekliliği ve geleceği açısından belirleyici olan kararların denetimi, bağımsız denetçilerin sorumluluğu altındadır.	20,041	2	,000
Bağımsız denetçiler, işletme muhasebesinin mevzuat hükümlerine ve TMS'ye uygun tutulmasından sorumludur.	168,501	2	,001
Bağımsız denetçi, denetim raporunda işletmenin gelecekteki durumuna yönelik perspektif sunmalıdır.	177,242	2	,000

Tablo 7'de görüldüğü üzere %5 anlamlılık düzeyinde, bağımsız denetçiler ile 1. grupta yer alan şirket yöneticileri ve 2. grupta yer alan şirket yöneticileri arasındaki bağımsız denetçilerin sorumluluklarına yönelik beklenti boşluğu anlamlıdır. Bunun yanında, gerek bağımsız denetçilerin gerekse de her iki grupta yer alan şirket yöneticilerinin, bağımsız denetimin kapsamına yönelik verdikleri cevaplar aracılığıyla dört sorudan oluşan bu boyut tek boyuta indirgenmiştir ve tek boyut aracılığıyla yedi soruya ilişkin bilginin yüzdesi açıklanmıştır (%62,64).

Daha sonraki aşamada ise tek boyut değişkene indirgenen H_2 hipotezi Kruskal-Wallis testi ile analiz edilmiştir. Nitekim bu sonuçlara ilişkin veriler Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo-8: H_2 Hipotezinin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Ki-Kare	187,782
Serbestlik Derecesi	2
Anlamlılık Düzeyi	,000

Tablo 8’de görüleceği gibi %5 anlamlılık düzeyinde, bağımsız denetçilerin sorumluluklarına yönelik bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticilerinin beklentileri arasında istatistiki olarak anlamlı fark bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, H_2 hipotezi reddedilmiştir.

Bağımsız denetçiler ile her iki grup şirket yöneticileri arasındaki beklenti boşluğunu ortaya koymak için ayrıca Mann-Whitney U testi yapılmış ve bu test sonuçlarına Tablo 9’da yer verilmiştir.

Tablo-9: Bağımsız Denetçiler ile Her İki Grup Şirket Yöneticilerinin Bağımsız Denetçilerin Sorumluluklarına Yönelik Beklentileri ve Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Değişkenler	Bağımsız Denetçiler- Birinci Grup Şirket Yöneticileri		Bağımsız Denetçiler- İkinci Grup Şirket Yöneticileri	
	Mann- Whitney U	Anlamlılık	Mann- Whitney U	Anlamlılık
İşletmenin finansal tablolarıyla ilgili olmayan işlemlerini tespit ederek raporlamak bağımsız denetçinin sorumluluğundadır.	1347,000	,000	1355,000	,000
Bağımsız denetçiler, finansal tablolardaki bütün hata ve hileleri tespit ederek raporlamak zorundadır.	563,000	,000	760,500	,000
Bağımsız denetçi, yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporu içerisinde yer alan bütün bilgileri incelemekle yükümlüdür.	5670,000	,001	5486,500	,762
Bağımsız denetçi, iç denetim raporlarının işletme faaliyetlerinin gerçek durumu yansıttığını göstermekle sorumludur.	1503,500	,000	1267,000	,000
İşletmenin sürekliliği ve geleceği açısından belirleyici olan kararların denetimi, bağımsız denetçilerin sorumluluğu altındadır.	5108,000	,000	5074,500	,211
Bağımsız denetçiler, işletme muhasebesinin mevzuat hükümlerine ve TMS’ye uygun tutulmasından sorumludur.	1069,000	,000	1118,000	,000
Bağımsız denetçi, denetim raporunda işletmenin gelecekteki durumuna yönelik perspektif sunmalıdır.	1011,500	,000	927,500	,000

Tablo 9’da görüldüğü gibi bağımsız denetçilerin sorumluluklarıyla ilgili olarak bağımsız denetçiler ile 1. grupta bulunan şirket yöneticilerine yönlendirilen yedi soru, %5 anlamlılık düzeyinde anlamlıdır. Bağımsız denetçilerin sorumluluklarıyla ilgili olarak bağımsız denetçiler ile 2. grupta bulunan şirket yöneticilerine yönlendirilen yedi soru içerisinde bulunan bağımsız denetçilerin yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporu içerisinde yer alan bütün bilgileri incelemekle yükümlü olduğu ile işletmenin sürekliliği ve geleceği açısından belirleyici olan kararların denetiminin bağımsız denetçilerin sorumluluğu altında olduğu soruları istatistiki olarak anlamsızdır.

4.3.3. Denetlenen Finansal Tablolara Yönelik Sonuçlar

Denetlenen finansal tablolarla ilgili beklenti boşluğunu analiz etmek için oluşturulan H_3 hipotezinin testi sonuçları Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo-10: Denetlenen Finansal Tablolara Yönelik Beklentiler ve Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Değişkenler	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi
Denetim sonucunda verilen olumlu görüş, işletmeye ait finansal tablolarda hata ve hile bulunmadığı anlamına gelmektedir.	193,666	2	,000
Bağımsız denetçi, işletmenin finansal tablolarında hata ve hile bulunmadığıyla ilgili tam güvence sağlamalıdır.	198,005	2	,000
Bağımsız denetçinin, denetlenen finansal tablolarla ilgili makul güvence vermesi yeterlidir.	13,600	2	,001
Bağımsız denetim raporuna konu olan finansal tablolar, işletmenin mali durumu hakkında öngörü sağlamaktadır.	125,802	2	,000
Denetlenmiş ve olumlu görüş verilmiş olan finansal tablolar, işletmenin gerçek durumunu yansıtmaktadır.	164,889	2	,000

Tablo 10’da görüleceği üzere %5 anlamlılık düzeyinde, bağımsız denetçiler ile 1. grupta yer alan şirket yöneticileri ve 2. grupta yer alan şirket yöneticileri arasındaki denetlenen finansal tablolara yönelik beklenti boşluğu istatistiki olarak anlamlıdır. Bunun yanında, gerek bağımsız denetçilerin gerekse de her iki grupta yer alan şirket yöneticilerinin, denetlenen finansal tablolara yönelik verdikleri cevaplar aracılığıyla beş sorudan oluşan bu boyut tek boyuta indirgenmiştir ve tek boyut aracılığıyla beş soruya ilişkin bilginin yüzdesi açıklanmıştır (%65,20). Daha sonraki aşamada ise tek boyut değişkene indirgenen H_3 hipotezi Kruskal-Wallis testi ile analiz edilmiştir. Nitekim bu sonuçlara ilişkin veriler Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo-11: H₃ Hipotezinin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Ki-Kare	202,756
Serbestlik Derecesi	2
Anlamlılık Düzeyi	,000

Tablo 11’de görüleceği gibi %5 anlamlılık düzeyinde, denetlenen finansal tablolara yönelik bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticilerinin beklentileri arasında istatistiki olarak anlamlı fark bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, H₃ hipotezi reddedilmiştir. Bağımsız denetçiler ile her iki grup şirket yöneticileri arasındaki beklenti boşluğunu ortaya koymak için ayrıca Mann-Whitney U testi yapılmış ve bu test sonuçlarına Tablo 12’de yer verilmiştir.

Tablo-12: Bağımsız Denetçiler ile Her İki Grup Şirket Yöneticilerinin Denetlenen Finansal Tablolara Yönelik Beklentileri ve Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Değişkenler	Bağımsız Denetçiler- Birinci Grup Şirket Yöneticileri		Bağımsız Denetçiler- İkinci Grup Şirket Yöneticileri	
	Mann- Whitney U	Anlamlılık	Mann- Whitney U	Anlamlılık
Denetim sonucunda verilen olumlu görüş, işletmeye ait finansal tablolarda hata ve hile bulunmadığı anlamına gelmektedir.	864,500	,000	828,500	,000
Bağımsız denetçi, işletmenin finansal tablolarında hata ve hile bulunmadığıyla ilgili tam güvence sağlamaktadır.	654,500	,000	775,500	,000
Bağımsız denetçinin, denetlenen finansal tablolara ilgili makul güvence vermesi yeterlidir.	5919,000	,007	5092,000	,229
Bağımsız denetim raporuna konu olan finansal tablolar, işletmenin mali durumu hakkında öngörü sağlamaktadır.	2239,500	,000	1381,000	,000
Denetlenmiş ve olumlu görüş verilmiş olan finansal tablolar, işletmenin gerçek durumunu yansıtmaktadır.	1220,500	0	1119,000	0

Tablo 12’de verilen Mann-Whitney U testi sonuçlarından da görüleceği gibi denetlenen finansal tablolara yönelik sorulan beş soru için bağımsız denetçiler ile 1. grupta yer alan şirket yöneticileri arasındaki beklenti boşluğu anlamlıdır. Yine denetlenen finansal tablolara yönelik sorulan beş soru içerisinde, bağımsız denetçilerin denetlenen finansal tablolara ilgi-

li makul güvence vermesi gerektiği konusunda 2. grupta bulunan şirket yöneticileri ile bağımsız denetçiler arasındaki beklenti boşluğu istatistiki olarak anlamlı değildir.

4.3.4. Bağımsız Denetim Raporlarına Yönelik Sonuçlar

Bağımsız denetim raporlarıyla ilgili beklenti boşluğunu analiz etmek için oluşturulan H_4 hipotezinin Kruskal-Wallis H Testi sonuçları Tablo 13'de gösterilmiştir.

Tablo-13: Bağımsız Denetim Raporlarına Yönelik Beklentiler ve Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Değişkenler	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi
Bağımsız denetim raporlarında sade ve anlaşılabilir bir dil kullanılmaktadır.	162,992	2	,000
Bağımsız denetim raporları yeterince açıklayıcıdır.	33,077	2	,000
Bağımsız denetim raporlarının anlaşılır olması için raporların daha kapsamlı ve uzun olması gerekir.	96,467	2	,000
Bağımsız denetim raporlarında, işletmenin beklentileri dikkate alınmalıdır.	88,616	2	,000
Bağımsız denetim raporlarının işlevi, finansal tablo kullanıcılarına görüş vermekten ibarettir.	179,529	2	,000
Denetim raporları şirketlere kredi veren kişi/kurumlara ve yatırımcılara, kredi verme ve yatırım yapma aşamasında oldukça yararlı bir bilgi kaynağıdır.	166,722	2	,000

Tablo 13'de görüleceği üzere %5 anlamlılık düzeyinde, bağımsız denetçiler ile 1. grupta yer alan şirket yöneticileri ve 2. grupta yer alan şirket yöneticileri arasındaki bağımsız denetim raporlarına yönelik beklenti boşluğu istatistiki olarak anlamlıdır. Bunun yanında, gerek bağımsız denetçilerin gerekse de her iki grupta yer alan şirket yöneticilerinin, bağımsız denetim raporlarına yönelik verdikleri cevaplar aracılığıyla altı sorudan oluşan bu boyut tek boyuta indirgenmiştir ve tek boyut aracılığıyla altı soruya ilişkin bilginin yüzdesi açıklanmıştır (%57,44). Daha sonraki aşamada ise tek boyut değişkene indirgenen H_4 hipotezi Kruskal-Wallis testi ile analiz edilmiştir. Nitekim bu sonuçlara ilişkin veriler Tablo 14'de gösterilmiştir.

Tablo-14: H_4 Hipotezinin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Ki-Kare	194,982
Serbestlik Derecesi	2
Anlamlılık Düzeyi	,000

Tablo 14’de görüleceği gibi %5 anlamlılık düzeyinde, bağımsız denetim raporlarına yönelik bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticilerinin beklentileri arasında istatistiki olarak anlamlı fark bulunmamaktadır. Diğer bir ifadeyle, H_3 hipotezi reddedilmiştir.

Bağımsız denetçiler ile her iki grup şirket yöneticileri arasındaki beklenti boşluğunu ortaya koymak için ayrıca Mann-Whitney U testi yapılmış ve bu test sonuçlarına Tablo 15’de yer verilmiştir.

Tablo-15: Bağımsız Denetçiler ile Her İki Grup Şirket Yöneticilerinin Bağımsız Denetim Raporlarına Yönelik Beklentileri ve Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Değişkenler	Bağımsız Denetçiler- Birinci Grup Şirket Yöneticileri		Bağımsız Denetçiler- İkinci Grup Şirket Yöneticileri	
	Mann- Whitney U	Anlamlılık	Mann- Whitney U	Anlamlılık
Bağımsız denetim raporlarında sade ve anlaşılabilir bir dil kullanılmaktadır.	1764,000	,000	760,000	,000
Bağımsız denetim raporları yeterince açıklayıcıdır.	6778,500	,266	3185,000	,008
Bağımsız denetim raporlarının anlaşılır olması için raporların daha kapsamlı ve uzun olması gerekir.	2914,500	,000	1928,000	,000
Bağımsız denetim raporlarında, işletmenin beklentileri dikkate alınmalıdır.	2671,500	,000	2480,000	,000
Bağımsız denetim raporlarının işlevi, finansal tablo kullanıcılarına görüş vermekten ibarettir.	1252,000	,000	742,000	,000
Denetim raporları şirketlere kredi veren kişi/kurumlara ve yatırımcılara, kredi verme ve yatırım yapma aşamasında oldukça yararlı bir bilgi kaynağıdır.	1239,000	,000	943,000	,000

Tablo 15’de görüleceği gibi bağımsız denetim raporlarına yönelik sorulan beş soru için bağımsız denetçiler ile 1. grupta yer alan şirket yöneticileri arasındaki beklenti boşluğu anlamlıdır. Yine Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre, bağımsız denetim raporlarının yeterince açıklayıcı oldukları konusundaysa bağımsız denetçiler ile 1. grupta yer alan şirket yöneticileri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

4.3.5. Denetçilerin Bağımsızlığıyla İlgili Sonuçlar

Denetçilerin bağımsızlığıyla ilgili beklenti boşluğunu analiz etmek için oluşturulan H_5 hipotezinin Kruskal-Wallis H Testi sonuçları Tablo 16'da gösterilmiştir.

Tablo-16: Denetçilerin Bağımsızlığına Yönelik Beklentiler ve Kruskal-Wallis H Testi Sonuçları

Değişkenler	Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Anlamlılık Düzeyi
Bağımsız denetçi, denetim görevini yerine getirirken objektif ve tarafsız olarak hareket etmelidir.	3,143	2	,208
Denetim firmasının gelirlerini büyük ölçüde tek bir şirketten elde etmesi, denetçinin bağımsızlığını zedeler.	190,445	2	,000
Denetçi rotasyonu (denetçinin belirli bir süreyle sınırlandırılması), denetçinin bağımsızlığını artırır.	173,229	2	,000
Şirket genel kurulunca seçilen denetçinin bağımsızlığı sağlanmış olur.	118,654	2	,000
Şirketin denetiminden sorumlu olan bağımsız denetim firmasının, aynı şirkete aynı zamanda denetim dışı hizmet vermesi (vergi danışmanlığı, defter tutma vb.) denetçinin bağımsız hareket etmesini engeller.	104,101	2	,000

Tablo 16'da görüleceği üzere, denetlenen finansal tablolara yönelik %5 anlamlılık düzeyinde, bağımsız denetçiler ile 1. grupta yer alan şirket yöneticileri ve 2. grupta yer alan şirket yöneticileri arasındaki beklenti boşluğunu tespit etmek için beş ayrı soru hazırlanmıştır. Söz konusu sorulardan dört tanesi istatistiki olarak anlamlı iken bağımsız denetçinin görevini yerine getirirken objektif ve tarafsız olarak hareket etmesi gerektiği yönündeki soruya verilen cevaplar anlamsız çıkmıştır. Bunun yanında, gerek bağımsız denetçilerin gerekse de her iki grupta yer alan şirket yöneticilerinin, denetçilerin bağımsızlığına yönelik verdikleri cevaplar aracılığıyla beş sorudan oluşan bu boyut tek boyuta indirgenmiştir ve tek boyut aracılığıyla beş soruya ilişkin bilginin yüzdesi açıklanmıştır (%60,07). Daha sonraki aşamada ise tek boyut değişkene indirgenen H_5 hipotezi Kruskal-Wallis testi ile analiz edilmiştir. Nitekim bu sonuçlara ilişkin veriler Tablo 17'de gösterilmiştir.

Tablo-17: H_5 Hipotezinin Kruskal-Wallis Testi Sonuçları

Ki-Kare	178,836
Serbestlik Derecesi	2
Anlamlılık Düzeyi	,000

Tablo 17’de görüleceği gibi %5 anlamlılık düzeyinde, denetçilerin bağımsızlığına yönelik bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticilerinin beklentileri arasında istatistiki olarak anlamlı fark bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle, H_5 hipotezi reddedilmiştir.

Bağımsız denetçiler ile her iki grup şirket yöneticileri arasındaki beklenti boşluğunu ortaya koymak için ayrıca Mann-Whitney U testi yapılmış ve bu test sonuçlarına Tablo 18’de yer verilmiştir.

Tablo-18: Bağımsız Denetçiler ile Her İki Grup Şirket Yöneticilerinin Denetçilerin Bağımsızlığına Yönelik Beklentileri ve Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Değişkenler	Bağımsız Denetçiler- Birinci Grup Şirket Yöneticileri		Bağımsız Denetçiler- İkinci Grup Şirket Yöneticileri	
	Mann- Whitney U	Anlamlılık	Mann- Whitney U	Anlamlılık
Bağımsız denetçi, denetim görevini yerine getirirken objektif ve tarafsız olarak hareket etmelidir.	6828,000	,251	4972,000	,091
Denetim firmasının gelirlerini büyük ölçüde tek bir şirketten elde etmesi, denetçinin bağımsızlığını zedeler.	828,000	,000	718,500	,000
Denetçi rotasyonu (denetçinin belirli bir süreyle sınırlandırılması), denetçinin bağımsızlığını artırır.	809,000	,000	1190,500	,000
Şirket genel kurulunca seçilen denetçinin bağımsızlığı sağlanmış olur.	2231,500	,000	1698,500	,000
Şirketin denetiminden sorumlu olan bağımsız denetim firmasının, aynı şirkete aynı zamanda denetim dışı hizmet vermesi (vergi danışmanlığı, defter tutma vb.) denetçinin bağımsız hareket etmesini engeller.	2600,000	,000	1874,500	,000

Tablo 18’de anlaşılacağı üzere Mann-Whitney U testi sonuçlarına göre %5 anlamlılık düzeyinde, bağımsız denetçiler ile 1. grupta bulunan şirket yöneticileri ve 2. grupta bulunan şirket yöneticileri arasındaki beklenti boşluğu istatistiki olarak anlamsızdır. Denetim firmasının gelirlerini büyük ölçüde tek bir firmadan sağlamanın denetçinin bağımsızlığı üzerine etkisi için yapılan analiz sonucunda bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticileri arasındaki boşluk anlamlı çıkmıştır. Yine benzer olarak denetçi rotasyonunun, şirket genel kurulu tarafından seçilen denetçinin ve denetim dışı hizmetlerin bağımsız denetçilerin bağımsızlığı üzerine etkisi için yapılan Mann-Whitney U testi sonuçları da istatistiki olarak anlamlıdır.

5. BAĞIMSIZ DENETİM BEKLENTİ BOŞLUĞUNA YÖNELİK BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Türkiye’de uygulanan bağımsız denetim sisteminin içerisinde beklenti boşluğunun bulunup bulunmadığına yönelik olarak yapılan araştırma sonuçları ile söz konusu sonuçlara ilişkin değerlendirmeler bu bölümde verilmiştir. Yapılan değerlendirmeler, daha önceki bölümde olduğu gibi her bir ölçek için ayrı konu başlıklarının içerisinde yapılmıştır.

5.1. Bağımsız Denetimin Kapsamı ve Beklenti Boşluğu

Bağımsız denetimin kapsamına yönelik beklenti boşluğuyla ilgili olarak yapılan analiz sonucunda ulaşılan sonuçlar Tablo 19’da gösterilmiştir.

Tablo-19: Bağımsız Denetimin Kapsamına Yönelik Beklenti Boşluğu ve Analiz Sonuçları

Değişkenler	Bağımsız Denetçiler - Birinci Grup Şirket Yöneticileri	Bağımsız Denetçiler - İkinci Grup Şirket Yöneticileri	Bağımsız Denetçi Ortalaması	Birinci Grup Şirket Yöneticileri Ortalaması	İkinci Grup Şirket Yöneticileri Ortalaması
İşletmenin muhasebesi, envanteri ve finansal tabloları, bağımsız denetimin kapsamını oluşturmaktadır.	Var	Var	1,82	3,90	4,48
Bağımsız denetimin amacı, işletmenin verimsizliğine, düzensizliğine ve karmaşık organizasyon yapısına engel olmaktır.	Var	Var	4,23	1,94	1,58
Bağımsız denetim, finansal tablo kullanıcılarının işletmenin finansal tablolarına olan güvenini artırmaktadır.	Var	Var	1,86	3,83	4,27
Bağımsız denetim, yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporunda yer alan bütün bilgileri kapsamaktadır.	Yok	Yok	3,73	3,42	3,43

Tablo 19’a göre, işletmenin muhasebesi envanteri ve finansal tablolarının bağımsız denetimin kapsamını oluşturduğuyla ilgili olarak bağımsız denetçiler 1. grupta bulunan şirket yöneticileri ve bağımsız denetçiler 2. grupta bulunan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu bulunmaktadır. Bir diğer ifadeyle, bağımsız denetçiler, bağımsız denetimin kapsamının işletme muhasebesi, envanteri ve finansal tablolarından oluştuğu yönünde

beklentiye sahipken, her iki grupta yer alan şirket yöneticileri aksi yönde bir beklentiye sahiptirler. Ayrıca bağımsız denetimin amacının işletmenin verimsizliğine, düzensizliğine ve karmaşık organizasyon yapısına engel olmaları gerektiği konusunda da gerek bağımsız denetçiler 1. grupta bulunan şirket yöneticileri gerekse bağımsız denetçiler 2. grupta bulunan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu bulunmaktadır. Buna göre şirket yöneticileri, bağımsız denetimin, işletmenin verimsizliğine ve karmaşık organizasyon yapısına engel olmasını beklemekteyken bağımsız denetçiler tersi yönde beklentiye sahiptirler. Bağımsız denetçiler ile her iki grupta yer alan şirket yöneticileri arasında beklentilerin ayrıştığı bir diğer konu ise bağımsız denetimin işletmenin finansal tablolarına olan güvenini artırdığı hususudur. Bir diğer ifadeyle, bağımsız denetimin işletmenin finansal tablolara olan güveni artırıp artırmadığı konusunda her iki grupta bulunan şirket yöneticileri olumsuz algıya sahipken bağımsız denetçiler olumlu algıya sahiptir. Bağımsız denetimin, yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporunda yer alan bütün bilgileri kapsadığıyla ilgili olarak ise bağımsız denetçiler ile her iki grup şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu bulunmamaktadır. Her üç gruba ait beklenti düzeyi benzer seviyededir. Sonuç olarak Kruskal-Wallis H testi sonuçlarına göre %95 güvenilirlik düzeyinde, bağımsız denetçiler 1. grupta bulunan şirket yöneticileri ve bağımsız denetçiler 2. grupta bulunan şirket yöneticileri arasında bağımsız denetimin kapsamına yönelik beklenti boşluğu bulunmaktadır. Bağımsız denetimin kapsamının gerek bağımsız denetçiler gerekse şirket yöneticileri tarafından nasıl algılandığına yönelik olarak Lowe (1994), Dewing ve Russel (2002), Adeyemi ve Uadiale (2011) tarafından yapılan çalışmalarda, her iki grubun algı düzeyleri arasında fark bulunduğu gösterilmiştir.

5.2. Bağımsız Denetçilerin Sorumlulukları ve Beklenti Boşluğu

Bağımsız denetçilerin sorumluluklarına yönelik beklenti boşluğuyla ilgili olarak yapılan analiz sonuçları Tablo 20'de gösterilmiştir.

Tablo-20: Bağımsız Denetçilerin Sorumluluklarına Yönelik Beklenti Boşluğu ve Analiz Sonuçları

Değişkenler	Bağımsız Denetçiler - Birinci Grup Şirket Yöneticileri	Bağımsız Denetçiler - İkinci Grup Şirket Yöneticileri	Bağımsız Denetçi Ortalaması	Birinci Grup Şirket Yöneticileri Ortalaması	İkinci Grup Şirket Yöneticileri Ortalaması
İşletmenin finansal tablolarıyla ilgili olmayan işlemlerini tespit ederek raporlamak bağımsız denetçinin sorumluluğundadır.	Var	Var	4,32	1,84	2,01
Bağımsız denetçiler, finansal tablolardaki bütün hata ve hileleri tespit ederek raporlamak zorundadır.	Var	Var	4,24	1,53	1,77
Bağımsız denetçi, yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporu içerisinde yer alan bütün bilgileri incelemekle yükümlüdür.	Var	Yok	3,86	3,37	3,81
Bağımsız denetçi, iç denetim raporlarının işletme faaliyetlerinin gerçek durumu yansıttığını göstermekle sorumludur.	Var	Var	4,10	1,86	1,89
İşletmenin sürekliliği ve geleceği açısından belirleyici olan kararların denetimi, bağımsız denetçilerin sorumluluğu altındadır.	Var	Yok	3,62	2,93	3,45
Bağımsız denetçiler, işletme muhasebesinin mevzuat hükümlerine ve TMS'ye uygun tutulmasından sorumludur.	Var	Var	4,17	1,80	1,86
Bağımsız denetçi, denetim raporunda işletmenin gelecekteki durumuna yönelik perspektif sunmalıdır.	Var	Var	4,22	1,78	1,96

Tablo 20'ye göre, işletmenin finansal tablolarıyla ilgili olmayan işlemlerini tespit ederek raporlamanın bağımsız denetçilerin sorumluluğunda olduğuyla ilgili olarak bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu bulunmaktadır. Bir diğer ifadeyle bağımsız denetçiler, işletmelerin finansal tablolarıyla ilgili olmayan işlemlerin raporlanması konusunda kendilerini sorumlu görmemekte iken her iki grupta olan şirket yöneticileri bağımsız denetçileri sorumlu görmektedir. Yine benzer olarak bağımsız denetçilerin finansal tablolardaki bütün

hata ve hileleri tespit ederek raporlamak zorunda oldukları konusunda da bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu bulunmaktadır. Buna göre bağımsız denetçiler, işletmeye ait finansal tablolardaki bütün hata ve hileleri tespit ederek raporlamak zorunda olmadıklarını beklemekte iken her iki grupta yer alan şirket yöneticileri tersi yönde bir beklentiye sahiptirler. Bağımsız denetçilerin, yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporunda bulunan bütün bilgileri incelemekle yükümlü oldukları konusunda ise bağımsız denetçiler ile 1. grupta yer alan şirket yöneticileri arasındaki beklenti boşluğu bulunsa da, bağımsız denetçiler ile 2. grupta yer alan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu bulunmamıştır. Bir diğer ifadeyle, birinci grupta yer alan şirket yöneticileriyle bağımsız denetçiler farklı beklenti yapısına sahip iken ikinci grupta yer alan şirket yöneticileri ile bağımsız denetçiler benzer beklentiye sahiptir.

Bunun yanında, araştırmaya katılan bağımsız denetçiler, iç denetim raporlarının işletme faaliyetlerinin gerçek durumu yansıtmayı yansıtmadığını göstermekle sorumlu olmadıklarını düşünmekte iken gerek 1. grup şirket yöneticileri gerekse 2. grup şirket yöneticileri, iç denetim raporlarının işletme faaliyetlerinin gerçek durumunu yansıtmayı yansıtmadığını göstermelerini beklemektedirler. Diğer taraftan bağımsız denetçiler ile 2. grupta bulunan şirket yöneticileri, işletmenin sürekliliği ve geleceği açısından belirleyici olan kararların bağımsız denetçilerin sorumluluğunda olduğuyula ilgili olarak kararsız bir beklentiye sahipken, 1. grupta bulunan şirket yöneticileri bağımsız denetçilerin sorumluluğunun bulunduğu yönünde bir beklentiye sahiptirler. Bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticilerine ait beklentilerin ayrıştığı bir diğer konuda işletme muhasebesinin TMS'ye uygun tutulmasıdır. Buna göre, bağımsız denetçilerin işletme muhasebesinin gerek mevzuat hükümlerine gerekse TMS'ye uygun tutulmasından sorumlu olacağı konusunda istatistiki olarak anlamlı beklenti boşluğu bulunmaktadır. Diğer bir ifadeyle bağımsız denetçiler, işletme muhasebesinin TMS'ye uygun tutulup tutulmadığı konusunda bağımsız denetçilerin sorumlu olmayacağını beklemekte iken her iki grupta bulunan şirket yöneticileri, bağımsız denetçilerin sorumlu olacaklarını beklemektedirler. Son olarak, bağımsız denetçinin, denetim raporunda işletmenin gelecekteki durumuna yönelik perspektif sunması gerektiği konusunda da bağımsız denetçilerin beklentileri ile her iki grupta yer alan şirket yöneticilerinin beklentileri arasında farklılaşma bulunmaktadır. Bir diğer ifadeyle, bağımsız denetçiler kendilerinin işletmenin gelecekteki durumuna yönelik perspektif sunmalarını gerektiğini beklemekte iken gerek 1. grupta bulunan şirket yöneticileri gerekse 2. grupta bulunan şirket yöneticileri, bağımsız denetçilerin işletmelerin gelecekteki durumuna yönelik perspektif sunmalarını beklemektedirler. Sonuç olarak Kruskal-Wallis H testi sonuçlarına göre %95 güvenilirlik düzeyinde, bağımsız denetçiler 1. grupta bulunan şir-

ket yöneticileri ve bağımsız denetçiler 2. grupta bulunan şirket yöneticileri arasında bağımsız denetçilerin sorumluluklarına yönelik beklenti boşluğu bulunmaktadır.

Fadzly ve Ahmad (2004) tarafından Malezya üzerine yapılan çalışmada da, bağımsız denetçilerin sorumluluklarına yönelik denetçiler ile şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu bulunduğu gösterilmiştir. Yine Singapur üzerine Best, vd. (2001), Avustralya üzerine Monroe ve Woodliff (1994), Çin üzerine Lin ve Chen (2004) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Denetlenen finansal tablolara yönelik beklenti boşluğuyla ilgili olarak yapılan analiz sonucunda ulaşılan sonuçlar Tablo 21’de gösterilmiştir.

Tablo-21: Denetlenen Finansal Tablolara Yönelik Beklenti Boşluğu ve Analiz Sonuçları

Değişkenler	Bağımsız Denetçiler - Birinci Grup Şirket Yöneticileri	Bağımsız Denetçiler - İkinci Grup Şirket Yöneticileri	Bağımsız Denetçi Ortalaması	Birinci Grup Şirket Yöneticileri Ortalaması	İkinci Grup Şirket Yöneticileri Ortalaması
Denetim sonucunda verilen olumlu görüş, işletmeye ait finansal tablolarda hata ve hile bulunmadığı anlamına gelmektedir.	Var	Var	4,40	1,56	1,75
Bağımsız denetçi, işletmenin finansal tablolarında hata ve hile bulunmadığıyla ilgili tam güvence sağlamalıdır.	Var	Var	4,35	1,58	1,66
Bağımsız denetçinin, denetlenen finansal tablolara ilgili makul güvence vermesi yeterlidir.	Var	Yok	2,87	3,35	2,70
Bağımsız denetim raporuna konu olan finansal tablolar, işletmenin mali durumu hakkında öngörü sağlamaktadır.	Var	Var	2,00	3,87	3,90
Denetlenmiş ve olumlu görüş verilmiş olan finansal tablolar, işletmenin gerçek durumunu yansıtmaktadır.	Var	Var	4,14	1,75	1,80

Tablo 21’den anlaşılacağı gibi, denetim sonucunda verilen olumlu görüşün işletmeye ait finansal tablolarda hata ve hile bulunmadığı anlamına geldiğiyle ilgili olarak bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu bulunmaktadır. Buna göre her iki grupta

yer alan şirket yöneticileri, denetim sonucunda verilen olumlu görüşün işletmeye ait finansal tablolarda hata ve hile bulunmadığını beklemekte iken bağımsız denetçiler tersi yönde bir beklentiye sahiptirler. Yine benzer olarak, bağımsız denetçinin işletmenin finansal tablolarında hata ve hile bulunmadığına ilişkin olarak tam güvence sağlaması gerektiği konusunda da bağımsız denetçiler ile her iki grupta olan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu bulunmaktadır. Bir diğer ifadeyle, her iki grupta bulunan şirket yöneticileri, bağımsız denetçilerin tam güvence sağlamalarını beklemekte iken bağımsız denetçiler farklı bir beklentiye sahiptirler. Bağımsız denetçilerin denetlenen finansal tablolarla ilgili olarak makul güvence vermelerinin yeterli olacağı konusundaysa, bağımsız denetçiler ile 1. grup şirket yöneticileri arasında beklenti ayrışması var iken 2. grupta yer alan şirket yöneticileri ile bağımsız denetçiler arasında beklenti farkı yoktur. Diğer bir ifadeyle, bağımsız denetçiler ve 2. grupta yer alan şirket yöneticileri, bağımsız denetçilerin makul güvence vermeleri gerektiğini beklemekte iken 1'ini grupta yer alan şirket yöneticileri kararsız yapıda bir beklentiye sahiptirler. Bağımsız denetim raporuna konu olan finansal tabloların, işletmenin mali durumu hakkında öngörü sağladığı hususunda ise bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğunun var olduğu görülmüştür. Yani, bağımsız denetim raporlarına konu olan finansal tabloların işletmenin mali durumu hakkında öngörü sağladığıyla ilgili olarak bağımsız denetçiler olumlu bir beklentiye sahipken her iki grupta bulunan şirket yöneticileri aksi yönde bir beklentiye sahiptir. Son olarak, denetlenmiş ve olumlu görüş verilmiş olan finansal tabloların işletmenin gerçek durumunu yansıttığıyla ilgili olarak da bağımsız denetçiler ile her iki grubu oluşturan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğunun olduğu anlaşılmıştır. Buna göre bağımsız denetçiler, denetlenmiş ve olumlu görüş verilmiş olan finansal tabloların işletmenin gerçek durumunu yansıtmadığını beklemekte iken her iki grupta bulunan şirket yöneticileri işletmenin gerçek durumunu yansıttığını beklemektedirler.

Sonuç olarak Kruskal-Wallis H testi sonuçlarına göre %95 güvenirlilik düzeyinde, bağımsız denetçiler 1. grupta bulunan şirket yöneticileri ve bağımsız denetçiler 2. grupta bulunan şirket yöneticileri arasında denetlenen finansal tablolara yönelik beklenti boşluğu bulunmaktadır.

Denetlenen finansal tablolara yönelik bağımsız denetçiler ile şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu bulunup bulunmadığıyla ilgili olarak Dixon, vd. (2006) tarafından Mısır üzerine yapılan araştırmada da beklenti boşluğunun bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer olarak Fadzly ve Ahmad (2004) tarafından yapılan çalışma sonucunda da aynı sonuçlara ulaşılmıştır.

5.3. Denetim Raporları ve Beklenti Boşluğu

Bağımsız denetim raporlarına yönelik beklenti boşluğuyla ilgili olarak yapılan analiz sonucunda ulaşılan sonuçlar Tablo 22'de gösterilmiştir.

Tablo-22: Bağımsız Denetim Raporlarına Yönelik Beklenti Boşluğu ve Analiz Sonuçları

Değişkenler	Bağımsız Denetçiler - Birinci Grup Şirket Yöneticileri	Bağımsız Denetçiler - İkinci Grup Şirket Yöneticileri	Bağımsız Denetçi Ortalaması	Birinci Grup Şirket Yöneticileri Ortalaması	İkinci Grup Şirket Yöneticileri Ortalaması
Bağımsız denetim raporlarında sade ve anlaşılabilir bir dil kullanılmaktadır.	Var	Var	1,67	3,94	4,32
Bağımsız denetim raporları yeterince açıklayıcıdır.	Yok	Var	2,55	2,76	3,57
Bağımsız denetim raporlarının anlaşılır olması için raporların daha kapsamlı ve uzun olması gerekir.	Var	Var	3,74	2,36	2,13
Bağımsız denetim raporlarında, işletmenin beklentileri dikkate alınmalıdır.	Var	Var	3,97	2,27	2,51
Bağımsız denetim raporlarının işlevi, finansal tablo kullanıcılarına görüş vermekten ibarettir.	Var	Var	1,91	3,87	4,07
Denetim raporları şirketlere kredi veren kişi/kurumlara ve yatırımcılara, kredi verme ve yatırım yapma aşamasında oldukça yararlı bir bilgi kaynağıdır.	Var	Var	1,66	3,90	3,91

Bağımsız denetim raporlarına ilişkin beklenti boşluğu sonuçlarının gösterildiği Tablo 22'de görüleceği gibi, bağımsız denetim raporlarında sade ve anlaşılır bir dil kullanıldığıyla ilgili olarak bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu bulunmaktadır. Bağımsız denetçilerin algısı, bağımsız denetim raporlarında sade ve anlaşılabilir bir dil kullanıldığına yönelik iken her iki grupta bulunan şirket yöneticileri, bağımsız denetim raporlarında sadece ve anlaşılabilir bir dil kullanılmadığı algısına sahiptir. Bağımsız denetim raporlarının açıklayıcılığıyla ilgili olarak ise bağımsız denetçiler ile 2. grupta bulunan şirket yöneticileri arasında her ne kadar beklenti boşluğu bulunsun da, 1. grupta yer alan şirket yöneticileri ile bağımsız denetçiler arasında beklenti farkı bulunmamaktadır. Bağımsız denetçiler ve birinci grupta bulunan şirket yöneticileri,

bağımsız denetim raporlarının yeterince açıklayıcı olduğu beklentisine sahip iken 2. grupta bulunan şirket yöneticileri, bağımsız denetim raporlarının yeterince açıklayıcı olmadığı beklentisine sahiptirler. Bağımsız denetim raporlarının anlaşılır olması için raporların daha kapsamlı ve uzun olması gerektiğiyle ilgili olarak da bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu bulunmaktadır. Buna göre bağımsız denetçiler, bağımsız denetim raporlarının anlaşılır olması için daha kapsamlı ve uzun olması gerektiği konusunda kararsız bir algıya sahip iken gerek 1. gerekse 2. grupta bulunan şirket yöneticileri, bağımsız denetim raporlarının daha kapsamlı ve uzun olması gerektiğini beklemektedirler. Bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticileri arasında beklenti ayrışmasının olduğu bir başka konu bağımsız denetim raporlarında işletme beklentilerinin dikkate alınıp alınmayacağıdır. Buna göre, bağımsız denetim raporlarında işletme beklentilerinin dikkate alınması gerektiği konusunda bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu bulunmaktadır. Bir diğer ifadeyle bağımsız denetçiler, bağımsız denetim raporlarında işletmenin beklentilerinin dikkate alınması gerektiği beklemekte iken her iki grupta bulunan şirket yöneticileri tersi yönde bir beklentiye sahiptirler. Benzer bir durum bağımsız denetim raporlarının işlevinin, finansal tablo kullanıcılarına görüş vermekten ibaret olup olmadığı konusundaki algı için de geçerlidir. Araştırma sonucuna göre, bağımsız denetim raporlarının finansal tablo kullanıcılarına görüş vermekten ibaret olduğu konusunda bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu bulunmaktadır. Yani bağımsız denetçiler, bağımsız denetim raporlarının görüş vermekten ibaret olduğunu beklemekte iken 1. ve 2. grupta yer alan şirket yöneticileri, bağımsız denetim raporlarının sadece görüş vermekten ibaret olmadığını beklemektedirler. Son olarak, denetim raporlarının şirketlere kredi veren kişi ve kurumlara kredi verme ve yatırım yapma aşamasında oldukça yararlı bilgi kaynağı olduğu konusunda da, bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu vardır. Buna göre bağımsız denetçiler, denetim raporlarının şirketlere kredi veren kişi ve kurumlara kredi verme ve yatırım yapma aşamasında oldukça yararlı bilgi kaynağı olduğunu beklemekte iken her iki grup içerisinde bulunan şirket yöneticileri kararsız beklenti düzeyine sahiptirler. Sonuç olarak Kruskal-Wallis H testi sonuçlarına göre %95 güvenilirlik düzeyinde, bağımsız denetçiler 1. grupta bulunan şirket yöneticileri ve bağımsız denetçiler 2. grupta bulunan şirket yöneticileri arasında bağımsız denetim raporlarına yönelik beklenti boşluğu bulunmaktadır.

Hong Kong üzerine yapılan ve bağımsız denetim raporlarının beklenti boşluğu üzerine etkisinin ele alındığı araştırmada da bağımsız denetim rapor-

larından kaynaklanan beklenti boşluğunun var olduğu gösterilmiştir (Leung ve Chau, 2001).

5.4. Denetçilerin Bağımsızlığı ve Beklenti Boşluğu

Denetçilerin bağımsızlığına yönelik beklenti boşluğuyla ilgili olarak yapılan analiz sonucunda ulaşılan sonuçlar Tablo 23'de gösterilmiştir.

Tablo-23: Denetçilerin Bağımsızlığına Yönelik Beklenti Boşluğu ve Analiz Sonuçları

Değişkenler	Bağımsız Denetçiler - Birinci Grup Şirket Yöneticileri	Bağımsız Denetçiler - İkinci Grup Şirket Yöneticileri	Bağımsız Denetçi Ortalaması	Birinci Grup Şirket Yöneticileri Ortalaması	İkinci Grup Şirket Yöneticileri Ortalaması
Bağımsız denetçi, denetim görevini yerine getirirken objektif ve tarafsız olarak hareket etmelidir.	Yok	Yok	1,59	1,57	1,60
Denetim firmasının gelirlerini büyük ölçüde tek bir şirketten elde etmesi, denetçinin bağımsızlığını zedeler.	Var	Var	4,07	1,88	1,88
Denetçi rotasyonu (denetçinin belirli bir süreyle sınırlandırılması), denetçinin bağımsızlığını artırır.	Var	Var	4,21	1,83	2,02
Şirket genel kurulunca seçilen denetçinin bağımsızlığı sağlanmış olur.	Var	Var	3,56	2,01	2,03
Şirketin denetiminden sorumlu olan bağımsız denetim firmasının, aynı şirkete aynı zamanda denetim dışı hizmet vermesi (vergi danışmanlığı, defter tutma vb.) denetçinin bağımsız hareket etmesini engeller.	Var	Var	3,88	2,22	2,10

Denetçilerin bağımsızlığı ve beklenti boşluğuna yönelik araştırma sonuçlarının verildiği Tablo 23'e göre, bağımsız denetçilerin denetim görevlerini yerine getirirken objektif ve tarafsız olarak hareket etmeleri gerektiği konusunda gerek bağımsız denetçiler ile 1. grupta bulunan şirket yöneticileri, gerekse de bağımsız denetçiler ile 2. grupta yer alan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu yoktur. Bir diğer ifadeyle, araştırma konusu edilen her üç grup, bağımsız denetçilerin objektif ve tarafsız hareket etmeleri konusunda aynı beklenti düzeyine sahiptirler. Denetim firmasının gelirlerini büyük ölçüde tek bir şirketten elde etmesinin denetçinin bağımsızlığını zedeleyeceği konusundaysa bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan

şirket yöneticiler arasında beklenti boşluğu bulunmaktadır. Bağımsız denetçiler, denetim firmasının gelirlerini büyük ölçüde tek bir şirketten elde etmesinin denetçi bağımsızlığını olumsuz yönde etkilemeyeceğini beklemekteyken her iki grupta bulunan şirket yöneticileri denetçi bağımsızlığının olumsuz etkileyeceğini beklemektedirler. Bağımsız denetçiler ile her iki grup içerisinde yer alan şirket yöneticilerine ait beklentilerin ayrıştığı bir diğer konu denetçilerin rotasyonudur. Buna göre, denetçi rotasyonunun denetçinin bağımsızlığını artıracığı hususunda bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu bulunmaktadır. Bağımsız denetçiler, denetçi rotasyonunun denetçi bağımsızlığını olumsuz etkilemeyeceği algısına sahipken gerek 1. gerekse 2. grupta bulunan şirket yöneticileri aksi yönde bir algıya sahiptirler. Benzer şekilde, şirket genel kurulunun seçtiği denetçinin bağımsızlığının sağlanacağıyla ilgili olarak da gerek bağımsız denetçiler – 1. grupta yer alan şirketler gerekse bağımsız denetçiler – 2. grupta bulunan şirket yöneticileri arasında beklenti farkı vardır. Bir diğer ifadeyle, her iki grupta bulunan şirket yöneticileri, şirket genel kurulunun seçtiği denetçinin bağımsız olacağını beklemekte iken bağımsız denetçiler bu konuda kararsız bir beklenti yapısına sahiptir. Denetçinin bağımsızlığıyla ilgili olarak beklenti boşluğunun olduğu bir diğer alan, bağımsız denetim firmaları tarafından verilen denetim dışı hizmetlerin denetçilerin bağımsızlığını etkileyip etkilemediğidir. Bir diğer ifadeyle, şirketin denetiminden sorumlu olan bağımsız denetim firmasının, aynı şirkette ve aynı zamanda denetim dışı hizmet vermesinin denetçinin bağımsız hareket etmesini engelleyeceği konusunda bağımsız denetçiler ile her iki grupta bulunan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu bulunmaktadır. Sonuç olarak Kruskal-Wallis H testi sonuçlarına göre %95 güvenilirlik düzeyinde, bağımsız denetçiler 1. grupta bulunan şirket yöneticileri ve bağımsız denetçiler 2. grupta bulunan şirket yöneticileri arasında denetçilerin bağımsızlığına yönelik beklenti boşluğu bulunmaktadır.

6. SONUÇ

Bağımsız denetim, iktisadi sistem içerisinde faaliyet gösteren aktörler için önemli bir yere sahiptir. Bu aktörlerden biri olan pay sahiplerinin haklarının korunması ihtiyacı, bağımsız denetim alanında yapılacak yeni düzenlemelere kapı aralamaktadır. Bağımsız denetimin dinamik bir yapı göstermesine neden olan bu durumun kaçınılmaz sonucu ise sürekli değişen standartlardan ve yasal mevzuattan doğan uygulamaların bağımsız denetim raporlarına yansıtılmamasıdır. Bunun yanında, bağımsız denetçilerin her ne kadar belirli mesleki niteliklere sahip olmaları istense de, bağımsız denetçilerden bir kısmının mesleki olarak yeterli bilgi düzeyine sahip olmaması, bağımsız denetim raporlarından beklenen ihtiyacın karşılanamamasına neden

olmaktadır. Öte yandan, özellikle standartların ve ilgili mevzuatın bağımsız denetim raporlarının eksik yönlerini telafi edecek nitelikte olmaması, bağımsız denetim raporlarından yararlananlara ait beklentilerin bağımsız denetçiler tarafından giderilememesine neden olmaktadır. Bu kapsamda, bağımsız denetim raporlarına yönelik olarak finansal tablo kullanıcılarına ait beklentiler beş ayrı başlık altında ele alınmıştır. Bu başlıklar ise bağımsız denetimin kapsamı, bağımsız denetçilerin sorumlulukları, denetlenen finansal tablolar, bağımsız denetim raporları, denetçilerin bağımsızlığı ve işletme yöneticilerinin sorumlulukları olarak belirlenmiştir. Yapılan araştırmada neticesinde ilk olarak bağımsız denetimin kapsamına yönelik bağımsız denetçiler yTTK öncesinde ve sonrasında bağımsız denetime tabi olan şirket yöneticileri ile bağımsız denetçiler yTTK sonrasında çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca bağımsız denetime tabi tutulan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu olduğu belirlenmiştir. Beklenti boşluğunun ise özellikle, bağımsız denetimin kapsamı, amacı ve işlevi üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Bu sonuca göre şirket yöneticileri, bağımsız denetimin kapsamını ve amacını aşan bir beklentiye sahiptir. İkinci olarak bağımsız denetçilerin sorumluluklarına yönelik beklenti boşluğu araştırmasına geçilmiştir. Çalışma sonucunda; özellikle finansal tablolar, yönetim kurulu yıllık faaliyet raporu, iç denetim raporlarının işletmenin gerçek durumu yansıtıp yansıtmadığı, işletmenin TMS'ye uygun olup olmadığı ve işletme politikalarının denetimi konusunda şirket yöneticileri bağımsız denetçileri sorumlu tutmakta iken bağımsız denetçiler kendilerinin sorumlu olmadığını düşünmektedir.

Bağımsız denetçilerin sorumlulukları konusundaki ayrışmanın bir kısmı makul karşılanır nitelikte boşluk iken bir kısmı makul olmayan boşluktur. Örneğin, yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporunun içerisinde yer alan sadece finansal tablolara ait bilgiler bağımsız denetimin kapsamını oluştururken birinci grupta yer alan şirket yöneticileri, yönetim kurulunun yıllık faaliyet raporu içerisinde yer alan bütün bilgilerin bağımsız denetçiler tarafından incelenmesini beklemektedirler. Beklenti boşluğunun yoğunlaştığı bir diğer konu denetlenen finansal tablolardır. Buna göre bağımsız denetçiler, verilecek makul güvencenin yeterli olacağını düşünmekte iken şirket yöneticileri bağımsız denetçilerden tam güvence verilmesini beklemektedirler. Yine bağımsız denetçiler, denetlenen ve olumlu görüş verilmiş olan finansal tabloların işletmenin gerçek durumunu göstermeyebileceğini düşünürken şirket yöneticileri tersi yönde bir beklentiye sahiptirler. Bağımsız denetim raporları konusunda da bağımsız denetçiler ile bağımsız denetime tabi tutulan şirket yöneticileri arasında beklenti boşluğu bulunmaktadır.

Araştırma konusu yapılan bir diğer alan denetçilerin bağımsızlığı üzerinedir. Buna göre bağımsız denetçiler, özellikle denetim firmasının geliri bü-

yük ölçüde tek bir şirketten elde etmesinin, denetçi rotasyonunun, şirket genel kurulunca seçilen bağımsız denetçinin, bağımsız denetçi tarafından denetlenen şirketlere denetim dışı hizmetler verilmesinin kendi bağımsızlıklarını etkilemeyeceğini düşünmekteyken şirket yöneticileri bu durumun denetçilerin bağımsızlığını etkileyeceğini beklemektedir. Bağımsız denetçinin denetim görevini yerine getirirken objektif ve tarafsız hareket etmesi gerektiği konusunda gerek bağımsız denetçiler gerekse şirket yöneticileri aynı beklentiye sahiptir. Buna göre, bağımsız denetçilerin objektif ve tarafsız hareket etmeleri gerektiği konusunda beklenti boşluğu yoktur. Son aşamada işletme yöneticilerinin sorumluluklarına ilişkin olarak bağımsız denetçiler ile şirket yöneticilerinin beklentileri ele alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, finansal tabloların denetlenmesinin işletme yöneticilerinin sorumluluklarını kaldırması ve işletme yöneticilerinin iflas kaynaklı zararlardan sorumlu olmalarına yönelik beklentilerin ayrıştığı belirlenmiştir. İşletme yöneticilerinin sorumluluklarına yönelik dikkat çekici önemli nokta, işletme yöneticilerinin bağımsız denetimle ilgili olarak bağımsız denetçiler ile iletişim kurmaları beklentisi üzerinedir. Buna göre gerek bağımsız denetçiler gerekse şirket yöneticileri, bağımsız denetim sürecinde denetçiler ile işletme yöneticileri arasında iletişim kurulmasını beklemektedirler. Özetle, bağımsız denetçiler ile şirket yöneticileri arasında, bağımsız denetimin kapsamına, bağımsız denetçilerin sorumluluklarına, denetlenen finansal tablolara, bağımsız denetim raporlarına ve işletme yöneticilerinin sorumluluklarına yönelik beklenti boşluğu bulunmaktadır. Söz konusu beklenti boşluğu, bağımsız denetçiler 1. grupta yer alan şirket yöneticileri ve bağımsız denetçiler 2. grupta yer alan şirket yöneticileri arasında ayrışma göstermemektedir. Beklenti boşluğunu daraltmada etkili olan politikaların başında, makul beklentileri karşılamaya yönelik politikaların uygulanması etkili olacaktır. Bu kapsamda, özellikle bağımsız denetçilerin performansını artırıcı eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmesi etkili olacaktır. Bağımsız denetimin amacı, kapsamı ve içeriği konusunda daha fazla bilgi düzeyine sahip olan bağımsız denetçilerin performansından kaynaklı beklenti boşluğu azaltılabilecektir. Benzer şekilde özellikle finansal tablo kullanıcılarının bağımsız denetimin amacı konusunda sahip olacağı bilgiler, bu grupların makul olmayan beklentilerini sınırlandırarak beklenti boşluğunun azalmasına etkili olacaktır.

Standartlarda ve ilgili mevzuatta yapılacak düzenlemeler, finansal tablo kullanıcılarına ait beklentilerin bağımsız denetim raporlarında karşılanmasına imkân tanıyacaktır. Bu durum, bir yandan finansal tablo kullanıcılarının duyduğu bilgi ihtiyacının karşılanmasına yardım edecek, diğer yandan bağımsız denetim raporlarının daha işlevsel bir nitelik kazanmasını sağlayacaktır. Bunun yanında, finansal tablo kullanıcılarına ait makul beklenti-

lerin bağımsız denetim raporlarıyla karşılanması, yatırım yapılan işletmelere ait bilgilerin piyasalaşmasını sağlayarak özellikle küçük yatırımcılara ait hak ve menfaatlerin korunmasına yardım edecektir. Beklenti boşluğunu azaltmada, bağımsız denetimle ilgili yetkili otoritelerin çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Bağımsız denetim alanında KGK'nın yetkili kamu kurumu olduğu Türkiye'de, bağımsız denetimle ilgili uluslararası gelişmelerin ve düzenlemelerin takip edilerek iş ve meslek çevrelerinin bilgisine sunulması büyük önem arz etmektedir. Yine var olan gerek mevzuata gerekse standartlara ilişkin düzenlemelerin günün gelişen şartlarına uygun olarak güncel tutulması beklentilerin karşılanmasını sağlayacaktır. Beklenti boşluğunu daraltmada KGK üzerine düşen bir diğer önemli görev, bağımsız denetçiler ile finansal tablo kullanıcılarının beklentilerindeki değişimleri izlemeye yönelik düzenli araştırmaları yapmak ve gerekli düzenlemeleri yapmaktır. Bağımsız denetimde uygulama birliğini tesis etmek ile gerekli güveni ve kaliteyi sağlamaktan sorumlu olan KGK'nın, kendisinden beklenen amaçları gerçekleştirme yollarından biri, gerek bağımsız denetçilerin performansından kaynaklı beklenti boşluğunu, gerekse bütün tarafların makul olmayan beklentilerinden kaynaklanan beklenti boşluğunu daraltıcı önlemler almaktır.

KAYNAKÇA

Adeyemi, S. B. & Olayinka, M. U. (2011). An empirical investigation of the audit expectation gap in Nigeria. *African Journal of Business Management*, 19, 125-140.

Baron, C. D., Douglas, A. J., Gerald, D. S. & Charles, H. S. (1977). Uncovering corporate irregularities: Are we closing the expectation gap?. *Journal of Accountancy*, 144(4), 155-181.

Best, J. P., Sherrena, B. & Clarice, T. (2001). Evidence of the audit expectation gap in Singapore. *Managerial Auditing Journal*, 16, 134.

Bui, B. & Brenda, P. (2010). The expectation – performance gap in accounting education: An exploratory study. *Accounting Education; An International Journal*, 19, 23-50.

Daud, M. Z. (2007). *The study of the audit expectations gap in the public sector of Malaysia*. Unpublished phd Thesis. Malaysia: University of Stirling.

Dewing, P. L. & Peter, O. R. (2002). UK fund managers, audit regulation and new accountancy foundation: Towards a narrowing of the audit expectation gap. *Managerial Auditing Journal*, 17, 537.

Dinç, E. & Bilal, G. (2014). Denetimde beklenti farklılığı ve denetim eğitiminin beklenti farklılığı üzerindeki etkisine yönelik bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(1), 21-36.

Dixon, R., Anne, W. & Mahmoud, S. (2006). An investigation of the expectation gap in Egypt. *Managerial Auditing Journal*, 21(3), 293-302.

Fadzly, N. M. & Zauwiyah, A. (2004). Audit expectatiton gap: the case of Malaysia. *Managerial Auditing Journal*, 19(7), 897-915.

Kayış, A. (2008). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, Ankara: Asil Yayıncılık.

Köse, Y. & Erdoğan, S. (2015). The audit expectations gap in Turkey. *Journal of Accounting and Finance*, 20(2), 193-213.

Leung, P. & Gerald, C. (2001). The problematic relationship between audit reporting and audit expectations: Some evidence from Hong Kong. *Advances in International Accounting*, 14, 181.

Lin, Z. J. & Feng, C. (2004). An empirical study of audit expectatiton gap in the People's Republic of China. *International Journal of Auditing*, 8(2), 93-115.

Lowe, D. J. (1994).The expectation gap in the legal system: perception differences between auditors and judges. *Journal of Applied Business Research*, 10, 39-45.

Madsen, P. (2013). *Commercial loan officers and the audit expectatiton gap*. Unpublished Master Thesis. Uppsala Universitet Department of Business Studies.

Manatunga, P. K. (2003). *User knowledge and audit expectations gap in Sri Lanka*. Unpublished Master Thesis. Lincoln University.

Manson, S. & Mahbub, Z. (2001). Auditor communication in an evolving environment: Going beyond SAS 600 auditors, reports on financial statements. *British Accounting Review*, 33, 113-136.

Monroe, S. G.ve David, R. W. (1994). An empirical investigation of the audit expectation gap: Australian evidence, *Accounting & Finance*, 34, 47-74.

Porter, A. B., Hogartaigh, O. C. & Rachel, B. (2012). Audit expectation performance gap revisited: evidence from New Zealand and the United Kingdom part 2: Changes in the gap in New Zealand 1989-2008 and in the United Kingdom 1999-2008. *International Journal of Auditing*, 16, 215-247.

Senal, S. (2013). Denetim beklenti aralığı ve tespitine yönelik bir araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 41, 137-164.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İÇİN KARBON VERGİSİ*

Doç.Dr. Seyfi YILDIZ^a

Derleme
(Compilation)

Muhasebe ve Vergi
Uygulamaları Dergisi
Kasım 2017; 10 (3): 367-384

Öz

Doğal kaynakları aşırı tüketmeden, sonraki nesillerin ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayacak şekilde bugünün ve geleceğin planlanması olarak ifade edilen sürdürülebilir kalkınma ile çevrenin korunması önemli hale gelmiştir. Bu çerçevede mali bir araç olan karbon vergisi 1990'lı yıllardan itibaren uygulanmaya başlanarak atmosferdeki karbon emisyonunun azaltılması ve bu noktada küresel iklim değişikliklerin ve doğuracağı felaketlerin önüne geçme amaçlanmıştır. Söz konusu vergiden elde edilen gelirler çevre sorunlarının çözümü yanında bütçe açığının finansmanı ve diğer vergilerin telafisi açısından da kullanılmıştır. Kirletenin ödemiş olduğu spesifik karakterli bu verginin uygulanmasında ve kapsamının belirlenmesinde de zorluklar bulunmaktadır. Bu çalışmada sürdürülebilir kalkınma açısından çevreyi koruyan politikalardan biri olarak uygulamaya konulan karbon vergisi konusunun tartışılması amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sürdürülebilir Kalkınma, Çevre Vergisi, Karbon Vergisi, Karbon Emisyonu

JEL Kodları: H21, H23, Q5

THE CARBON TAX FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

ABSTRACT

The concept of sustainable development and the protection of environment, which is described as the planning of future by not over-consuming natural resources and sustaining the needs of future generations, has become a vital aspect on our lives. Within this concept, as a financial inter-

* Makalenin gönderim tarihi: 17.04.2017; Kabul tarihi: 07.05.2017 ve iThenticate benzerlik oranı % 21

^a Anadolu Ajansı, Finans Direktörü, E-posta: seyfiyildiz@hotmail.com, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2382-4454>

mediary, the implementation of carbon tax in 1990s aimed to decrease carbon emission and preventing disasters that will happen after global climate changes. The income from the aforementioned taxation was used not only for environment problems, but also for financing budget deficit and the compensation for other taxes. There are some challenges in implementing and defining the extent of this specific taxation, which is paid by the polluter. In this study, it is aimed to discuss the subject of carbon tax, which is implemented to protect the environment as a part of sustainable development.

Keywords: Sustainable Development, Environment Tax, Carbon Tax, Carbon Emission

JEL Codes: H21, H23, Q5

1. GİRİŞ

Sanayi devrimi, teknolojinin gelişmesi, sanayi odaklı kalkınma anlayışının tüm dünyada hakim olması çevrenin korunmasının göz ardı edilmesine neden olmuştur. Doğa ve insan arasında dengenin gözetilmemesi durumunda sürdürülebilir kalkınmadan bahsetmek mümkün olmayacaktır.

1980'lerden itibaren sürdürülebilirlik, özellikle birçok disiplinde kullanılmaya başlanmış ve son yıllarda üzerinde durulan ve sıkça kullanılan kavramlardan birisi olmuştur. İşletmelerin faaliyetlerini yürüttükleri çevreden ayrı düşünülmesi mümkün değildir. Sürdürülebilirlik, çevrenin göz ardı edilmeden kaynakların hem günümüz hem de gelecek nesillerin faydalanabileceği şekilde verimli kullanılarak ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesidir. İşletmeler, faaliyetlerini sürdürdüğü ekonomik ve sosyal çevreleri etkilemesi ve bu çevrelerden etkilenmesi nedeniyle hem toplumsal ihtiyaçların karşılanmasını hem de ülke ekonomisinin gelişmesini sağlamaktadır.

Bu çalışmanın amacı, sürdürülebilir kalkınmanın unsurlarından biri olan çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasında geliştirilen bir çevre vergisi olan karbon vergisi ve uygulamasını analiz etmektir.

2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMI

Sürdürülebilirlik, çevre ve insan üzerine odaklanmış gelecek kuşaklara olan sorumluluğu tanımlamak ve önemini anlatmak için kullanılan bir kavramdır.

Sürdürülebilirlik kavramı ilk kez 1972 de Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi (Stockholm) Konferansında dile getirilmiştir. Bu konferans sonuçları gelecekte telafi edilemeyecek boyutlara gelebilecek çevresel sorunlara çözüm aramak amacı ile uluslararası düzeyde atılan ilk adımdır. Konferansta, çevre ve gelişme arasındaki ilişki ele alınmış ve sürdürülebilir bir kalkınma için çevrenin korunmasının önemi vurgulanmıştır.

Sürdürülebilirlik kavramına dünya kamuoyunun dikkatini çekilmesi, Birleşmiş Milletler bünyesinde çalışan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1987 yılında yayınladığı Brundtland Raporu olarak da bilinen "Ortak Geleceğimiz" isimli rapor sayesinde olmuştur. Brundtland Raporu'na göre sürdürülebilir kalkınma kendi ihtiyaçlarını karşılamak için gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye atmadan bugünün ihtiyaçlarını karşılayan gelişmedir. Bu en sık alıntı yapılan ve en kapsamlı tanımdır. Brundtland Raporu genel olarak, yoksulluğun ortadan kaldırılmasını, doğal kaynaklardan elde edilen yararın dağılımında eşitliğin sağlanmasını, nüfus kontrolünü ve çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesini sürdürülebilir kalkınma ilkesi ile doğrudan ilişkilendirmektedir. Raporda, yoksulluğun önlenmesinde ve çevre sorunlarının üstesinden gelenebilmesi amacıyla gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin sürdürülebilir bir perspektifle gerçekleştirilebileceği varsayımından yola çıkılarak, uzun dönemli bir büyüme olarak öne sürülmüştür (Brundtland, 1987).

Sürdürülebilirlik kavramı ile ilgili yapılan bazı tanımlara bakıldığı takdirde Gladwin ve Ruckelshaus'un tanımlamaları bu kavrama farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Bu çerçevede; Gladwin sürdürülebilirlik kavramını sosyal, doğal ve insan kaynaklarının tümünün ihtiyatlı ve etkin kullanımını sağlayan ve sosyal bir bakış açısı yaratan, katılımcı bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Ruckelshaus'a göre ise sürdürülebilirlik, ekonomik büyümenin ve kalkınmanın karşılıklı etkileşim ile sağlanacağı ve zaman içinde çevrenin korunmasına dayalı bir doktrindir. Gilman'a göre, sürdürülebilirlik, toplumun, çevrenin ya da devam eden herhangi bir sistemin ana kaynakları tüketmeden gelecek zamanlar için sürdürmesidir (Gilman:1992, Özmehtmet, 2010: 3). Keleş ise sürdürülebilirlik için "**çevre değerlerinin ve doğal kaynakların savurganlığa yol açamayacak biçimde akılcı yöntemlerle, bugünkü ve gelecek kuşakların hak ve yararları da göz önünde bulundurularak kullanılması ilkesinden özeride bulunmaksızın, ekonomik gelişmenin sağlanmasını amaçlayan çevreci dünya görüşü**" olarak tanımlamaktadır (Keleş, 1998: 112).

Yukarıdaki tanımlar sürdürülebilirlik kavramını ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik olarak **üç** temel noktada toplamaktadır.

2.1. Ekonomik Açıdan Sürdürülebilirlik

Sanayi devrimi ve teknolojinin gelişimi ile ortaya çıkan kitlesel üretimler kay-

nakların daha hızlı tüketimine neden olmuştur. Üretimin artışı bireylerin ve ülkelerin gelirini yükseltirken diğer taraftan hızla azalan kaynaklar ekolojik denge üzerinde geri dönülemez tahribatlara neden olmuştur. Bu durum çevrenin taşıdığı yaşamsal önemin farkına varılmasına neden olmuştur.

Ekonomik kalkınma açısından sürdürülebilirliğin sağlanması, ekonomik faaliyetler açısından sınırlı kaynakların verimli kullanılması ve bu kaynakların kullanımında ve korunmasında duyarlılığın artması ile mümkün olabilecektir. Sürdürülebilir bir sistem çevreye zarar veren aşırı sektörel dengesizliklerden sakınabilen, iç borç ve kamu borcunu yönetilebilir düzeylerde koruyabilen ve devamlılık temelinde tarımsal, sanayi ve hizmet üretebilen bir sistemdir (Tıraş, 2012: 61; Sarıkaya ve Kara, 2007: 223)

2.2. Sosyal Açıdan Sürdürülebilirlik

Sosyal olarak sürdürülebilir bir sistemin sağlanması, her türlü eşitlik, sağlık, eğitim, sosyal sorumluluk ile sosyal hizmetlerin yeterli düzeyde gerçekleştirilmesi ile mümkün olacaktır (Harris, 2000: 6). Dolayısıyla sosyal kalkınma açısından sürdürülebilirlik, tüketim toplumundan toplumsal duyarlılığı fazla ve bilinçli tüketim alışkanlığı olan toplumlara dönüşümü ifade etmektedir.

2.3. Çevrenin Korunması Açısından Sürdürülebilirlik

Çevresel olarak sürdürülebilir bir sistem, kaynak temelini sabit tutarak, kaynak tüketiminde yenilenebilir kaynaklara yönelip çevreye zarar verici yatırımlar yerine veya yeterince yerine konulabilir olanları tüketmelidir. Bu süreç, ekonomik kaynak olarak sınıflandırılmayan, biyolojik çeşitlilik, atmosferin ve diğer ekosistem işlevlerinin korunmasını da içermelidir (Harris, 2000: 6).

Çevre ve kalkınmada sürdürülebilirlik kavramı, çevre ve ekolojik dengeyi göz ardı eden kalkınma politikaları sonucunda meydana gelen çevre ve doğal yaşamı tehdit eden sorunların çözümüne ilişkin farklı ve güncel bir perspektiften bakılması sonucunda ortaya çıkmıştır (Tıraş, 2012: 60).

Sürdürülebilir bir ekonomi için mali politikaların proaktif bir rol oynamasının gerekliliği şüphesizdir. Bu politikaları diğer vergi politikalarından ayıran en önemli özellik uluslararası boyutta yani küresel politikaların bir parçası olmasıdır.

3. ÇEVRE VERGİLERİ

Çevre vergileri, çevre ile ilişkili matrahlar üzerinden alınan zorunlu ve karşılıksız ödemeler ile az ya da çok sunulan hizmetin karşılığı olarak alınan resim ve harçları ifade etmektedir (Çelikkaya, 2011: 98).

“Kirlenme vergileri” adıyla bilinmekte olan çevre vergileri, işletme faaliyetleri sonucunda çevreyi kirleten kimselerden alınan telafi edici bir vergidir. Bu verginin uygulamasında, genellikle çevreye daha çok zarar verenden daha yüksek, daha az zarar verenden de daha düşük düzeyde vergi alınması sağlanmaktadır. Bunun yanında, sadece üretim faaliyetinde bulunan kişi ve kurumlardan değil, aynı zamanda çevre kirliliğine neden olan tüketicilerden de çevre vergilerinin alınması söz konusudur (Yalçın, 2016: 761).

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında çevresel sürdürülebilirliğin devamı için genel olarak kirlenme vergileri olarak bilinen eko vergi veya Karbon vergileri uygulamaya konulmuştur.

Karbon vergilerinin temel amacı sürdürülebilir bir kalkınma için çevreyi ve doğayı korumaktır. Bunun ötesinde karbon vergileri emek üzerinden alınan vergi yükünün düşürülmesi ve gelir sağlama politikası olarak da kullanılmaktadır. Avrupa Birliği çevre vergi reformlarının temel prensibi çevre kirliliğine neden olan ya da doğal kaynak kullanımını artıracak faaliyetleri azaltmak diğer taraftan işgücü ve sermaye üzerinden alınan vergileri azaltmaktır.

Bu kısımda çevre vergilerinden birisi olan karbon vergisinin ortaya çıkış süreci ve mükelleflere tarh edilme amaçları ortaya konulacaktır.

3.1. Karbon Vergisinin Ortaya Çıkışı

Sanayileşme ile birlikte çevre kirliliği ve ortaya çıkan sera gazları¹ salınımı, küresel sorun olarak tartışılmaya başlanmıştır. Sera gazları fosil yakıtların yanması sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde ortaya çıkan zararlı gazların çevreye olan olumsuz etkilerinin azaltılmasına yönelik çözüm çalışmaları, ülkeleri piyasa temelli bir mali araç olan karbon vergisini uygulamaya zorlamıştır (Organ ve Çiftçi, 2013: 81)

1992 yılında Rio de Janeiro da gerçekleştirilen Dünya Zirvesinde kabul edilen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinin eki olarak kabul edilen 1997 yılında Kyoto Protokolünde, dünyanın ortak sorunu haline gelen artan çevre kirliliği ve küresel ısınma gibi problemleri çözmek amacıyla ortak karar alınmıştır. OECD ülkeleri ve gelişmekte olan ülkelerin 2005 yılına kadar karbondioksit salınımlarını %20 azaltarak 1990 yılı seviyesine çekmeleri gerektiğini belirten protokol önerisi üzerinde uzlaşmaya varılamamıştır. 1997 yılında görüşülmeye başlanan Kyoto Protokolü Birleşmiş Milletler “İklimsel Değişiklikler Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)’ ne dayandırılarak imzaya açılmış olan protokolün yürürlüğe girmesi ise, sera gazı salınımlarının en az %55’inden sorumlu olan 55 ülkenin onayının tamamlanmaması nedeniyle 2005 yılına kadar gecikmiştir. 2004 yılında Rusya’nın

¹ Sera gazları karbondioksit, metan, azot oksit, sülfür hegzalorid, perflorokarbonlar ve hidroflorokarbonlardan oluşur.

da katılımıyla 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Protokol, 2012 yılına kadar başta karbondioksit ve metan gazı olmak üzere atmosfere salınan sera gazlarında 1990 yılı seviyesinden %5,2 oranında bir indirime gitmeyi hedeflemektedir (Samur, 2007: 145).

Protokol, sera gazı emisyonunu azaltma amacı doğrultusunda sanayileşmiş ülkelere bir dizi bağlayıcı hedefler öngörmüştür. BMİDÇS, emisyonun azaltılması için ‘teşvik edici uygulamalar’, Protokol ise ‘zorlayıcı yaptırımlar’ öngörmektedir.

Kyoto Protokolü ve Rio Sözleşmesinin başarıya ulaşması, sözleşmeyi kabul edecek ülkelerin katılımının fazla olması ile doğrudan bağlantılıdır. Bu yüzyılın ve gelecek yüzyılın sorunu olan küresel ısınma ve çevresel felaketler, tüm dünyayı etkisi altına alan çevresel bozulmalar ülkelerin alacakları önlemleri de beraberinde getirmiştir. Bazı ülkeler tarafından kullanılan bu önlemlerden biri ise karbon vergisidir.

Pigouvian vergi yaklaşımı altında sınıflandırılan karbondioksit emisyonlarının azaltılması amacıyla Karbon vergisinin uygulanması piyasa temelli bir araçtır. İngiliz ekonomist Arthur J. Pigou, Refah Ekonomisi adlı kitabında, “çoğu birey ve işletmenin diğerlerine maliyet yükleyen kararlar verdiklerini ve buna rağmen yükledikleri maliyetlere karşılık herhangi bir engelle karşılaşmadıklarını vurgulamış ve çözüm olarak da hükümetlerin maliyet yükleyenlerin verdikleri zararın tam maliyetini karşılamalarını sağlayacak vergiler getirmesini savunmuştur” (Kovancılar, 2001:13). Bu sayede işletmeler emisyon azaltım maliyetlerini arttırarak çıkan miktar başına emisyonun vergi ödemekle yükümlü olacaklardır. Bu yaklaşımdaki temel amaç, işletmelerin çevreye zarar veren üretim tekniklerinin maliyetlerini arttırarak çevrenin korunmasına yönelik tekniklerin kullanılmasını sağlamaktır.

Karbon vergisi ilk olarak Finlandiya’da uygulanmış onu daha sonra birçok Avrupa ülkesi takip etmiştir. Karbondioksit vergisi bu ülkelerde tüketilen enerji türüne bağlı olarak, kg, litre, metreküp gibi ünite başına alınmakta ve bu nedenle spesifik bir vergi niteliği taşımaktadır. Daha çok karbon içeren enerji türleri daha fazla vergilendirilmektedir. (Uğur, 2014: 348)

3.2. Karbon Vergisinin Amaçları

Karbon vergisinin çeşitli amaçları bulunmaktadır. Bu verginin en önemli amacı karbon emisyonunun azaltılmasıyla kaynakların etkin kullanımının sağlanması olmakla birlikte adil gelir dağılımı ve ekonomik istikrarı sağlama amaçları da bulunmaktadır. Bu amaçlar sırasıyla aşağıda açıklanacaktır.

3.2.1. Kaynakların Etkin Kullanımını Sağlamak

Tam rekabet şartlarının işlemediği günümüz piyasa ekonomilerinde, kaynak ayırımında önemli etkinsizlikler ortaya çıkmakta ve bu durum sosyal ve

ekonomik sorunlar doğurmaktadır. Ekonomide dışsal ekonomiler söz konusu olduğunda olumsuz dışsal ekonomi yayan mal ve hizmetlerin, toplum için gerekli miktarın üzerinde üretildiği ve bu şekilde kaynakların etkin ayrımından sapma ortaya çıktığı görülmektedir. Pareto optimalitesi açısından piyasada denge; sosyal maliyet ile sosyal faydanın eşit olduğu noktadır. Bu çerçevede, denge noktasına uygun olarak başkalarına yüklenen marjinal maliyetin (dışsal zararın), üretici firmanın maliyet fonksiyonuna dahil edilmesi gerekmektedir. Böylece üretim maliyeti artan firmanın, üretim miktarı azalacaktır. Olumsuz dışsal ekonomi yayan bir firmanın sosyal dengenin sağlandığı düzeyde üretimini azaltabilmesi amacıyla birim başına telafi edici ya da düzeltici bir vergi konabilir (Şener, 2001: 87-88).

Bir kirlilik vergisi olan karbon vergisi yakıtların ne kadar karbon yaydığına bakılarak fosil yakıtlarının üretimi, dağıtımı veya tüketimi aşamalarında tahsil edilmektedir. Kanun koyucunun karbon başına bir tonluk bir vergi miktarı belirlemesiyle elektrik, doğalgaz ya da petrol üzerinde bir vergiye dönüşmesi söz konusudur. Bu vergi, kullanılan kirli yakıtları daha pahalı hale getirdiğinden kamu hizmetlerinin, işletmelerin ve bireylerin tüketimini azaltmaya ve enerji verimliliğini artırmayı teşvik etmektedir (Vural, Aktan, ve Dileyici, 2004: 181-182) Söz konusu vergi kirletici kömür, doğalgaz ve petrol gibi fosil yakıtlarıyla alternatif enerji maliyetlerini daha rekabetçi hale getirmektedir.

Karbon vergisi, olumsuz dışsal ekonomi ilkesine dayanır. Dışsallıklar, malların ve hizmetlerin üretilmesiyle ya da tüketilmesiyle yaratılan maliyetler veya faydalardır. Negatif dışsallıklar, ödenmeyen maliyetlerdir. Kamu hizmetleri, işletmeler veya hanehalkı fosil yakıtları tükettiklerinde, toplumsal bir maliyeti olan kirliliği yaratırlar. Karbon vergisini savunan iktisatçılar, fosil yakıt fiyatlarının bu toplumsal maliyetleri hesaba katması gerektiğine inanmaktadır. Özet olarak, eğer herkes zarar görüyorsa bunun bedelinin ödenmesi gerekmektedir.

Karbon vergisinin birincil amacı sera gazı emisyonlarını azaltmaktır. Fosil yakıtlar kullanıldıklarında, yaydığı karbon miktarına bağlı olarak kirleticilerden bir miktar vergi tahsil edilmektedir (Potereba, 1993: 51-52). Dolayısıyla vergi maliyetini düşürmek için, kamu kurumları, iş dünyası ve bireyler fosil yakıtlarından elde edilen enerjiyi daha az kullanmaları teşvik edilmektedir. Bu çerçevede örneğin, bir kişi toplu taşıma araçlarına geçebilir ve akkor ampülleri, kompakt floresan lambalarla değiştirebilir. Bir işletme, yeni cihazlar kurarak veya ısıtma ve soğutma sistemlerini güncelleyerek enerji verimliliğini artırabilir.

Karbon vergileri, karbon emisyonu yapan yakıtların fiyatını artırarak bu yakıtlara ilişkin talebin kısılmasını ve vergisi az olan karbon salınımı düşük ya-

kıtlara dönük bir talep kaymasını gerçekleştirecektir. Bu çerçevede doğal gaz ve kömür yakıtlarının karbon salınımlarına bakıldığı takdirde, kömürün enerji başına daha fazla karbon salınımı yapması (Akkaya, 2000-2001) söz konusudur. Böyle bir durumda kömüre konulan karbon vergisi nedeniyle kömürün fiyatında artış gerçekleşecektir. Dolayısıyla bireylerin karbon vergisi yüksek olan kömüre olan talebi karbon vergisi daha düşük diğer enerji yakıtlarına kayacaktır (Karakaya ve Özçağ, 2003: 5). Karbon vergisi karbon üzerinde kesin bir fiyat belirlediğinden kaynakların verimli yatırımlara kanalize edilmesine neden olacaktır.

3.2.2. Adil Gelir Dağılımı Sağlamak

Devlet adil bir gelir dağılımıyla, reel gelir ve servetin kişiler arasında adil bir şekilde paylaşılmasını amaçlamaktadır. Gelir dağılımının bozuk olduğu bir ortamda, yetersiz satın alma gücü nedeniyle, bireylerin özel mal ve hizmet satın alma imkanı da azalmaktadır. Ayrıca kişiler ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlere olan taleplerini açıklayamadıklarından piyasa ekonomisi gelir seviyesi düzgün kimseler için üretim yapacak, bu kesimi ihmal edecektir. Dolayısıyla geniş toplum kesimlerinin refahını artırıcı temel mal ve hizmetlerin üretimi gerçekleşemeyecektir. Devlet bu noktada gelir dağılımını iyileştirmek için harcama, borçlanma araçları yanında vergi araçlarını da kullanmaktadır (Şener, 2004: 16)

Karbon vergisinin uygulanmadığı ülkelerde, enerji fiyatları mevcut durumda sera gazı emisyonlarının maliyetlerini yansıtmadığı için fosil yakıtları tüketen birim ya da tüketiciler emisyonların yarattığı çevresel zararlar için ödeme yapmamaktadırlar. Bunun yerine, bu maliyet gelecek nesiller de dahil olmak üzere dünyanın dört bir yanındaki insanlar tarafından karşılanmaktadır. Karbon vergisi uygulaması, enerji tüketiminin fiyatına sosyal maliyetinin çoğunu yansıtarak bu dışsal zararın düzeltilmesine yardımcı olmaktadır.

Karbon vergisi, yakılan fosil yakıtların ve sonuçta ortaya çıkan malların veya hizmetlerin fiyatını artıracaktır. Ton başına 40 dolarlık bir vergi, örneğin bir galon benzinin fiyatına yaklaşık 36 cent, ortalama bir kilovat saat elektrik fiyatını (Marron, Toder ve Austin, 2015) yaklaşık 2 sent artıracaktır. Daha yüksek enerji fiyatları, sanayi ve hane halkı için maliyeti artıracak ve bu durum daha düşük kazanç, ücret ve tüketimle sonuçlanacaktır.

Bir karbon vergisinin etkisi, enerji fiyat değişimlerinin derecesine ve bölgesel enerji üretimi ve tüketim şekillerine bağlı olarak ekonomik gruplar arasında farklılık gösterecektir. Açıkçası karbon vergisi, karbon yoğun sanayilerdeki yatırımcı ve işçilerde, ağırlıklı olarak karbon yoğun yakıtlarda, özellikle de kömüre dayanan bölgelerde daha ağır hissedilecektir.

Bir karbon vergisinin dağıtım etkisi, işletmelerin müşterilerine daha yüksek enerji maliyetleri verebildiklerine bağlı olacaktır. Malın talebi malların arzından daha az "esnek" (yani daha az tepki verir) ise, tüketiciler karbon vergisi yükünü yatırımcılar ve işçilerden daha fazla taşıyacaklardır.

Düşük gelirli bireyler ile yüksek gelirli bireylerin enerji tüketimleri sonucunda harcamalarının gelirleri içindeki payları karşılaştırıldığında karbon vergisinin gerileyici (regressive) özelliğe sahip olduğu görülecektir. Bu çerçevede yapılan bir araştırmada (Marron, Toder, ve Austin, 2015); ton başına konulan 20 dolarlık bir karbon vergisi, en düşük gelir düzeyinde olan beşte birlik kesimdeki hane halkı için vergi öncesi gelirin yaklaşık yüzde 0,8'ini oluştururken, en yüksek gelirli kesimde ise bu oran yüzde 0,5'dir.

Karbon vergisi dolayısıyla gelir dağılımında gelir seviyesi düşük bireyler aleyhine olan bu durumun düzeltilebilmesi için iki farklı yöntem önerilmiştir. Birinci yöntemde, bireylerin ısınma, aydınlatma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayacak enerjinin vergilendirilmemesi, sanayi kesimine ise yüksek artan oranlı vergi tarifesi uygulanmasıdır. İkinci yöntemde ise düşük gelirli bireylere sübvansiyon uygulanmasıdır (Barde, 1997). Bu şekilde gelir dağılımında eşitsizlik giderilmiş olacaktır.

3.2.3. Ekonomik İstikrar Amacı

Karbon vergisi, sera gazlarının salınımı azaltırken diğer yandan bütçeye önemli oranda gelir de sağlamaktadır. Söz konusu vergiden elde edilen gelir ile Tablo 1'de de görüleceği üzere işsizliğin finansmanı, azalan sosyal güvenlik gelirinin² telafi edilmesi ve bütçe açığının finansmanı³ sağlanmış olacaktır.

Fosil yakıtlarının vergilendirilmesi dolaylı olarak yapıldığından eskiden olduğu gibi günümüzde de bütçeye önemli bir gelir kaynağı sağlanmaktadır. OECD ülkelerindeki karbon vergisi uygulamasına bakıldığında; en çok petrol ve buna bağlı ürünler üzerinden karbon vergisinin alındığı, bunu doğalgazın izlediği, kömürden ise genel olarak bu verginin alınmadığını söylemek mümkündür (Baron, 1997: 24). Bunu destekleyen ampirik çalışmalar da yapılmış ve bu çerçevede yüksek karbon vergilerinin düşük karbon emisyonu sağlayan yakıtlardan alındığı görülmüştür. Yani uygulanan vergi oranı ile karbon emisyonu arasında negatif bir ilişki söz konusudur (Baron, 1997: 22). Bu açıdan bakıldığı takdirde; OECD ülkelerinde söz konusu verginin uygulanmasındaki temel amaç çevrenin korunması olmayıp kamuya gelir sağlamanın açık olduğu bellidir.

2 *Almanya'da yapılan bir çalışma ile enerji tasarrufunu teşvik ederek sera gazının salınımını azaltmak amacıyla haftalık çalışma saati 35 saate düşürülmüştür. Bu çerçevede elektrik ve madeni yağlara getirilen ilave vergi ile ücretler üzerindeki vergi yükünün hafifletilerek azalan sosyal güvenlik prim ödemelerinden kaynaklanan gelir eksikliği telafi edilmiş olacaktır (Kulu, 2001: 52)*

3 *ABD'de Clinton yönetimi tarafından uygulanması düşünülen BTU karbon vergisi de enerji fiyatlarını artırarak nihai üretici ve tüketicilerin vergilendirilmesini amaçlamıştır. Ancak bu verginin uygulanmasındaki temel amaç çevrenin korunmasından ziyade makro ekonomik politikalarla ilgilidir (Baron, 1997).*

Karbon vergileri çevre sorunlarının çözümü yanında enerjinin yaygın kullanımını nedeniyle önemli bir kamu geliri olarak kullanılma potansiyeline sahip olduğu görünmektedir. Dolayısıyla sonraki yıllarda enerjinin önemi artarak devam edeceğinden kamu kesimi açısından önemli bir gelir kaynağı da ortaya çıkmış olacaktır⁴. Bu vergi geliri her ne kadar verginin alınma amacından sapma ortaya çıkmış olsa dahi gelirin büyüklüğü çerçevesinde kamu kesimi tarafından hem ekolojik alanda hem de diğer kamu hizmetlerinin sağlanmasında kullanılabilir (Tablo 1). Dolayısıyla toplumsal refaha olumlu katkı sağlayacaktır.

Tablo-1: Ülke Bazında Karbon Vergisi Miktarları ve Karbon Vergi Gelirlerinin Kullanım Alanları (2015)

	ÜLKE	VERGİ ORANI (USD / tCO2)	KARBON VERGİ GELİRLERİNİN KULLANIM ALANI
1	İngiltere	16	Genel Bütçe
2	Şili	5	Genel Bütçe, Eğitim ve Sağlık Harcamaları
3	Danimarka	31	Enerji Verimliliği ve Çevre Programları Gelir Vergisinin ve Çalışanların Emeklilik ve Sosyal Sigorta Katkılarının Düşürülmesi
4	Finlandiya	48-83	Gelir Vergisinin ve Çalışanların Emeklilik ve Sosyal Sigorta Katkılarının Düşürülmesi Genel Bütçe
5	Fransa	24	Gelir ve Kurumlar Vergisinin Azaltılması Düşük Gelirli Ailelere Enerji Yardımı
6	İzlanda	10	Genel Bütçe
7	Hindistan	6	Temiz Enerji ve Çevre
8	İrlanda	28	Genel Bütçe / Bütçe Açığını Azaltma / Borç Ödeme
9	Japonya	3	Düşük Karbon Teknolojilerinin Teşviki
10	Meksika	1-4	Genel Bütçe
11	Norveç	4-69	Genel Bütçe / Gelir ve Kurumlar Vergisini Düşürme/Düşük Gelirli Bireylerin Emeklilik Planı
12	Portekiz	5	Düşük Gelirli Hanehalkı İçin Gelir Vergisi İndirimi Genel Bütçe
13	Güney Afrika	8.50	Elektrik Vergisi İndirimi Enerji Verimliliği ve Yenilenebilir Enerji Desteği Toplu Taşıma ve Demiryolu Taşımacılığı İçin Destek
14	İsveç	132	Genel Bütçe Gelir ve Kurumlar Vergisini Düşürme
15	İsviçre	87	Sağlık Sigortası ve Sosyal Güvenlik Katkılarını Düşürme Binalarda Enerji Verimliliği Teknoloji Fonu

(Kaynak: World Bank, 2017:17, 90 ve 128)

4 Çeşitli kaynaklardan yapılan araştırma çerçevesinde 1995-2003 yılları arasında; Danimarka'nın karbon vergisi gelirinin GSYİH içindeki payı ortalama yüzde 2,5 iken, toplam vergi gelirleri içindeki payı yaklaşık yüzde 5'dir. Bu oranlar Finlandiya'da sırasıyla yüzde 2,1 ve yüzde 4,5 iken, İsveç'te yüzde 2,5 ve yüzde 5'dir.

Karbon vergisinin dünyada uygulanmaya başlanması ile birlikte söz konusu verginin ekonomide olumsuz etkiler doğuracağı iddia edilmiştir. Halbuki uygulamaya bakıldığında; örneğin İsveç'te karbon vergisi, karbon kirliliğinin tonu başına 140 Dolar uygulanırken karbon vergisinin uygulanmaya başlanmasından beri İsveç ekonomisi yüzde 100'ün üzerinde büyümüş ve ülke ekonomisinin rekabet gücü dünyada dördüncü sırada yer almıştır.

Amerika'da yapılan bir çalışmada, eğer ekonomik etkinlik, vergi gelirinin dönüşümü, gönüllü örgütlenme, karbon içermeyen yakıtların kullanılması, hava kirliliği ve iklim değişikliğinin önlenmesi sağlanırsa ekonominin % 2,3 oranında büyüyeceği tahmin edilmiştir (Repotto ve Austin, 1997).

4. KARBON EMİSYONUNUN VERGİLENDİRİLMESİ

Bu kısımda karbon vergisi; vergiyi doğuran olay, vergi konusu, vergi mükellefi, vergi oranı gibi temel asli vergilendirme unsurları çerçevesinde incelenecektir.

4.1. Karbon Vergisinde Vergiyi Doğuran Olay

Karbon vergisinin konusuna giren fosil yakıtları içeren akaryakıt, doğalgaz ve kömür gibi karbon salınımı sağlayan yakıtlar, sanayi kesimi, hizmet sektörü, tarımsal alan ve ulaşım gibi alanlarda ya da hane halkı bireyleri tarafından kullanılmaktadır. Her bir fosil yakıtının karbon emisyon tutarları farklıdır.

Karbon vergisinde, mükellefiyet vergiyi doğuran olaya bağlı olarak ortaya çıktığından, kanunlar tarafından belirlenen karbondioksit tavan sınırı aşılmış ise vergilendirme söz konusu olacaktır. Bu nedenle, vergilendirme açısından karbon emisyonunun ölçülmesi ve bu çerçevede tarifesinin belirlenmesi önemli hale gelmektedir. Ancak karbon vergisinin uygulanmasında mükellefin tespiti çok zor olduğu için fosil yakıtlarının üzerine vergi tarhi yapılarak vergilendirme işlemi gerçekleşmiş olmaktadır (Ekici, 2011: 200).

4.2. Karbon Vergisinin Konusu

Kirlenme vergileri, üretim sürecinin çeşitli aşamalarında konabilir. Örneğin, kullanımı çevre için zararlı olan girdiler, çevre kirliliğine yol açan üretim teknikleri ve çevreye yapılan kirlilik emisyonu ya da çevre için zararlı madde içeren tüketim malları vergilendirmeye temel alınabilir (Turhan ve diğ., 2004: 308)

Karbon vergisi; kara yolu, deniz yolu ve hava yolu taşımacılığı ve sanayi sektöründe yoğun bir şekilde kullanılan yakıtlar dolayısıyla konusu açısından etki alanı çok geniş bir vergidir. Verimlilik ve adalet ilkeleri açısından kaynaktan bağımsız olarak tüm sera gazı emisyonları mümkün olduğunca

vergilendirilmelidir. Elektrik santralleri, otomobiller, ev ısıtma sistemleri, fabrikalar, çiftlikler ve uçaklar karbon vergisi konusu içinde değerlendirilmelidir⁵.

Karbon vergisi; karbon salınımına bağlı olarak kömür, doğalgaz, petrol gibi fosil yakıtları ve diğer ürünler üzerinden alınan (Lin ve Li, 2011: 5137) bir harcama vergisidir. Bu çerçevede, karbon vergisi karbondioksit emisyonu üzerinden alınmaktadır. Bu verginin konusunu; üretim, işletme ve tüketim faaliyetlerinde, fosil yakıtlarının tüketimi sonucunda, birim veya bireylerin çevreye saldıkları karbon dioksit gazı oluşturmaktadır.

İklim değişikliği tüm dünyayı etkileyeceği için uygulanacak karbon vergisi tüm dünyayı mı, ülkeyi mi ya da belirli bir bölgeyi mi etkilemelidir? Bu soruların da vergi konusu çerçevesinde netleştirilmesi gerekmektedir.

4.3. Karbon Vergisinin Mükellefi

Karbon vergisinin mükellefi, fosil yakıtını tüketirken çevreye karbon dioksit gazı salan bir birim veya birey olarak belirlenebilir. Söz konusu karbon emisyonu üretim ya da tüketim esnasında ortaya çıkacağından verginin ödeyicileri tüketim ya da üretim yapan birim veya bireylerden oluşacaktır. Dolayısıyla karbon vergisinin mükellefi kirleten olup, üretim ve tüketim süreçlerinde ortaya çıkan olumsuz dışsallık nedeniyle kirletenin ödediği bir tüketim vergisi olarak (Yerlikaya, 2003: 695) değerlendirilmektedir.

Ancak bu vergilerin nihai bir vergi olarak kalabilmeleri tamamen yansıtılamaz niteliğe sahip olmalarına bağlıdır. Örneğin; Özel Tüketim Vergisi akaryakıt üzerinden alınan gizli bir fosil yakıtı olarak değerlendirilir. Nihai tüketici tarafından otomobilin kullanılması sonucunda ödenecek bu verginin yansıtılması mümkün olmayıp nihai tüketici üzerinde yerleşmesi söz konusu olacaktır. Diğer taraftan bir üretim birimi tarafından akaryakıtın kullanılması sonucunda ödenen ÖTV maliyetlere aktarılarak fiyat mekanizması ile bir sonraki aşamaya aktarılması mümkün olacaktır.

Karbon vergisindeki olumsuz dışsallığın üretim ve tüketim aşamalarında gerçekleşeceği yukarıda ifade edilmişti. Bu çerçevede vergilerin yansıtılması vergi türü ve olumsuz dışsallığın gerçekleştiği aşama çerçevesinde farklılaşacaktır. Teorik olarak; gelir ve servet üzerinden alınan vergilerin yansıtılması zor iken, harcama üzerinden alınan verginin yansıtılması kolay olacaktır. Karbon vergisi bir harcama vergisi olarak değerlendirildiğinden bu çerçevede yansıtılması daha kolay olacaktır. Ancak karbon vergisinin üretici ya da tüketici üzerinden alınması söz konusu verginin yansıtılmasını etkileyecektir. Üretim aşamasında konulan bir karbon vergisi üretici tara-

5 Ancak bu uygulamanın birtakım zorlukları bulunmaktadır. Bu zorluklar şunlardır (Donald, Toder, 2014): Emisyonların izlenmesi zorluğu, karbon emisyonlarının yarattığı çeşitli durumlar, karbondioksit gazı hariçindeki sera gazları, karbon emisyonlarını tutma veya onları atmosferden uzaklaştırmayı teşvik etme.

findan piyasa şartlarına bağlı olarak fiyat mekanizması ile sonraki aşama olan toptan veya perakende aşamalarına yansıtılabilecekken tüketicinin ödediği bir verginin yansıtılması mümkün olmayacaktır.

4.4. Karbon Vergisinin Hesaplanması

Genel olarak emisyon vergisinin matrahı, kirliliğe yol açan atık maddenin türü ve miktarı esas alınarak belirlenebilir. Örneğin, belirli bir zaman diliminde havaya atılan gaz tozlarının ağırlığı matrah olarak düşünülebilir. Daha sonra vergi mükellefi olarak firmalar belirlendikten sonra, vergi tarifesine ve her vergilendirme birimi için ödenmesi gereken vergi tutarı hesaplanır (Turhan ve diğ., 2004: 309).

Karbon vergisi, karbon emisyonu yayan üretim ya da tüketim birimlerinin, çevreye vermiş oldukları zararın tazmini amacıyla havaya aktarılan karbon emisyonu başına vergi alınmasını içermektedir. Verginin etkinliğinin sağlanması için fosil yakıtlarının içermiş olduğu karbon emisyonu miktarıyla orantılı vergilendirilmesi yani fosil yakıtlarında farklılaştırılmış oran kullanılması gereklidir. Örneğin, kömür doğalgaza nazaran daha fazla miktarda karbon emisyonu ortaya çıkardığı için kömür üzerine konulacak bir karbon vergisinin miktarının doğalgaza göre daha yüksek olması gerekecektir (Potereba, 1993: 51-52; Akkaya: 2000)⁶. Dolayısıyla karbon vergisi için uygulanan vergi tarifesine; hacim, ağırlık gibi unsurlar çerçevesinde vergi konulmasını sağlayan spesifik karaktere sahip olacaktır. Karbon vergisindeki bazı ülkelerde uygulanan spesifik tarife Tablo 1'de gösterilmiştir.

Kanun koyucu, karbon emisyonu ton başına vergi koyduğunda, vergi oranını öyle ayarlamalıdır ki, firmalar karbon emisyonunu azaltmak suretiyle sosyal bakımdan arzulanan kirlenme düzeyinde üretim yapmaya yönlendirilsin (Turhan ve diğ., 2004: 309) Karbon vergisi uygulaması ile, arzu edilen bu vergi oranı; karbon emisyonunu azaltmanın marjinal sosyal maliyeti ile, küresel ısınma ile ortaya çıkacak sorunların çözümü sonucunda sağlanacak marjinal sosyal faydayı eşitleme noktasında olacaktır (Ekins ve Barker, 2001: 327)⁷.

Bu noktada gözardı edilmemesi gereken bir husus, her bir iktisadi kurum ya da bireyin emisyon miktarının da objektif olarak tespit edilmesidir.

⁶ Bu konuda farklı görüşleri savunanlar da bulunmaktadır. Buna göre; aslında karbon vergisinde adaletli bir vergileme fosil yakıtlarının sağladığı karbon emisyonu miktarına göre vergi salınmasıdır. Ne kadar karbon emisyonu söz konusu ise o kadar vergi konulmalıdır. Dolayısıyla bu yakıtlarda az karbon emisyonu olduğunda az vergi, çok karbon emisyonu olduğunda ise çok vergi alınmalıdır. Ancak burada teknik bir sorun ortaya çıkmaktadır. O da üretim ya da tüketim aşamalarında bu karbon emisyonunun nasıl tespit edileceğidir. Bu çok zor ve maliyetli bir ölçümdür.

⁷ Sera gazları atmosferde biriktikçe zamanla üretici ve tüketicilere olan sosyal maliyeti artarak devam edecektir. Gelecekte yayılan bir ton karbonun bugün yayılan bir ton karbon salımından daha büyük zarar vermesi muhtemeldir. Artan vergi oranları uygulanırsa, gelecekte düşük karbonlu teknolojilerde gelişme olacak ve emisyon maliyeti düşecektir. Bu nedenle karbon vergisi oranının enflasyon oranındaki artıştan daha hızlı artması gerektiği değerlendirilmektedir (Marron, Toder ve Austin, 2015). Örneğin, her yıl karbon vergisi oranının enflasyondan yüzde 2 daha fazla artacağı ifade edilebilir.

Bu çerçevede bir takım hesaplama yöntemleri geliştirilmiştir. Buna göre fosil yakıtının tüketim miktarına göre gerçekleşecek tahmini emisyon miktarı şu formül ile bulabilmek mümkündür:

$$\text{Karbon dioksit emisyon miktarı} = \text{Fosil yakıtının tüketim miktarı} \times \text{Karbondioksit emisyon katsayısı}$$

Fosil yakıtının tüketim miktarı kömür, gaz, motorin, doğal gaz ve ham petrol gibi üretim, işletme ve tüketim alanında kullanılan yakıtın gerçek miktarıdır.

Baranzini'ye göre salınan karbon emisyonu miktarı ile orantılı karbon vergisinin alınması önerilmektedir. Baranzini'ye göre; havaya bırakılan her bir ton karbon emisyonu için belirli bir miktar karbon vergisi ya da belirli bir enerji birimi başına (Joule, BTU ya da kw) belirlenen bir miktar karbon vergisi uygulaması söz konusu olabilir (Vural, Aktan ve Dileyici, 2004: 160). Bunların en uygunu ise havaya bırakılan karbon emisyonu çerçevesinde belirli bir miktar verginin uygulanmasıdır. Ancak burada bu karbon emisyon miktarının belirlenmesi o kadar kolay değildir. Belirli fosil yakıtlarının her bir tonu için havaya ne kadar karbon emisyonu bırakacağı belirlenirse bu verginin uygulaması da kolay olacaktır. Bunun yanında karbon vergisinin mükelleflerden üretim aşamasında mı tüketim aşamasında mı alınmasının da belirlenmesi gerekir.

Örneğin; Finlandiya dünyada karbon vergisini uygulayan ilk ülkelerdendir. Spesifik karakterli bu verginin 1990 yılında ilk uygulanmasında karbondioksit tonu başına 2,05 DM karbon vergisi alınmıştır. İlk yıllarda karbon vergisine ilişkin muafiyet ve istisnalar tanınmamışken, sonraki yıllarda AB üyeliği çerçevesinde piyasada rekabet gücünün sağlanması için bazı sektörler için vergi avantajı sağlanarak muafiyet ve istisna imkanı getirilmiştir (Değirmendereli, 2000: 7).

İsveç'te 1991 yılında uygulanmaya başlanan karbon vergisi birim başına 0,25 İsveç Kronu olarak alınmaya başlanmış, sivil havacılık alanındaki uçaklardan alınan karbon vergisi ve deniz ulaşımında gemilerden alınan gemi resmi salınan gazların oranı çerçevesinde farklılaştırılarak alınmıştır (Değirmendereli, 2000: 47).

Dünyada tüm ülkeler tarafından karbon salınımına bağlı olarak tüm fosil yakıtlarına aynı miktarda vergi uygulandığı takdirde atmosferdeki sera gazlarının oranında düşüş sağlanacaktır. Aynı zamanda ülkeler bu vergiden bütçelerine kaynak da sağlayacaktır. Ancak global karbon vergisinin dünyada her ülkede aynı miktarda uygulanmaması, vergide bir uyumlaştırma sağlanmaması halinde küresel ısınmaya çözüm getirmesi söz konusu olmayabilecektir. Çünkü ülkeler arasında dış ticarete ilişkin avantajlı veya dezavantajlı durumlar ortaya çıkacak, bundan bazı ülkeler zararlı bazı ülkeler ise karlı duruma geçeceklerdir.

İrlanda için yapılan bir çalışmada; eğer karbon vergisi kullanılmaya başlarsa, 1997 yılında imzalanan ve taraf olan ülkelerin 2008-2012 yılları arasında emisyon miktarlarını 1990 yılı seviyesine indirmeyi taahhüt ettikleri Kyoto protokolü limitine yaklaşmış olacaktır. Ayrıca söz konusu verginin uygulanmasıyla en çok karbon emisyonunun azalacağı sektörler sırasıyla sanayi, hizmet, hane halkı tüketimi, ulaştırma ve tarım kesimi olacaktır (Bergin, Fitz ve Kearney, 2001: 19).

Karbon emisyonuna sebep olan fosil yakıtların havaya aktardığı karbon emisyon miktarı her bir fosil yakıtına göre farklılık göstermektedir. Bu çerçevede petrol, kömür ve doğal gaz gibi yakıtlarda karbon emisyonu farklıdır. Kirleticilerin bu yakıtları tüketmeleri durumunda her yakıtta farklılaştırılmış oran uygulanması durumunda marjinal önleme maliyetleri de farklı olacaktır. Dolayısıyla çevreye olan olumlu katkı da gerçekleşmiş olacaktır.

Karbon vergisinin fiyatlar üzerindeki etkisi, karbon salınımı en fazla olan kömür üzerindedir. Sanayide kullanılan karbon emisyonu yoğun yakıtların da vergilendirilmesi durumunda fiyatlarda kömür kadar olmasa da önemli bir artış olacaktır.

5. SONUÇ

İşletmeler, tüketiciler ve kamu kurumları fosil yakıtlarını yakarak, çimento yaparak, sığır yetiştirerek, araziyi temizleyerek ve diğer faaliyetlerle karbon dioksit, metan, azot oksit ve diğer sera gazlarını yamaktadırlar. Bu emisyonlar atmosferde birikip ısıyı tutar. Bunun sonucunda dünyanın ısınması, deniz seviyesinin yükselmesi, yağış modellerinin değişmesi, fırtına yoğunluğunun artması ve ani iklim değişiklikleri riskinin ortaya çıkması gibi iklimsel sorunlar ortaya çıkacaktır.

Bu emisyonların milyonlarca kaynak ve faaliyetten gelmesi dolayısıyla münferit kaynaklar üzerindeki emisyon limitlerini belirlemek, belirli teknolojileri görevlendirmek veya diğer doğrudan düzenlemeleri yapmak çok zor olacaktır. Bu nedenle vergisel çözüm emisyon salınımının azaltılmasında kullanılabilir.

Karbon vergisi gelirleri, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ve küresel iklim değişikliklerini önleme amacıyla kullanılırsa, daha çok fosil yakıtları vergilendirilirse, emisyon miktarına bağlı olarak vergi belirlenirse ve bu vergi miktarı da enflasyona endekslenirse başarı şansı daha yüksek olacaktır.

Sonuç olarak karbon vergisinin; karbon emisyonu salan yakıtlara talebin azalmasını, karbon emisyonu salan yakıtlar ile karbon emisyonu salmayan yakıtlar arasında ikameyi karbon yoğunluğu az olan teknolojilerin gelişiminin sağlanmasını, karbon emisyonu salan ya da salmayan üretimler arasında ikameyi sağlayarak sürdürülebilir kalkınmaya önemli katkı yapması amaçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

Akkaya, Ş. (2000). An Instrument of limiting carbon emissions: Carbon Tax. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (Ekim 2000-Mart 2001), 23-24.

Baron, R. (1997). *Economic/fiscal instruments: competitiveness issues related to carbon energy taxation*, OECD Working Paper, (14). Paris.

Bergin, A., Fitz, J., Kearney, I. (2001). *The Macro-economic effects of using fiscal instruments to reduce greenhouse gas emissions, environmental RTDI programme 2000-2006*. Wexford. Environmental Protection Agency.

Brundtland, G. H. (1987). *Our common future, report of the world commission on environment and development*. Erişim tarihi: 13.01.2017. <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>.

Çelikkaya, A. (2011). Avrupa Birliği üyesi ülkelerde çevre vergisi reformları ve Türkiye'deki durumun değerlendirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (11), 97-120.

Değirmendereli, A. (2000). Çeşitli ülkelerde uygulanan ekolojik vergiler. *Mevzuat Dergisi*. (33), Erişim Tarihi: 9 Mart 2013 <http://www.mevzuatdergisi.com/2000/09a/01.htm>.

Donald, M., Toder E. J. (2014). Tax policy issues in designing a carbon tax. *American Economic Review: Papers and Proceedings*, (5), 563-568.

Ekici, İ. (2011). Çevre kirliliğiyle mücadelede kirleten öder prensibi çerçevesinde vergilendirme yaklaşımı. *Vergi Sorunları Dergisi*, (270), 196-205.

Ekins, P., Barker T. (2001). Carbon taxes and carbon emission trading. *Journal of Economic Survey*, (15), 325-326.

Gilman, R. (1992). *Sustainability by Robert Gilman from the 1992 UIA/AIA call for sustainable community solutions*. Erişim tarihi:16 Mart 2003. <http://www.context.org>.

Harris, J. (2000). *Basic principles of sustainable development. Global Development and Environment Institute Working Paper 00-04*. Erişim tarihi: 22 Ocak 2017. http://ase.tufts.edu/gdae/publications/working_papers/Sustainable%20Development.pdf

Keleş, R. (1998). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. Ankara. İmge Kitabevi Yayınları.

Kovancılar, B. (2001). Küresel ısınma sorununun çözümünde karbon vergisi ve etkinliği, *Yönetim ve Ekonomi*, (2), 7-19.

- Kulu, M. B. (2001). Çevre vergileri ve gelişmiş ülkelerdeki uygulaması-1. *Vergi Dünyası*, (234), 48-53.
- Lin, B., Li, X. (2011). The Effect of carbon tax on per capita co₂ emissions, *Energy Policy*, 39(9), 5137-5146.
- Marron, D., Toder, E., Austin, L. (2015). *Taxing carbon: what, why, and how*. Washington, DC. Urban-Brookings Tax Policy Center.
- OECD (2008). More information on environmentally related taxes, fees and charges, Erişim tarihi: 8 Agustus 2010. www2.oecd.org/econst/quries/TaxInfo.htm.
- Organ, İ., Çiftçi T.E. (2013). Karbon vergisi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, C(6), 81-95.
- Özmehmet, E. (2010). *Dünyada ve Türkiyede sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları*. İzmir. Yaşar Üniversitesi,
- Potereba, J. (1993). Global warming policy: a public finance perspectives, *Journal of Economic Perspectives*. (7(4)). ss.51- 52, Aktaran: Hale Balseven (2004). Globalizasyon sürecinde önerilen yeni vergiler ve regülasyonlar. *Yaklaşım Dergisi*, (136), 185-189.
- Repetto, R., Austin, D. (1997). *The Costs of climate protection: a guide for the perplexed*. Washington. World Resources Institute.
- Sarıkaya, M., Kara, F.Z. (2007). Sürdürülebilir kalkınmada işletmenin rolü: kurumsal vatandaşlık. *Yönetim ve Ekonomi*, 14(2) 221-233.
- Şener, O. (2004). *Kamu ekonomisi*. İstanbul. Beta Yayınları.
- Tıraş, H. H. (2012). *Sürdürülebilir kalkınma ve çevre: teorik bir inceleme*. Erişim Tarihi: 15.02.2017. <http://iibfdergisi.ksu.edu.tr/download/article-file/107656>.
- Turhan, S., Ataç B., Önder, İ., Ataç E. (2004), *Maliye politikası*, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Uğur, S. (2014). Sera gazı emisyonlarının azaltımında karbon-enerji vergilerinin rolü. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (3), 341-358.
- Vural, İ. Y., Aktan, C. C., Dileyici D. (2004). *Kamu maliyesinde çağdaş yaklaşımlar*. Ankara. Seçkin Yayıncılık.
- World Bank. (2017). *Carbon tax guide: a handbook for policy makers.*, Erişim tarihi: 29.01.2017. <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/26300/Carbon%20Tax%20Guide%20-%20Main%20Report%20web%20FINAL.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Yalçın, Z. (2016). Sürdürülebilir kalkınma için yeşil ekonomi düşüncesi ve mali politikalar, *Çankırı Karatekin University İktisadi ve İdari Bilimler Journal of The Faculty of Economics*, (6), 749-775.

Yerlikaya, G. K.. (2003), Karbon vergisi. *Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi*, (7), 685-700.

YAZIM KURALLARI ve YAYIN KOŞULLARI

I. Biçimlendirmeye Dair Genel Kurallar

1. Bütün metinler; Times New Roman, 12 punto ile A4 kağıdının tek yüzüne ve tek satır aralığı ile yazılmalıdır.
2. Metin kısmı araştırmanın gerektirdiği ve izin verdiği yeterlik, derinlik ve hacimde olmalıdır. Katı olmamakla birlikte tüm kısımlar dâhil sayfa sınırı 25'tir.
3. Giriş ve sonuç dâhil olmak üzere tüm başlıklar numaralandırılmalı ve koyu olmalıdır. Kaynakçaya numara verilmemelidir.
4. Birinci derecedeki başlıklarda "TÜM HARFLER BÜYÜK", diğer başlıklarda ise "Sadece İlk Harf Büyük" şeklinde olmalıdır.
5. Üst, alt ve her iki yandaki kenar boşlukları düzenleme ve çoğaltmayı kolaylaştıracak şekilde 4cm. olmalıdır.
6. Tarafsız bir değerlendirme yapılabilmesi için yazarlar kendilerini doğrudan veya dolaylı biçimde belli edecek şekilde davranmamalıdır.
7. Çalışmanın başlığı, yazarın adı, unvanı ve bağlı olduğu kuruluş, e-mail adresi, varsa teşekkür notları ve yazarın verileri paylaşmak isteyip istemediğini belirten dipnotu içeren bir kapak sayfası oluşturulmalıdır.
8. Ayrıca Yayın Kurulu olarak yazarlara tavsiyemiz bir önceki sayıda basılmış bir eserin örnek alınmasıdır.

Sayfa numaralandırma:

Bütün sayfalar sıralı biçimde numaralandırılmalıdır. Sayfa numaraları sayfanın altında ve ortalanmış biçiminde konumlandırılmaktadır.

Metin içinde yer verilecek rakamlar:

Birden ona kadar olan rakamlar; tablo ve listelerde kullanılması,

matematiksel, istatistikî veya teknik birim ve miktarların (uzaklık, ağırlık vs.) belirtilmesi hariç yazı ile yazılmalıdır. Diğer tüm sayılar nümerik olarak gösterilmelidir.

Örneğin: üçüncü gün, 3 km., 30 yıl.

Yüzdeler ve kesirler:

Zorunlu olmadıkça metin içerisinde “%” işareti yerine doğrudan “yüzde” ifadesi kullanılmalıdır.

Denklemler:

Denklemler parantez içinde numaralandırılmalı, numaralar sağa yaslanmış olmalı ve müteselsil olarak birbirini izlemelidir.

Anahtar Sözcükler:

Türkçe ÖZ ve İngilizce ABSTRACT bölümünün hemen altında, ilgili dilde, endekslemeye yardımcı olacak 4 anahtar kelimeye yer verilir.

JEL Kodları: Anahtar kelimelere uygun olarak <https://www.aea-web.org/jel/guide/jel.php> adresinden belirlenecek jel kodlarına yer verilmelidir.

II. Özet ve Giriş

1. Makalenin dili Türkçe ise İngilizce başlığın da bulunduğu bir abstract, makalenin dili İngilizce ise Türkçe başlığın da bulunduğu bir özet yer almalıdır.
2. Özet ve abstract, metinden önce ayrı bir sayfada yer almalıdır.
3. Özet okuyucuyu metnin başlığı, metodu ve bulguları hakkında bilgilendirmelidir.
4. Anahtar kelimeler ve jel kodları özü takip etmelidir.
5. Açıklama ve teşekkürde bulunulmak istendiğinde “**1. GİRİŞ**” başlığının yanına konulacak “§” simgesi ile referans eklenmeli ve

açılan dipnotta gerekli açıklamaya veya teşekkürü yer verilmelidir. Örnek: **1. GİRİŞ**⁶

6. Giriş bölümü, çalışmayı genel olarak tanıtan, genel olarak çalışmanın amacı, metodolojisi ve bulguları hakkında bilgi sunmalıdır.

7. İzleyen bölümler, yazar tarafından konunun akışına uygun olarak yapılandırılmalı ve sıralanmalıdır.

8. Sonuç bölümü, eserin bulgularının değerlendirilmesi, literatür ile ilişkilendirilmesi veya literatüre katkısının açık olarak ifade edilmesi, sonraki çalışmalara dair yönlendirmeleri gibi somut ifadeleri içermelidir. Sonuç bölümü, çalışmanın özetlendiği veya bulguların yeniden tekrarlandığı bir kısım olarak değerlendirilmemelidir.

III. Tablo ve Şekiller

Yazar şu noktalara dikkat etmelidir:

1. Her tablo ve şekil tek bir sayfada görünecek şekilde ve metnin sonuna gelecek şekilde yerleştirilmelidir. Her biri bir numaraya ve içeriği tam olarak belirten bir başlığa sahip olmalıdır.

2. Tablolar kendi içinde birbirini müteselsil takip edecek şekilde ve aşağıdaki örnekte olduğu gibi Times New Roman biçiminde 10 punto ile tablonun üzerinde,

Tablo-1: Yıllar İtibariyle Enflasyon Oranları

3. Şekiller, çiziler ve grafikler ise kendi içinde birbirini müteselsil takip edecek şekilde ve aşağıdaki örnekte olduğu gibi Times New Roman biçiminde 10 punto ile şekil, çizi veya grafiğin altında,

Grafik-1: Örneklem İçindeki Gözlemlere Ait Pasta Grafiği

4. Tablo ve şekiller her değişkeni açıklayabilmelidir. Başlık ve tanımlar, okuyucunun metne bakmadan tablo veya şekli anlayabileceği kadar yeterli düzeyde detaylandırılmış olmalıdır.

5. Her grafiğin referansı metinde yer almalıdır. Yazar her grafiğin metnin neresine ait olduğunu göstermelidir.

6. Grafiklerin içeriği metne bakılmadan önemli biçimde anlaşılabilir.

7. Tablo, şekil, grafik vb. alıntı ise alıntı yapılan kaynak alt kısmında parantez içinde belirtilmelidir.

IV. Alıntılar, Kaynakça ve Dipnotlar

1. Alıntılar, kaynakça ve dipnotlar APA Style Guide (6. Baskı)'ya göre hazırlanmalıdır. Bu konuda yardım almak için <http://referencing.port.ac.uk/> adresi ziyaret edilebilir.
2. Bu başlık için APA Style Guide (6. Baskı)'dan alınan bazı örnekler aşağıdaki gibidir:

Kitaplar

Standart form

1. Yazarın Soyismi, Adının Baş Harfi., 2.Yazarın Soyismi, Adının Baş Harfi., & 3.Yazarın Soyismi, Adının Baş Harfi. (yıl). *Kitabın başlığı* (Eğer birden çok baskı var ise kaçınıcı baskı olduğu örnek: 3. Baskı). Basım yeri: Yayınevi.

Örnek

Armitage, A., Bryant, R., Dunnill, R., Hammersley, M., Hayes, D., Hudson, A., & Lawes, S. (2008). *Teaching and training in post-compulsory education* (3. Baskı). Maidenhead: Open University Press.

Metin içi alıntı örnekleri

Creme and Lea (2003, p. 51) indicate that ...

It has been suggested (Moore, Estrich, McGillis, & Spelman, 1984, pp. 142-143) that offenders ...

Makaleler

Standart form

Yazarın Soyismi, Adının Baş Harfi. (yıl). Makalenin başlığı. *Derginin Adı, Cilt – Eğer tek cilt ise* (Sayı), sayfa başlangıç ve bitiş numaraları.

Örnek

Guo, Z., Liu, T., Fedoroff, N., Wei, L., Ding, Z., Wu, N., . . . An, Z. (1998). Climate extremes in Loess of China coupled with the strength of deep-water formation in the North Atlantic. *Global and Planetary Change*, 18(3-4), 113-128.

Metin içi alıntı örnekleri

Guo et al. focused their research on climate extremes (1998, p. 120) ...

Recent theories (Noguchi et al., 1993, p. 658) suggest that ...

Popper and McCloskey (1993, pp. 75-76) state that ...

İnternet sayfaları

Standart form

Yazarın Soyismi, Adının Baş Harfi. (yıl). *Başlık*. Alıntının yapıldığı web sayfası

Örnek

Yazarı belli olması halinde

Banks, I. (t.y.). *The NHS Direct healthcare guide*. Çevrimiçi www.healthcareguide.nhsdirect.nhs.uk

United Nations Environment Programme. (2004). *Common questions about climate change: Introduction*. Çevrimiçi <http://www.gcric.org/ipcc/qa/01.html>

3. Her çalışmada sadece atıfta bulunulan çalışmaları içeren bir kaynak listesi bulunmalı ve yazarlar metin içerisinde alıntı yapılan referanslar ile referans listesinde listelenenlerin birebir eşleştiğinden emin olmalıdırlar (isimler ve yıllar da eşleşmelidir).

4. Dipnotlar atıf yapmak için kullanılmamalıdır. Ancak metin içerisinde kullanıldığı takdirde metnin bütünlüğünü bozacak nitelikteki bilgiler dipnot olarak kullanılmalı ve metinden daha uzun olmamalıdır. Dipnotlar metin boyunca, yer verilmesi gereken noktada referans numarası üst simge biçiminde olacak biçimde müteselsil numaralandırılarak ilerlemelidir. Dipnot metni tek satır aralığıyla sayfa altında, Times New Roman fontu ile ve 10 punto ile yer almalıdır.

V. Makale Gönderim Kuralları

1. Başka bir dergi tarafından değerlendirmede olan çalışmalar gönderilmemelidir. MUVU Dergisine eser gönderiminde bulunan yazarın ilgili çalışmasını başka bir yerde yayınlamadığı veya değerlendirilmek üzere başka bir dergiye sunmadığı kabul edilir. Bu konudaki tüm sorumluluklar yazar(lar)a aittir.

2. Makale gönderiminde Dergipark.gov.tr/muvu adresi kullanılmalıdır.
3. Dergipark üzerinden makale gönderimi yapılamıyor ise makale gönderimi JatsEdit@gmail.com adresine elektronik posta yoluyla yapılmalıdır.
4. Gönderilen eserlerin kabulü telif haklarının Muhasebe ve Vergi Uygulamaları (MUVU) Dergisi'ne geçtiğini ifade etmektedir.
5. MUVU Dergisi kısa bir süre daha yayın başvuru ücreti almadan yayın hayatına devam edecektir.
6. Etik kurulu izin belgesi gerektiren hallerde, yazarın söz konusu belgeyi de editörlüğümüze ulaştırması gerekmektedir. Bu belge gerektiği halde, belge gönderimizi gerçekleştirmemiş yazarlar, doğacak sorumlulukları kabul etmiş sayılırlar.
7. Tüm yazarlara ait kimlik bilgileri gönderilen metin ve herhangi bir ekli dosyadan kaldırılmalıdır. İsimler dosyaların "Özellikler" kısmından da kaldırılmalıdır.
8. Yayın Kurulu, saha çalışması veya deneye dayalı çalışmalarda, çalışmanın dayandığı veri kaynağını (anket, görüşme planı vs.) talep edebilir. MUVU Dergisine makale gönderen yazar, bu koşulu kabul etmiş sayılır.
9. Dergiye gönderilen yazılar, baskı öncesi sorumlu yazara gönderilir. Sorumlu yazar, ivedi olarak, çalışması ile ilgili hatalı veya düzeltilmesi istenen yerleri geciktirmeden ve metin üzerinde geniş çaplı değişiklikten kaçınarak yapar ve sorumlu yazar makalenin basımı için son halini onaylar. Tanınan süre içinde sorumlu yazar tarafından onay verilmemesi halinde, makale yazara onay için gönderilen şekliyle basılır. MUVU Dergisi Editörlüğü, bu görevini zamanında yerine getirmeyen yazar tarafından sorumlu tutulamaz.
10. Makale gönderen yazarların, dergimiz ile yaptıkları yazışmaları saklamaları önerilir.
11. Yeniden gönderimlerde hakem(ler)in ve editörün yaptıkları yorumlara karşı yanıtlar ayrı bir belge olarak gönderilmelidir.
12. Düzeltme alan eserlerin yeniden yayın sürecine alınabilmesi için, düzeltme kararı yazara ulaştıktan sonra düzeltme için öngörülen süre en çok 12 aydır. 12 aydan sonra yapılan başvurular ikinci başvuru olarak değil, yeni başvuru biçiminde değerlendirilecek, editör veya hakemler değişiklik gösterebilecektir.

INSTRUCTIONS FOR AUTHORS

I. General Rules About Style

1. Manuscripts should be written in Times New Roman, 12 font size and single spaced on one side of A4 paper.
2. Manuscript should be competent, profound and voluminous as required and allowed by the research. Not being strict, number of pages including all parts is limited to 25.
3. All headings including introduction and conclusion should be numbers and typed bold. References should not be numbered.
4. First degree headings should be written in "upper case" and others should be written in "title case".
5. Top, bottom, left and right margins should be 4 cm. in order to ease editing and reproduction.
6. Authors, directly or indirectly, should not act so as to reveal their identity for an objective assessment process.
7. A cover page that consists of title, author name, author title and affiliation, e-mail address, if available any acknowledgment and a footnote indicating if author share research data.
8. Additionally our advice as Publication council is for authors to take a paper published in the previous issue as an example.

Page numbers:

All pages should be numbered consecutively. Page numbers should be centered at the bottom of the page.

Numbers in the manuscript:

Numbers from one to ten, except for ones in tables and lists or in indicating mathematical, statistical or technical units and amounts (distance, weight etc.) should be written in text. All other numbers should be written numerically.

Example: third day, 3 km., 30 years.

Percentages and fractions:

If not mandatory “percentage” should be used in the manuscript instead of “%”.

Equations:

Equations should be numbered in parenthesis and numbers should be right aligned and consecutive.

Keywords:

Below abstract 4 key words should be written, in the matching same language with the abstract, in order to help indexing.

JEL Codes:

Jel codes consistent with key words that are specified from <https://www.aeaweb.org/jel/guide/jel.php> should be indicated.

II. Abstract and Introduction

1. If manuscript is in Turkish an abstract in English with a title in English or if manuscript is in English an abstract in Turkish with a title in Turkish should be included.
2. Abstract and “özet” should take place on a previous separate page.
3. Abstract should inform reader about title, method and findings of the paper.
4. Key words and jel codes should follow abstract.
5. If there is any acknowledgement, a footnote should be added with “^s” symbol that will be place by “**1. INTRODUCTION**” and acknowledgements should be indicated in this footnote. Example: **1. INTRODUCTION^s**
6. Introduction part should present general information introducing the study and general information about objective, methodology and findings of the study.

7. Following parts should be structured and arrayed by the author in accordance with the flow of the subject.
8. Conclusion part should consist of solid statements such as an evaluation of findings of the study, relationship with the literature or apparent statement of contribution to the literature, guidance for further studies. Conclusion part should not be considered as a section in which study is summarized or findings are restated.

III. Tables and Figures

Authors should remark those points:

1. Each table and figure should be fitted on one page and should be placed below text. Each of them should include a number and a heading precisely indicating the content.
2. Tables should be numbered consecutively and should be as in the following example; Times New Roman, 10 font size and above the table

Table-1: Inflation rates across years

3. Figures, drawings and graphs should be numbered consecutively and should be as in the following example; Times New Roman, 10 font size and below figure, drawing or graph

Graph-1: Pie Chart for Observations within the Sample

4. Tables and figures should be defining each variable. Heading and definitions should be detailed enough so that reader can understand table or figure without reading the text.
5. Reference for each graph should be placed in the manuscript. Author should indicate for each graph which part of the text that they are related to.
6. Content of graphs should be substantially understandable without reading the text.
7. If a table, figure, graph etc. is cited, cited source should be referred within parenthesis.

IV. Citations, References and Footnotes

1. Citations, references and footnotes should be prepared according to APA Style Guide (6. Edition). You can visit <http://referencing.port.ac.uk/> for further help.
2. Some examples that are taken from APA Style Guide (6. Edition) for this heading are given below:

Books

Standard form

1st Author's Last Name, Initial Letter of Name of Author., 2nd Author's Last Name, Initial Letter of Name of Author., & 3rd Author's Last Name, Initial Letter of Name of Author. (year). *Book Title* (Number of the Edition if there is more than one edition, example: 3rd Edition). Place of Printing: Publisher

Example

Armitage, A., Bryant, R., Dunnill, R., Hammersley, M., Hayes, D., Hudson, A., & Lawes, S. (2008). *Teaching and training in post-compulsory education* (3rd Edition). Maidenhead: Open University Press.

In-Text Citation examples

Creame and Lea (2003, p. 51) indicate that ...

It has been suggested (Moore, Estrich, McGillis, & Spelman, 1984, pp. 142-143) that offenders ...

Articles

Standard form

Last Name of Author, Initial Letter of Name of Author., (year). Title of Article . *Journal Name, Volume – Number if one volume (Number)*, beginning and ending page numbers.

Example

Guo, Z., Liu, T., Fedoroff, N., Wei, L., Ding, Z., Wu, N., . . . An, Z. (1998). Climate extremes in Loess of China coupled with the strength of deep-water formation in the North Atlantic. *Global and Planetary Change, 18*(3-4), 113-128.

In-Text Citation examples

Guo et al. focused their research on climate extremes (1998, p. 120) ...

Recent theories (Noguchi et al., 1993, p. 658) suggest that ...

Popper and McCloskey (1993, pp. 75-76) state that ...

Web pages

Standard form

Last Name of Author, Initial Letter of Name of Author. (year). *Title*. Cited web page.

Example

If author is known,

Banks, I. (t.y.). *The NHS Direct healthcare guide*. Online www.healthcareguide.nhsdirect.nhs.uk

United Nations Environment Programme. (2004). *Common questions about climate change: Introduction*. Online <http://www.gcric.org/ipcc/qa/01.html>

3. Each study should have reference list that includes only cited studies and authors should ensure that there is one to one correspondence between cited references in text and ones listed on references list (names and years should correspond).

4. Footnotes should not be used for citation. Solely information that would impair the integrity of text should be footnoted and should not be longer than text. Footnotes should be numbered consecutively and appropriately as *superscript*. Footnote text should be placed with single space below the page, Times New Roman and 10 font size.

V. Article Submission Rules

1. Studies that are under assessment for another journal should not be submitted. It is assumed that author's submitted study is not published elsewhere or presented to another journal for assessment. Responsibilities for this issue are attached to author.

2. Dergipark.gov.tr/muvu should be utilized for article submission.

3. If article submission cannot be made through [ULAKBİM Der-gipark](#), article should be submitted to JatsEdit@gmail.com via electronic mail.
4. Acceptance of submitted articles implies that copyright are transferred to Accounting and Taxation Studies (JATS).
5. JATS will continue publication without requesting application fee for a short period of time.
6. In cases where approval of ethics boards is needed, author should convey aforementioned document to editors. Authors who have not sent the document, even the document is needed, are considered to accept all responsibilities.
7. Identifying information of all authors should be removed from text and any supplementing file. Names also should be removed from "Properties" section of files.
8. Publication Board may request data set (survey, interview plan, etc.) for studies that are based on field work or experiments. Authors that submit articles to JATS are considered to accept this.
9. Papers submitted to journal are sent to corresponding author before publication. Corresponding author promptly corrects errors and proofs avoiding extensive change in the text and corresponding authors approves the final state of the article. If author does not approve within the prescribed period of time, article is published as it is sent to author. JATS Editors cannot be held responsible by authors who have not approved within the prescribed time.
10. It is recommended for authors to preserve correspondences with the journal.
11. In case of resubmission responses to peer reviews and editor comments should be submitted as a separate document.
12. For all submission with a revise to be considered for publication, projected period for revision is within 12 months of the decision letter. Any revisions submitted after 12 months will not be considered as a second submission but as a new submission, and need not receive the same editor or referee.

M.A. İbrahim SARIAY
Abitter ÖZULUCAN

ENTELLEKTÜEL SERMAYEYİ İŞLETME DÜZEYİNDE ÖLÇEN
YÖNTEMLERİN KARŞILAŞTIRILMASI: BİST’TE BİR UYGULAMA 291

Örnek Olay (Vak’a) Tahlili

Ali İhsan KAYAALP
İlker KIYMETLİ ŞEN

TÜREV ÜRÜNLERE RİSKTEN KORUNMA MUHASEBESİNE
GÖRE ETKİNLİK TESTLERİNDEN DOLLAR OFFSET
YÖNTEMİNİN UYGULANMASI 315

Örnek Olay (Vak’a) Tahlili

Ekrem YILDIZ
Selim CENGİZ
Erdem BULUT

BAĞIMSIZ DENETİMDE BEKLENTİ BOŞLUĞU: TÜRKİYE
ARAŞTIRMASI 331

Ampirik Araştırma

Seyfi YILDIZ

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İÇİN KARBON VERGİSİ 367

Derleme